

magazin istoric

Revistă de cultură istorică

Anul V — Nr. 11 (56)
noiembrie 1971

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Redactor șef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANȚIP
VIRGIL CÂNDEA
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ȘTEFAN PASCU

M. PETRESCU-DIMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFANESCU

În numărul viitor:

28 istoriei în vizită la re-
vista „Magazin istoric” •
Datini de Anul Nou la ro-
mâni • Alarmă în Munții
Banatului • Corsica primul
teritoriu liber al Franței •
25 000 stăpîni ai străzii •
Tomis — de la un orașel la
metropola Pontului stîng •
Thomas Mann martor al
vremii • Cuba insurgentă •
Focul Londrei • Cum a fost
seos la licitație Imperiul
roman

COPERTELE NOASTRE

- ① Cel mai vechi document care s-a păstrat din
cancelaria Țării Românești: Privilegiul acordat
de voievodul Vladislav-Vlaicu în 1368 negusto-
rilor brașoveni; imaginea lui Mircea cel Bă-
trîn — mare și demn continuator al voievozilor
începători de țară din veacul XIII (Temeliile
străvechi ale Țării Românești, p. 2)
- ② Baricade în timpul Comunei din Paris. Pictură
de A. Devambez (Impotriva tuturor privilegi-
ilor, p. 54)
- ③ Cea mai mare metropolă a Orientului antic,
așa cum au reconstituit-o specialiști contempo-
rani (Nabucodonosor și cea de-a doua stră-
lucire a Babilonului, p. 81)

SUMAR

Temeliile străvechi ale Țării Românești : G. D. FLORESCU, DAN PLEȘIA	2
Zece luni cu Lenin : ALBERT RHYS WILLIAMS	10
Mihail Gheorghiu-Bujor : 1881-1964	20
Cărți sosite la redacție „Minutul lumii” la Waterloo : ȘTEFAN ZWEIG	37
La Porțile de Fier	38
Impotriva tuturor privilegiilor : MARCEL WILLARD	47
Creanga putredă : TUDOR TEODORESCU- BRANISTE	54
Wilhelm Taciturnul : MICHEL RICHARD	58
1848 — ȘI DUPA	65
• Și totuși Bălcescu a pășit în 1852 pe pământul țării : ILIE CORFUS	73
• Inflăcărătul patriot Aron Pumnul : IOAN N. VLAD	
• Dascălul Zaharia Boerescu : GH. PĂRNUȚĂ	
Nabucodonosor : DUMITRU TUDOR	81
FIȘE DE ISTORIE POLITICĂ : 25 ANI DE LA VICTORIA ÎN ALEGERI A B.P.D.	88
• Noiembrie 1946. Cronică postelecto- rală : MIHAI FĂTU	
• P.N.L. și P.N.Ț. — în căutarea unei șanse în contratimp cu istoria : E. PETREANU, G. URECHE	
Poșta redacției	98

Temeliile străvechi ale ȚĂRII ROMÂNEȘTI

G. D. FLORESCU, DAN PLEȘIA

Este îndeobște admis în istoriografia noastră că întemeierea statului feudal Țara Românească a fost opera lui Basarab I și că, deci, acest important act istoric a avut loc în prima jumătate a veacului XIV*. Rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse în ultimii ani la Curtea de Argeș** justifică, credem, reluarea discuțiilor în jurul știrilor documentare din veacul XIII, pentru închegarea unei imagini precise a etapelor premergătoare întemeierii și a rolului jucat de predecesorii lui Basarab I în pregătirea ei.

Tradiția istorică despre întemeierea Țării Românești ni s-a păstrat prin intermediul cronicii intitulată *Istoria Țării Românești de cînd au descălitat românii*, numită și *Letopiseșul Cantacuzinesc*. În forma pe care o cunoaștem astăzi, aceasta a fost redactată în sec. XVII, pe temeiul unor izvoare mai vechi, între care și o cronică din vremea lui Radu de la Afumați, întocmită în anii 1525-1529. Dacă înlăturăm anumite confuzii datorate influențelor cărturărești sau intereselor dinastice din

sec. XVII, constatăm că, pentru începuturile Țării Românești, departe de a transmite niște născociri legendare, *Letopiseșul Cantacuzinesc* conține știri de o izbitoare veridicitate, confirmate de alte surse documentare ce ne stau astăzi la îndemînă. Astfel, cronica a păstrat conștiința stăpînirii romane întinse pînă în Maramureș, înregistrînd totodată, pentru veacul XIII, existența unui voievodat în dreapta Oltului, care s-ar fi închinat lui Negru Vodă. Remarcabil este faptul că în cronică a fost consemnată o tradiție internă a Țării Românești, deoarece în sec. XVII documente precum faimoasa diplomă a cavalerilor Ioaniți, din anul 1247, încă nu erau cunoscute istoriografiei noastre.

* Basarab I este atestat ca domn în 1316 și moare în 1332.

** Vezi „Magazin Istoric”, nr. 4/1970, pp. 64-68.

Un adevărat certificat de naștere

Către mijlocul sec. XIII, menținerea poziției cheie a Severinului în sistemul de apărare al regatului maghiar cerea un efort pe care Ungaria, sleită de invazia tătarilor din 1241, nu-l putea face. Misiunea a fost încredințată ordinului ospitalier al Sfântului Ioan de Ierusalim — cu alte cuvinte cavalerilor Ioaniți — cărora regele Bela IV, prin diploma din 2 iunie 1247, le oferea mari privilegii peste întregul teritoriu al Oltenei și al Munteniei propriu-zise.

Documentul din 1247 constituie un adevărat certificat de naștere al formațiunilor politice românești de la sud de Carpați, care sînt recunoscute drept state cu o puternică structură feudală și o stare economică înfloritoare. Această situație, bineînțeles, nu putea lua naștere dintr-o dată, mai cu seamă într-o regiune de-abia izbăvită de prăpădul invaziei mongole. Voievodatul oltean, consemnat în cronică, trebuie să fi existat, desigur, cu mult înainte, fie ca o rămășiță a vechiului ducăt bănățean al lui Glad și Ahtum, distrus în sec. XI și care de la Mureș se întindea pînă la Orșova, fie ca un organism de sine stătător — una din acele formațiuni statale care începuseră a lua ființă între Dunăre și Carpați spre sfîrșitul primului Imperiu bulgar (1018).

Prevederile diplomei din 1247 dovedesc că suzeranitatea ungară, statornicită asupra ținuturilor de la sud de Carpați o dată cu înființarea banatului de Severin*, în preajma anului 1233, se exercita efectiv asupra Oltenei. Pentru părțile de la răsărit de Olt, cărora în cuprinsul diplomei li se atribuia încă vechiul nume de Cumania, se face o subtilă deosebire. În vreme ce suzeranitatea asupra voievo-

datului lui Seneslau, aflat în aceste părți, apare ca efectivă, restul ținutului, căzut după 1241 sub dominația tătară, pare să fi fost pentru Ioaniți un teritoriu abia de cucerit; de aici și avantajul deosebit ce li se oferea prin acordarea — evident, simbolică — a întregului venit pe 25 ani.

Pentru Olteneia, diploma cavalerilor Ioaniți indică existența a patru diviziuni teritoriale, a căror delimitare precisă pe hartă nu poate fi stabilită, din lipsă de amănunte. Se poate însă admite că banatul de Severin ocupa pe atunci teritoriul vechiului județ al Mehedinților, așa cum el mai ființa încă în prima jumătate a veacului XIX, cînd se întindea pînă aproape de Jiu și de porțile Craiovei; spre nord-est se oprea fie la Motru, fie poate chiar la Tismana, unde se învecina probabil cu cnezatul voievodului Litovoi. Acesta din urmă stăpînea ambii versanți ai Carpaților, ținînd și Hațegul, ale căror venituri erau însă exceptate de la donație, fiind rezervate coroanei ungare.

Spre răsărit, voievodatul lui Litovoi, după chiar termenii diplomei, pare să fi atins Oltul, pe al cărui mal — la Rîmnicul Vilcea — a fost probabil și reședința voievodului. Afirmăm aceasta, deoarece o formațiune statală cu un teritoriu destul de întins, dispunînd de resurse importante și avînd un pronunțat caracter feudal, trebuia neapărat să aibă și un centru politic. Părerea nu este nouă, ea a fost emisă încă din 1906 de N. Iorga, și pare confirmată și de alte izvoare. Astfel, pomelnicul episcopiei de Rîmnicea începe cu Basarab I. El ar putea deci dovedi că, cel puțin la începutul sec. XIV, exista la Rîmnicul Vilcea un important lăcaș de cult, poate chiar

* Unitate administrativ teritorială cu funcție militară, asemănătoare mărcilor de graniță apusene, care cuprindea zona din jurul cetății Severin.

Fragment din diploma cavalerilor Ioaniți (1247)

subsidium regni sui, intendit defuncti, postea huiusmodi... (textul este foarte slab vizibil și parțial acoperit de o bandă neagră în partea inferioară a imaginii)

Ruinele casei domnești de la Curtea de Argeș

o episcopie. Ipoteză nu este de loc hazardată, existența unor episcopii ortodoxe la sud de Carpați fiind atestată încă din 1234, într-o bulă papală privitoare la episcopii „eretici” din această regiune.

A admite că tot la Râmnic se afla și un centru politico-economic mai important este cu atât mai indicat cu cât localitatea se găsea pe drumul Sibiului, cale obligatorie pentru schimburile comerciale. În plus, fiind într-o poziție strategică favorabilă, orașul era ferit de un atac neașteptat dinspre nord, legătura dintre cei doi versanți ai Carpaților făcându-se pe atunci — și până în veacul XVIII — pe o cale ocolită, prin Loviștea argeșană.

Alături de aceste două ținuturi oltene importante, adevărate chei de boltă ale viitoarei Țări Românești, cnezatele lui Ioan și Farcaș — menționate tot în diploma din 1247 — apar ca entități feudale minore. Spre deosebire de acestea, voievodatele lui Litovoi și Seneslau (ultimul așezat dincolo de Olt, în regiunea Argeșului) erau exceptate de la donația făcută cavalerilor Ioaniți. De pildă, „pământul cnezatului

voievodului Litovoi” era lăsat românilor „așa cum l-au stăpinit ei și mai înainte” (subl. autorilor), în timp ce regele pare să aibă o mai accentuată autoritate asupra cnezatelor lui Ioan și Farcaș. Ne întrebăm deci dacă nu cumva, în cazul lor, este vorba de stăpînirile a doi din cei trei duci „cumani”, căzuți în lupta de la riul Obetz (Olteț ?), din anul 1213 și luate apoi pe seama coroanei ungare.

Mențiune dintr-o cronică rimată

Într-adevăr, prin diploma din 23 iunie 1250, regele Bela IV reconfirmă fiilor comitelui Ioachim din Sibiu o moșie pe care acesta o dobândise ca răsplată, în anul 1213, de la regele Andrei II. Comitele Ioachim fusese trimis în 1213 în ajutorul țarului Asan Burul (Borilă), împotriva răsculaților din Vidin. Oastea lui era compusă din „sași, valahi, secui și pecenegi”. La riul Obetz oastea ungară fusese atacată de „trei duci din Cumania” (subl. autorilor), dintre care doi căzuseră în luptă, iar al treilea, numit Karaz, fusese prins și trimis la rege.

Factul că oastea a fost recrutată și a pornit din preajma Sibiului (unde, cam în aceeași vreme, este menționată, într-un alt izvor, „pădurea vlahilor și pecenegilor”) și nu din altă parte, dovedește, cre-

dem, că drumul urmat de ea a fost de-a curmezîșul Olteniei. Astfel, pomenirea celor trei duci „cumani” ne îndreaptă gîndul firește către cele trei cnezate oltenice existente în 1247, ale lui Litovoi, Ioan și Farcaș. Cei trei duci trebuie să fi fost predecesorii lor în fruntea formațiunilor politice din dreapta Oltului.

O altă informație importantă pentru istoria începuturilor Țării Românești este cuprinsă în cartea de judecată dată în 1220 de arhiepiscopul de Ohrida în pricina diutre arhonții Litovoi și Milea pe de o parte, și Ioan Tihomir și Ioan Constantin pe de altă parte.

Mențiuni documentare despre existența unor formațiuni statale românești între Carpați și Dunăre înainte de 1247 se mai găsesc și în cronica lui Fazl ul-Lah Rașid, scrisă după 1300 la curtea hanului mongol al Persiei. În ea este relatată marea invazie tătară din 1241, care, după ce a distrus Imperiul cumanilor Kipčak și a sursat cnezatele rusești, a dus groaza pieririi pînă în inima Europei.

Sînt pomeniți în această cronică: *Bezerenbam*, adică banul unguresc din Severin, de care în țara „Ilaut” s-a lovit hanul Ordu; popoarele Ulag (Vlahi), atacate de hanul Budjek, care a străbătut munții Țării

Migrația tătarilor. Gravură din cronica lui Thuróczi (sec. XV)

Se poate face o apropiere între acest arhonte Litovoi și omonimul său, voievodul oltean de la 1247, în a cărui descendență directă se află, spre sfîrșitul veacului, Tihomir, tatăl lui Basarab cel Mare. Legătura devine și mai interesantă dacă ținem seamă că Ioan Tihomir și Ioan Constantin sînt jupanul Tihu sau Tihomir, ginerele regelui sîrb Ștefan Nemanja, și fiul său Constantin, viitor țar al Bulgariei între 1257-1277, sub numele de Constantin Asan.

Dacă Litovoi este într-adevăr voievodul oltean, înruditura sa cu despoții sîrbi din dinastia Nemanja s-a datorat, fără îndoială, marelui prestigiu de care s-a bucurat în această parte a Europei neamul voievozului român încă de la primele sale atestări.

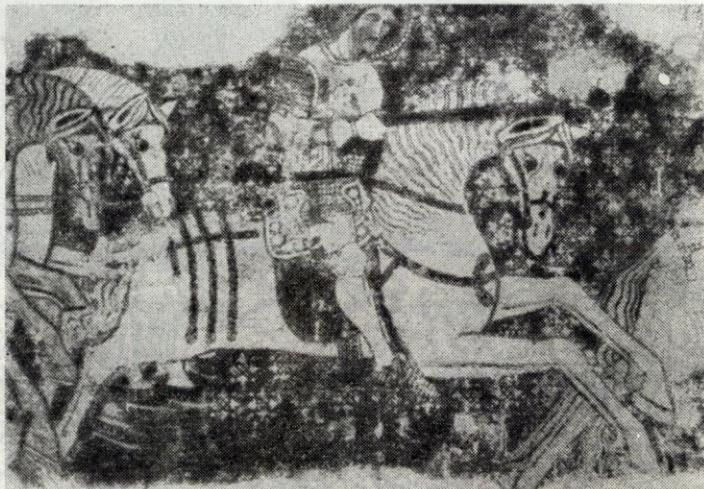
Sasanilor, adică a sașilor — învinși de hanii Kadan și Buri după trei lupte, ultima fiind încheiată cu nimicirea în Cîmpia Birsei a oastei comandate de voievodul Ardealului — spre a intra în Kara Ulag (Vlahia neagră); „țara lui Myschlav”, în care, după înfrîngerea ulagaților, Budjek a pătruns străbătînd munții Bahac Bere.

Această din urmă mențiune este poate cea mai importantă, căci dacă identificarea acestor munți cu masivul Papuc-Planina — localizat de cronicarul raguzan Luccari la izvoarele Birsei, între Bran și

Timiș (muntele Păpușa) — este exactă, înseamnă că tătarii au pătruns în „țara lui Myslchav” prin pasul Branului. Așadar, respectiva „țară” poate fi localizată fără greutate în regiunea Cîmpulungului. Pe de altă parte, numele Myslchav vine de la radicalul slav „Mysl” (a gândi), care, după istoricul Myklosich, mai dă variantele: Myslav, Smyslav și Snyslav — ultimul nume, cum se vede, similar celui al voievozului Seneslau din 1247, al cărui voievozdat se afla tocmai în acele părți.

La aceste știri despre români, înainte de 1247, se mai poate adăuga și mențiunea din cronica rimată a francezului Philippe

În diploma din 8 ianuarie 1285, prin care magistrul Gheorghe este răsplătit pentru faptele sale de arme, regele Ladislau Cumanul (1272-1290) arată că „în sfîrșit, cînd începusem noi a domni, (subl. autorilor) fiind încă copil”, voievodul Litovoi (*Lyt-hon*) cu frații săi, în necredința sa, cuprinse pe seama sa o parte din regat, aflătoare „dincolo de munți”. Cu toate îndemnulile, nu s-a îngrijit să plătească veniturile ce se cuveneau regelui din „acea parte; [de aceea] l-am trimis împotriva lui pe numitul magistrul Gheorghe”. Litovoi a căzut în luptă, iar fratele său Bărbat a fost făcut prizonier și, spre a se putea răscumpăra, a

Scenă de luptă cu cumanii. Detaliu de pictură din biserica de la Dirjiu (1410)

Moutsks — care răsună ca un strigăt de bucurie — despre înfrîngerea tătarilor de către „*li rois de la terre des Blas*” (regele țării Vlahilor).

Primii pași spre unificare

După aceste mențiuni, culminînd cu diploma din 1247, voievodatul din dreapta Oltului este din nou consemnat în izvoare în anul 1285, în legătură cu o faptă de mare răsunset istoric.

plătit o mare sumă de bani. „Și astfel, prin slujbele aceluia magistrul Gheorghe s-a așezat iarăși tributul” (subl. autorilor) ce ni se datora din acele părți...”

În enumerarea tuturor faptelor de arme ale magistrului, lupta purtată împotriva lui Litovoi este așezată, în cuprinsul documentului, după o primă expediție împotriva regelui Boemiei — bătălia „cea mare” — și înaintea reprimării răscoalei cumanilor. Trei ani mai tîrziu, la 6 octombrie 1288, magistrul Gheorghe, la rîndul său, răsplătea pe un tovarăș de arme, între ale cărui vitejii pomeneste și pe cea arătată „cînd pe voievodul [din] Litua (*Litua Vaivodum*) necredincios, cu numele de Bărbat, l-am adus prins” în fața regelui. Și acum lupta cu românii este plasată între cea cu regele Boemiei și expediția împotriva cumanilor.

Ordinea cronologică a înșirării evenimentelor — identică în ambele documente — ne dă posibilitatea să fixăm cu o aproximație destul de mică anul expediției împotriva lui Litovoi. Ea a avut loc după cele două bătălii cu regele Ottokar al Boemiei (din care prima este datată cu probabilitate între 21 noiembrie 1276 și 6 mai 1277; a doua fiind marea bătălie de la Dürnkrut pe Morava * unde la 26 august 1278 regele Boemiei a fost învins și ucis) și înaintea reprimării răscoalei cumanilor, eveniment care s-a întâmplat în 1280.

Cuprinderea teritoriului de peste munți de către Litovoi avusese, deci, loc încă în primii ani de domnie ai lui Ladislav și fusese urmată de tratative îndelungate înainte ca regatul ungar, zbuciumat de anarhie și ocupat pe alte fronturi, să se hotărască să intervină cu armele. Probabil în cursul acestor negocieri, ca mijloc de presiune și ca sancțiune împotriva lui Litovoi, a fost ocupat Hațegul, căci în 1276 apare atestat documentar primul comite de Hațeg.

Diploma din 1285 este prima mărturie despre pașii făcuți de voievozii români ai veacului XIII pe calea unificării teritoriale a Țării Românești. Este cât se poate de importantă, deci, identificarea ținutului ocupat de voievodul oltean.

Urmările jertfei lui Litovoi II

Părerile din istoriografia noastră în legătură cu teritoriul ocupat de Litovoi au fost foarte diferite. După unii autori ar fi vorba de teritoriul oltean al banatului de Severin, după alții de voievodatul argeșean al lui Seneslau, sau de Hațeg. În sfârșit, alții au socotit fie că Litovoi II (Litovoi I trebuie considerat cel menționat în diploma din 1247 — *n.r.*) nu a întreprins vreo lărgire a stăpînirilor sale, ci că s-a mărginit doar la neplata tributului — ținutul menționat fiind însuși voievodatul său (!), fie că Litovoi II și Bărbat nu erau voievozi olteni, ci urmașii lui Seneslau și că ei au pornit de la răsărit de Olt, ținutul ocupat fiind deci Oltenia (!)

În lumina datelor cunoscute astăzi, care ne îngăduie să avem o vedere de ansamblu mai largă asupra vremurilor de atunci, adevărul pare a fi de partea celor care vedeau încercarea lui Litovoi îndreptată spre dobândirea voievodatului lui Seneslau.

De ocuparea banatului de Severin, întreg sau în parte, nu putea fi vorba. Teri-

toriul acestuia era într-un contact direct cu regatul ungar; atacându-l, Litovoi s-ar fi ciocnit de ostile regale.

Este evident că nu putea fi ocupat decât un teritoriu tributar, legat de Ungaria doar prin raporturi de vasalitate, ceea ce exclude și cnezatele lui Ioan și Farcaș. Textul diplomei din 1285 arată, de altfel, destul de limpede, că regele nu avea nimic de obiectat împotriva gestului ocupării teritoriului respectiv de către voievodul român. Ceea ce îi reproșa lui Litovoi era nerespectarea obligațiilor lui față de suzeran, adică neplata tributului. Din text rezultă că, după ce Bărbat, învins, a acceptat să se supună, plătiind acest tribut, teritoriul i-a fost lăsat în deplină stăpînire. De asemenea, răstimpul de cîțiva ani scurs între acțiunea lui Litovoi și expediția de pedepsire pornită împotriva lui, dovedește că ceea ce interesa în primul rînd regatul nu era teritoriul în sine, ci tocmai respectarea drepturilor sale de suzeran, al căror simbol era acel tribut. Această deducție atrage după sine și o altă concluzie: ținutul respectiv pare să fi fost ieșit de sub suzeranitatea ungară în momentul ocupării lui de către Litovoi, deoarece altfel acesta s-ar fi substituit de drept vechiului vasal în toate obligațiile sale și nu ar fi existat temei să refuze tributul.

Un astfel de teritoriu nu se putea afla decât la răsărit de Olt, în acea „Cumanie” pe care în 1247 regele Bela IV o „dăruise” Ioaniților, dar care, precum s-a văzut, trebuia mai întîi să fie cucerită de aceștia, căci încă din 1241 devenise tributară tătarilor. Dintr-această Cumanie, căreia numele îi rămăsese doar ca o amintire a vechilor stăpîni (ajunși acum și ei supuși), făcea parte, în colțul de nord-est (județele Argeș și Muscel), și voievodatul lui Seneslau.

Cum despre soarta acestuia nu ni s-a păstrat nici o știre după 1247, nu putem face decât unele presupuneri. Va fi devenit și el tributar tătarilor, după cum ar părea să indice o tradiție păstrată la Rîmniceu Vilcea (pe malul drept al Oltului, la Cetățuia, se afla Negru Vodă, în luptă cu tătarii, care ocupau malul stîng).

Teritoriul argeșean a rămas astfel liber de orice legătură de vasalitate în momentul ocupării sale de către Litovoi. Este deci explicabil de ce acesta — profitînd și de o conjunctură favorabilă — a refuzat să mai recunoască suzeranului vreun drept asupra lui.

Litovoi a fost învins și ucis, dar de îndată ce fratele său a acceptat restabilirea tributului, i-a fost lăsată deplina stăpînire

* Dürnkrut se află situat pe Cîmpia Marchfeld (vezi și Habsburgii în „Magazin Istoric”, nr. 8/1971).

a ținutului. Stirbirea teritorială suferită prin pierderea Hațegului a fost, astfel, în parte, compensată.

Este chiar posibil ca, după împăcarea cu Ungaria, noul voievod să fi primit, în schimbul Hațegului, unele posesiuni în Făgărașul vecin cu noile sale stăpîniri. Aceste posesiuni, primite ca feude, puteau asigura o legătură mai trainică între regat și voievodatul românesc decît cea reprezentată de

nesigura suzeranitate asupra teritoriilor de la sud de Carpați. Întărirea credinței vasalului prin astfel de donații era frecventă în politica timpului și, pe de altă parte, nici acordarea unei feude adversarului din ajun nu era lucru neobișnuit*.

În anul 1291, un mare feudal, magistrul Ugrinus, recăpăta domeniile sale aflate în chiar inima Făgărașului, pierdute de părinții săi. În această restituire, cu consecința ei firească, părăsirea Făgărașului de către voievodul român, credem că se găsește explicația legendei despre „descălcatul lui Negru Vodă”, adică a trecerii peste munți a enigmaticului voievod care a întemeiat țara. Într-adevăr, după 1291 a început etapa finală a constituirii statului feudal Țara Românească. Făgărașul o dată părăsit, acțiunea de unificare politică s-a desfășurat exclusiv în zona dintre Carpați și Dunăre.

În cei 10-12 ani cît a durat stăpînirea Făgărașului, pentru ușurarea atît a comunicațiilor cu acest ținut, cît mai ales a administrării teritoriilor recent ocupate, scaunul voievodului trebuie să fi fost mutat la stînga Oltului, de bună seamă chiar în vechea reședință a lui Seneslau. Recentele săpături efectuate în biserica Sf. Nicolae Domnesc din Curtea de Argeș au scos la iveală, sub biserica actuală, temeliile unei biserici mai vechi, din veacul XIII **, iar alături de ea, rămășițele unei curți domnești care — deși în cea mai mare parte aparțin epocii lui Basarab I —, conțin și unele elemente anterioare.

Jertfa lui Litovoi II nu a fost, deci, inutilă. Prin unirea celor două voievodate românești, ale lui Litovoi I și Seneslau, de la sud de Carpați, el a lăsat urmașilor săi o țărișoară întărită, un nucleu din care Basarab I *** „împingînd hotarele pe sub podgorie pînă la Gurile Siretului și în jos pînă la Dunăre”, va desăvîrși opera întemeierii Țării Românești.

* În istoriografia noastră s-a crezut că termenul „nova plantatio”, folosit în diploma prin care Vladislav I (1364-1374) era investit cu feudele de peste munți (Făgăraș și Almaș), ar dovedi că acestea erau pentru prima dată acordate unui domn român. Interpretarea nu este însă concludentă, căci un termen aproape identic: „nova donatio”, este folosit în 1525, cînd domeniul Geoagîului este restituit banului Pîrvul I Craiovescul, de la care fusese confiscat în 1523. Așadar, și pentru Vladislav I a putut fi vorba de o restituire măcar a unuia din aceste feude, desigur Făgărașul.

** Confirmînd astfel părerea exprimată încă acum cîteva decenii asupra existenței acestui monument de către prof. A. Sacerdoțeanu.

*** Mult timp discutată, descendența lui Basarab I din voievozii olteni este astăzi, în general, admisă.

Voievodul Litovoi a stăpînit ambele versante ale Carpaților. Biserica de la Densus este una din numeroasele ctitorii ale feudaților români din Hațeg

1

■ Persepolis rediviva

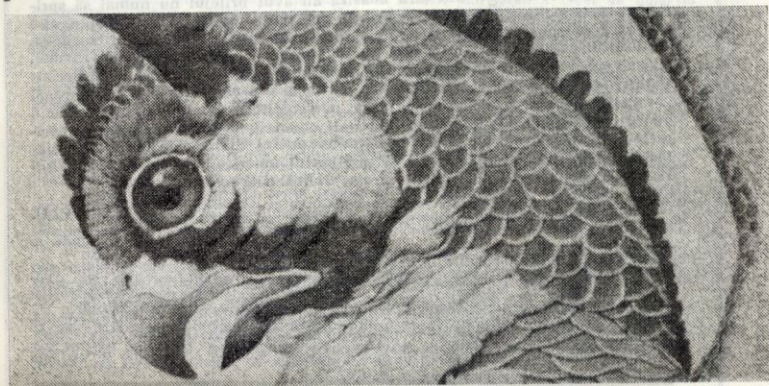
Străvechea cetate persană a Persepolisului a constituit centrul festivităților care au marcat, în luna octombrie, cea de-a 2500-a aniversare a Iranului. În deșertul care înconjoară măreșle ruine ale trecutului au apărut, ca prin farmec, grădini și parcuri strălucind în mii de culori ale florilor, fântini arteziene și o miniaturală pădure de pini, o aglomerație de corturi în autentic stil persan, fără a mai vorbi de șosele, hoteluri și ultramodernul aeroport.

Renașterea cetății are loc la peste 22 veacuri de la ieșirea ei din circuitul principal al istoriei. În anul 330 î.e.n., oștirile lui Alexandru cel Mare au cucerit Persepolis, jefuind-o de toate avuțiile sale. Uriașă pradă recoltată cu acest prilej a fost transportată pe spinarea a 5000 cămile și 20 000 catiri.

În clișeu 1: Orașul de corturi la umbra măreșelor ruine.

În clișeu 2: Imaginea păsării mitice Homa care, conform legendei, l-a ajutat pe Cyrus cel Mare în întemeierea Imperiului.

2

ZECE LUNI

Cotitură istorică în viața întregii omeniri, Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a inaugurat era prăbușirii capitalismului și a triumfului socialismului în lume. Sub conducerea încercată a partidului bolșevicilor, în frunte cu V. I. Lenin, muncitorii, țăranii și intelectualitatea progresistă din Rusia au instaurat dictatura proletariatului, au smuls mijloacele de producție din miinile moșierilor și capitaliștilor, transformându-le în bunuri ale întregului popor și au pornit să construiască temelia unei orânduiri noi, socialiste, fără seamăn până atunci în istoria omenirii.

Referindu-se la acest eveniment epocal, tovarășul Nicolae Ceaușescu arăta că „Victoria proletariatului din Rusia, condus de Partidul Comunist făurit de Lenin, ideile lui Octombrie au stimulat spiritul revoluționar al clasei muncitoare, al maselor largi populare de pe toate meridianele globului, răsunind ca un indemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor lor de libertate și progres, pentru eliberare socială și națională”. Într-un manifest difuzat la sfârșitul anului 1917, la București, în condițiile cumpetei ocupației germane, se saluta cu un vibrant entuziasm victoria Marii Revoluții, spunându-se, printre altele: „Cetățeni și muncitori! Strigați și cântați de bucurie! [...] Pacea, dorința tuturor popoarelor, nu ne este adusă nici de papa de la Roma, nici de împărați și de regi, nici de boieri și fabricanți; pacea a fost cucerită pe baricadele orașelor Rusiei, cu singele revoluționarilor, muncitori și țărani, călăuziți de lumina socialismului! [...] Muncitori! [...] Atingiți-vă privirea și îndreptați-vă pașii numai într-acolo unde flutură steagul roșu. Trăiască proletariatul internațional! Trăiască republica socialistă! Trăiască socialismul revoluționar al lui Lenin! Trăiască pacea între popoare!”

Solidaritatea muncitorimii române cu proletariatul victorios din Rusia s-a exprimat în cadrul a numeroase manifestații și demonstrații de masă. Mii de muncitori români, care se aflau evacuați cu întreprinderile pe teritoriul Rusiei, și mulți dintre prizonierii români, foști ostași în armata austro-ungară, au format unități revoluționare, luptind cu devotament și dăruire pentru idealurile nobile ale revoluției. Totodată, revoluționarii români, oameni de cultură, personalități din țara noastră au avut prilejul nu numai să sprijine cu generozitate tinărul stat sovietic dar și să-l vadă pe V. I. Lenin, să-l cunoască personal sau să discute cu conducătorul primului stat socialist. Amintirile acestora sînt întrunite fie în volumul Lenin văzut de români, apărut sub îngrijirea unui colectiv al Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. fie — unele din ele — în paginile revistei „Magazin istoric”*. O viziune asupra personalității luminoase a lui Lenin au avut și alți revoluționari străini, unii cunoscându-l îndeaproape, din primele zile ale Revoluției și ale începutului operei titanice de zidire a socialismului. Printre aceștia se află și publicistul american A. R. Williams, din notațiile căruia publicăm cîteva extrase. Subtitlurile aparțin redacției.

V. U.

* Din articolele apărute în revista „Magazin istoric” consacrate Revoluției din Octombrie și lui V. I. Lenin amintim: *Români în Armata Roșie*, de Gh. Une (nr. 7/1967), *Revoluția din Octombrie* de N. D. Cocca (nr. 10/1966), *Cicérin, diplomatul roșu* de V. Urum (nr. 4/1969), *Octombrie Roșu* (nr. 11/1968), *Români care l-au cunoscut pe Lenin* de I. Babici (nr. 4/1970), *Învățătura leninistă se răspîndește în România*, de A. Deac (nr. 3/1970), *În lagăre și închisori studiam învățătura lui Lenin* de N. Golberger (nr. 5/1970), *V. I. Lenin și științele istorice* de M. Constantinescu, (nr. 4/1970), *Aldături de un om numit Vladimir Ilici* de N. K. Krupskaja (nr. 2/1970), *Lenin în memoria contemporanilor* de A. Lazea și S. Rădulescu-Zoner (nr. 4/1970).

CU LENIN

Un om cu nimic deosebit de alții

ALBERT RHYS WILLIAMS

Înainte de a face personal cunoștință cu Lenin, am aflat despre el din povestirile a cinci tineri muncitori ruși care, — pe noi americanii ce călătoream împreună cu dînșii — ne-au cucerit prin energia și inteligența lor și pentru că vorbeau limba engleză. Curînd, ei ne-au spus că sînt bolșevici. „Dar nu seamănă de loc a bolșevici” — a remarcat unul din americani. În ziarul pe care acesta

îl citea în fiecare zi, bolșevicii erau înfățișați ca niște oameni leneși, cu bărbii lungi, ca niște bandiți mărginiți și cruzi, iar în fața lui se aflau niște bărbați proaspăt bărbierii, politicoși, amabili, cu mintea ageră și nu lipsiți de umor. Nu se temeau de răspunderi, nu le era frică de moarte și — ceea ce era mai cu seamă uluitor — nu se dădeau în lături de la nici o muncă. Astfel de oameni erau bolșevicii.

Amintirile publicate acum pentru prima oară în țara noastră sînt reproduse după volumul Lenin și Revoluția din Octombrie, apărut la Moscova și aparțin publicistului și militantului de stînga american, Albert Rhys Williams (1883-1962).

Descendent dintr-o familie de muncitori minieri americani, a făcut de timpuriu cunoștință cu diferite scrieri socialiste, fără a-și forma însă, în anii tineretii, temeinice convingeri politice de stînga. Spirit viu și observator lipsit de prejudecăți, Williams și-a însușit ideile cele mai înaintate în contactul nemijlocit cu evenimentele revoluționare din anii 1917-1918 din Rusia.

Ajuns în Rusia în vara anului 1917, Williams începe să desfășoare o activitate laborioasă. El încearcă să cunoască adevărata stare de lucruri și de spirit din Rusia intrînd în legătură cu exponenții celor mai diferite categorii sociale și partide politice. Concluzia firească la care ajunge este că revoluția din februarie 1917 și detronarea țarului nu pot fi decît prologul unei alte revoluții, cu mult mai profunde, comuniștii fiind aceia care vor constitui forța politică principală în viltoarea evenimentelor viitoare.

Williams l-a văzut prima dată pe Lenin în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917, la Smolnî, în primele ceasuri ale victoriei revoluției proletare. Cunoșcîndu-l apoi îndeaproape, a devenit unul dintre primii publiciști care au căutat să prezinte lumii apusene figura luminoasă și personalitatea lui Lenin.

A. R. Williams a apărut cauza dreaptă a revoluției proletare nu numai cu scrisul său, ci și cu arma în mînă. La 23 februarie 1918, cînd trupele germane porniseră ofensiva spre Petrograd, el s-a înrolat în Armata Roșie, publicînd totodată în „Pravda” un apel către toți străinii care se aflau atunci în Rusia să constituie o unitate internațională care să lupte pentru apărarea revoluției.

Reîntors în America în vara anului 1918, Williams a fost arestat și i s-au confiscat toate însemnările și materialele adunate în timpul cît a stat în Rusia. Împreună cu prietenul său, John Reed și cu alți americani reînțorși din Rusia, a trebuit să apară în fața unei comisii senatoriale.

Nici persecuțiile și nici boala nu l-au putut însă reține să scrie cărțile Lenin — omul și cauza sa și Prin revoluția rusă (New York, 1921). De asemenea, pentru a face cunoscut adevărul despre Revoluția din Octombrie și despre conducătorii ei, Williams a ținut peste trei sute de conferințe în diferite centre americane, publicînd și o broșură-pamflet intitulată: 76 de întrebări și răspunsuri despre bolșevici și soviete.

Notele și traducerea aparțin lui E. LAZEA

Ei ne-au asigurat că Lenin, prin înțelepciunea și calitățile sale, era mai presus decât oricare alt bolșevic, decât oricare alt om din Rusia, din Europa și, în general, din toată lumea. Cu cât îi cunoșteam mai bine pe acești tineri entuziaști, cu atât mai mare era dorința noastră de a-l vedea pe cel pe care îl numeau dascălul lor.

Am așteptat toată vara și începutul toamnei anului 1917, observând cum se

nii, iar tunurile „Aurorei“ vesteau pieirea vechii orînduirii și nașterea celei noi, în noaptea de 7 spre 8 noiembrie 1917, Lenin se urcă liniștit la tribună. Președintele anunță :

— Are cuvîntul tovarășul Lenin.

Noi ne-am încordat atenția. Însoțit de salutări zgomotoase, de strigăte, de bătăi din picioare și de aplauze, a urcat pe scenă, la tribuna care se afla la vreo zece metri de noi.

Acum îl vedeam foarte bine. Înfațișarea sa era aproape opusă celei pe care i-o atribuiseră închipuirea noastră. Ne așteptam să apară un uriaș. Înainte-ne se afla un om mai degrabă mărunț, robust, cu chelie și cu o barbă zbirlită.

Așteptă să înceteze uraganul de aplauze, apoi rosti :

— Tovarăși ! Acum avem sarcina să construim un stat proletar socialist în Rusia.

Și, fără patos, dar cu pricepere, își începu expunerea. În felul lui de a vorbi, cam aspru și sec, nu se simțea dorința de a străluci ca orator. Ținînd degetele mari virite în tăieturile jiletcei, se clătina înainte și înapoi. Ni-l imaginaserăm pe liderul partidului ca fiind întruchiparea tuturor calităților proprii acestui partid ; ne imaginaserăm că în el se află concentrată întreaga forță și tărie a partidului, cu alte cuvinte că era un suprabolșevic. Dar, în fața noastră, stătea un om ostenit, cu nimic deosebit de alții, care vorbea simplu și liniștit, dar cu o profundă convingere și forță.

Conducătorul bolșevicilor nu ne-a făcut la început, impresia unui om puternic. Și totuși, șase luni mai târziu, Lenin era pentru mine primul om și activist politic din Europa.

La 9 noiembrie 1917, am încercat să obțin aprobarea de a însoți pe gardiștii roșii, care porniseră lupta cu cazacii și cu contrarevoluționarii. I-am prezentat lui Lenin actele mele, iscălite de Hilgnit * și Huysmans ** pe care eu le consideram foarte convingătoare. Lenin, însă, le-a socotit altfel. Mi-a înapoiat hîrțile cu un „nu“ laconic.

Lenin a introdus o severă disciplină revoluționară. El știa că revoluția, amenințată de foamete, de intervenția străină și de reacțiune, putea fi salvată numai prin măsuri drastice. Față de burghezie, Lenin a fost necruțător. A introdus în toate instituțiile de stat ordinea și disciplina revoluționară. Simțul de răspundere al muncitorilor a crescut vizibil. Puterea sovietică a acționat energic și eficient. Lenin știa în ce cazuri să ia fără întîrziere o hotărîre, dar știa și cînd nu trebuia să se grăbească.

* Conducător al Partidului Socialist din S.U.A., militant al Internaționalii II, reformist.

** Om politic belgian, socialist, militant al Internaționalii II.

V. I. Lenin, în curtea Kremlinului, în perioada de convalescență, după atentatul comis împotriva sa — octombrie 1918

subrezen treptat guvernul lui Kerenski. La 7 noiembrie, bolșevicii au declarat că acest guvern a încetat să mai existe și au proclamat Republica Sovietelor, cu Lenin în fruntea guvernului.

În timp ce masele de soldați și muncitori entuziasmați de victoria revoluției proletare umpleau uriașa sală de la Smol-

O dată a venit la el o delegație de muncitori, întrebându-l dacă n-ar putea decretă naționalizarea întreprinderii lor.

„Bineînțeles — a răspuns Lenin, luînd de pe masă un formular curat — dacă totul ar depinde de mine, atunci ar fi simplu de rezolvat. Ar fi suficient să trec pe acest formular denumirea întreprinderii voastre, să mă iscălesc, iar aici să indic numele comisarului respectiv.“ Muncitorii s-au bucurat. „Dar înainte să iscălesc această hirtie — a continuat Lenin — am să vă pun cîteva întrebări. În primul rînd, știți voi de unde se poate obține materia primă pentru întreprinderea voastră?”

Delegații au fost de acord că nu știau. „Vă pricepeți voi la contabilitate? Știți să elaborați metodele de mărire a producției?”

Muncitorii au recunoscut că socotiseră toate acestea drept secundare.

„În sfîrșit tovarăși — i-a mai întrebat Lenin — ați găsit o piață de desfacere pentru producția voastră?” El au răspuns că nu.

„Atunci, tovarăși, a spus președintele Consiliului Comisarilor Poporului, nu vi se pare că nu sinteți încă pregătiți să luați în mîinile voastre uzina? Întoarceți-vă acasă și începeți să vă ocupați de aceste probleme. Nu va fi o treabă ușoară, veți greși uneori, dar veți dobîndi cunoștințe și experiență. Veniți din nou peste cîteva luni și atunci ne vom putea reîntoarce la chestiunea naționalizării uzinei voastre.“

Piinea neagră și fiertura de hrișcă

Viața lui Lenin a fost un exemplu în privința acelei discipline de fier pe care a impus-o pretutindeni. Supa de varză și borșul, piinea neagră și fiertura de hrișcă, alcătuiau meniul din acea vreme al revoluționarilor. Cu aceeași mîncare se hrănea și Lenin împreună cu soția și cu sora sa. Revoluționarii lucrau cîte douăsprezece—cincisprezece ore pe zi. Ziua de muncă a lui Lenin dura în medie optsprezece—douăzeci de ore. Uneori uita să mînce. Cîteodată, cînd discuta cu cineva, soția lui se apropia de el cu cîte un pahar de ceai și-i spunea: „Uite, tovarășe, nu uita să bei!”. Adesea ceaiul era fără zahăr, pentru că Lenin primea aceeași rație ca și ceilalți. Soldații și curierii dormeau pe paturi de fier. Tot pe astfel de paturi dormeau Lenin și soția sa. Nu din convingeri ascetice susporta Lenin aceste privațiuni, ci pentru că respecta principiul egalității.

Locuiau la hotelul „Național“, cînd Lenin s-a stabilit acolo, într-o cameră de la etajul al doilea. Meniurile rafinate și scumpe fuseseră desființate: se putea obține fie supă și carne, fie supă și fiertură

de hrișcă. Nimeni nu căpăta altceva, fie că era comisar al poporului, fie simplu muncitor — conform lozincii: „Nimeni nu trebuie să mînce prăjituri, pînă cînd nu vom primi toți piine“. Uneori oamenii nu le ajungea nici piinea. Lenia primea exact cît primeau și ceilalți. În zilele cînd piinea lipsea cu desăvîrșire, nu primea nici el piine.

După atentat, medicii socotind starea sănătății sale gravă, îi prescriaseră lui Lenin să se hrănească cu alimente care nu puteau fi obținute pe cartelă, ci doar de la speculanți. Fără să țină seama de insistențele prietenilor, el refuză să se atingă de tot ce nu intra în rația legală.

Mai tirziu, cînd începu să se însănătoșească, soția și sora sa găsiră următorul mijloc ca să-i îmbunătățească alimentația: știind că el își ținea piinea în sertarul biroului, în lipsa lui intrau în cameră și mai adăugau cîte o bucată de piine la provizia lui. Cu gîndul la treburi, Lenin băga mîna în sertar, scotea piinea și mîncea, fără să bănuiască în vreun fel că beneficia de un surplus la rația obișnuită.

Bineînțeles că presa burgheză îl înfățișa pe Lenin cu totul altfel. Treptat, însă, chipul său real s-a conturat tot mai limpede, înlăturînd norul de minciuni ce-l înconjură. Afîind că Lenin și colaboratorii săi împărțeau cu poporul și bucuria și necazurile, masele se uneau tot mai strîns în jurul lor.

Minerul din Ural știa că bucata lui de piine neagră nu este mai mică decît a lui Lenin. Chinurile foamei nu erau adîncite de sentimentul chinuitor al nedreptății.

Tăranca ce tremura sub rafalele înghețate ale vînturilor de pe Volga și cunoștea prea puțin pe omul care, în închipuirea ei, ocupa locul țarului. Dar auzise că și camera lui era adesea neîncălzită. Ea suferea de frig, dar nu mai suferea din cauza inegalității.

Metalurgistul din Nijni, căruia nu-i ajungeau cele șase sute de ruble cît primea pe lună pentru nevoile familiei lui,

era amărit. Dar își amintea că nici alții nu primeau mai mult ca el și gândul acesta îl făcea să se împace cu situația.

Șeful misiunii americane în Rusia, W. Bullitt scria în raportul său: „Cînd am venit la Lenin la Kremlin, am fost nevoit să aștept cîteva minute, pînă cînd a ieșit din camera lui o delegație de țărani. La ei în sat s-a aflat că tovarășul Lenin răbdă de foame și atunci au venit de la sute de kilometri aducîndu-i în dar opt sute de puduri de cereale. Cu puțin timp înaintea lor, fusese o altă delegație de țărani care auziseră că tovarășul Lenin lucrează într-o cameră neîncălzită. I-au adus o sobă și lemne pe trei luni. Lenin este singurul conducător cărui i se oferă asemenea daruri.”

Trăind atît de aproape de popor, conducătorii comuniști îi cunoșteau gîndurile și dorințele.

Lenin n-avea nevoie să trimită comisiile pentru a afla starea de spirit și părerile poporului. Omul care nu mîncăa destul, n-are nevoie să ghicească la ce se gîndește flămîndul. Știe. Răbdînd de foame împreună cu poporul, suferind împreună cu el de frig, Lenin simțea la fel ca și poporul, avea aceleași dorințe și făcea aceleași gînduri. De altfel, aceasta și este năzuința partidului comunist: să se conducă în mod nemijlocit după gîndurile poporului și să exprime dorințele sale.

Comuniștii spun: „Nu noi am creat Sovietele. Ele s-au născut din viața poporului. Noi n-am făurit un program pe care să-l impunem poporului, ci am luat programul nostru, în mod nemijlocit, de la popor. Poporul a cerut: «Pămînt țăranilor!», «Fabrici muncitorilor!», «Pace întregii lumi!». Noi am înscris aceste lozinci pe drapelul nostru și am venit cu ele la putere. Noi sîntem una cu poporul și aceasta este puterea noastră. Noi n-avem nevoie să ne străduim să înțelegem poporul, deoarece noi înșine sîntem poporul”.

Un maestru al dialecticii

Lenin ținea adesea discursuri în care făcea analiza situației, punea diagnosticul, prescria leacul și convingea auditoriul să-l aplice. Observatorii erau uimiți de entuziasmul pe care îl provocau discursurile lui Lenin.

Lenin era un maestru al dialecticii și al polemicii; în timpul dezbaterilor avea o uimitoare stăpînire de sine.

Din cînd în cînd, făcea cite o digresiune hazlie, sau răspundea cuiva din sală printr-o replică usturătoare. Alteori, ilustra noua orînduire printr-un exemplu simplu. El căuta să modeleze mințile, nu să ațîțe pasiunile. Reacția auditoriului dovedea

cîtă putere de influență emoțională avea logica leninistă.

În ianuarie 1918, la mîtingul de la mănăstirea Mihailovsk, organizat cu ocazia plecării pe front a primului detașament de apărători ai Țării Sovietelor, am avut ocazia să iau cuvîntul după Lenin. Făclile luminau uriașă încăperea în care rîndurile lungi ale blindatelor se asemănau cu niște monștri antediluvieni.

Strigăte puternice vestiră sosirea lui Lenin. Se urcă pe unul din automobilele blindate și începu să vorbească. După terminarea discursului, izbucniră aplauze furtunoase. Coborî de pe automobilul blindat și N. Podvoiski • anunță: „Acum va lua cuvîntul un tovarăș american”.

„Perfect, spuse Lenin. Vorbiți englezeste; eu, cu încredința dumneavoastră, voi traduce”. „Nu. Voi vorbi rusește, m-am încumetat eu într-un avînt necontrolat.

• Revoluționar rus; în 1917 a condus atacul asupra Palatului de Iarnă. Comisar al poporului pentru problemele militare etc.

POCĂRĂCĂR
REPUBLICAN
CIVILIZĂTOR
APĂRĂTOR
MARE

27.1.1920

Doamnei - Lenin
Aplaudați! Totdeauna
cuvintele Voastre de Helene
Lenin a fost cel mai mare
de la vremea lui Lenin
cu toate acestea
nu pot să nu vă mulțumesc
pentru că ați fost - și ați fost
din nou - Lenin, Lenin
și ați fost - și ați fost
Lenin din nou, din nou
și din nou!

Helene Lenin
(Lenin)

Manuscrisul scrisorii lui V. I. Lenin către K. A. Timirișev, primul mare om de știință rus care a salutat Revoluția Socialistă din Octombrie — 27 aprilie 1920

Lenin mă urmărea cu ochi scinteietori, bucurându-se parcă dinainte de ocazia de a se înveseli. N-a trebuit să aștepte mult. Epuizându-mi întreg bagajul de fraze pregătite, m-am poticnit și am tăcut. Cu mare greutate am mai găsit câteva cuvinte. Rușii sînt îngăduitori față de străinul care se exprimă în limba lor. Știu să aprecieze străduințele începutului. De aceea, cuvîntarea mea a fost întreruptă de aplauze prelungi, care îmi permiteau să mai găsesc câteva cuvinte. Voiam să le spun că, în cazul în care situația se înrăutățește, eram gata să intru cu bucurie în rîndurile Armatei Roșii. M-am oprit, chinîndu-mă să găsesc cuvîntul potrivit. Lenin a ridicat privirea și m-a întrebat: „Ce cuvînt vă trebuie?” „Enlist”, i-am răspuns eu. „A se înrola”, mi-a șoptit el. Apoi, de fiecare dată cînd mă poticeam, Lenin îmi șoptea imediat cuvîntul necesar: eu îl preluam și, cu accent american, îl aruncam în sală. Discursul meu a produs învioreare și tunete de aplauze. Lenin ridea din toată inima și aplauda.

„Ei, iată, începutul în însușirea limbii ruse s-a făcut, îmi spuse el. Dar va trebui să vă ocupați de ea în mod serios. Dați un anunț în ziare că vreți să faceți schimb de lecții. Pe urmă citiți, scrieți și vorbiți numai rusește. Cu americanii nu discutați, căci discuțiile cu ei nu-s de folos, adăugă el rîzînd. Cînd ne vom întîlni data viitoare, vă voi examina.”

Puțin a lăpsit ca următoarea întîlnire să nu mai aibă loc. În clipa cînd mașina lui Lenin ieșea din manevră, s-au auzit trei împușcături și trei gloanțe au pătruns prin peretele automobilului. Criminalul, ascuns într-o ulicioară învecinată, încercase să-l nimerească pe Lenin, dar dăduse greș. Viața conducătorilor comuniști era mereu în primejdie. Complotiștii burghezi își concentraseră atenția mai ales asupra lui Lenin.

Cu o liniște imperturbabilă, Lenin a mers pe o cale presărată la tot pasul de conspirații și capcane. Contrarevoluționarii și imperialiștii străini care au urmărit să-l asasineze au înregistrat eșec după eșec. Dar în ultima zi a lui august 1918, conspiratorii erau cît pe ce să-și atingă scopul.

Președintele Consiliului Comisariilor Poporului tocmai își încheiase discursul ținut în fața celor cincisprezece mii de muncitori de la uzina Michelson. Cînd se îndreptă spre mașină, alergă spre el o fată cu o hirtie în mînă, vrînd parcă să i-o dea. El întinse mîna după scrisoare, dar, în același moment, o altă femeie, Kaplan, trase trei focuri. Două dintre gloanțe îl nimeriră, iar el căzu pe caldărim. Fu urcat în automobil și transportat la Kremlin. Fusesse rănit cu mult mai grav decît se presupusese. Săptămîni de-a rîn-

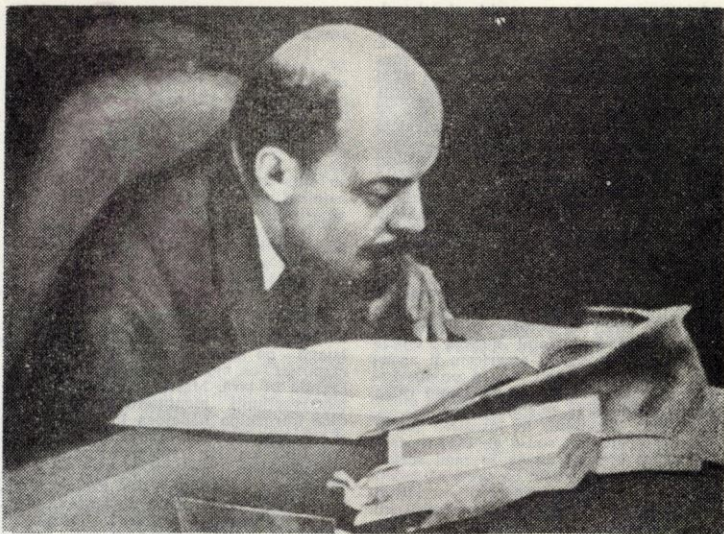

dul, viața sa a atîrnat de un fir de păr. Istovit de boală, Lenin s-a străduit din răsputeri ca molima răzbnării să nu se întîndă în țară. Masele indignate că forțele reacțiunii atentaseră la viața celui care întruhipa nădejdea lor în libertate și speranța într-un viitor mai bun, au dat frîu liber urii lor împotriva burgheziei și monarhiștilor, proclamînd teroarea roșie. Indignarea poporului a fost atît de mare, încît ar fi murit sute de oameni, dacă Lenin nu i-ar fi cerut să-și domolească minia. Se poate afirma pe drept, că în această perioadă de neobișnuită agitație, el a rămas cel mai liniștit om din Rusia. De altfel, în toate împrejurările, Lenin a dovedit o excepțională stăpînire de sine. Evenimentele în timpul cărora cei mai mulți își pierdeau cumpătul au fost pentru el ocazii de a-și demonstra echilibrul interior.

Unica sedință a Adunării Constituante s-a desfășurat într-o atmosferă furtunoasă, cele două fracțiuni * înclătîndu-se pe viață și pe moarte. Noi stăteam la balcon cu mîinile pe balustradă, stringînd din dinți, și cu nervii încordați. Lenin ședea în primul rînd al primei loji, iar fața lui exprima o lipsă totală de interes.

În cele din urmă se ridică, se îndreptă spre tribună și se așeză pe treptele acoperite cu un covor din fața ei. Din cînd în cînd își ridica ochii și arunca cîte o privire spre uriașa adunare. Apoi, sprijinindu-și capul în mîini, închise ochii, spunînd parcă în sinea lui: „Dacă atîția oameni își risipesc zadarnic puterile, măcar unul să și le crute”. Vocile tunătoare ale oratorilor și vacarmul din sală treceau peste capul său; el însă continua să-și păstreze calmul. În vreo două rînduri deschise ochii și privi în jur, apoi plecă din nou capul. După ce se întoarse în lojă, folosind prilejul, am alergat împreună cu

* Bolșevicii și socialiștii revoluționari (n.r.)

V. I. Lenin — 1920

John Reed * să-l întrebăm ce părere avea despre această ședință a Adunării Constituante. A mormăit ceva, și apoi s-a interesat de desfășurarea lucrărilor de propagandă. Cînd i-am comunicat că se tipăriseră materiale care fuseseră trimise peste liniile frontului, în rîndurile armatei germane, fața lui s-a luminat. I-am mai spus că întîmpinam dificultăți din pricina limbii germane. „Ah, da — a exclamat el și s-a înviorat, amintindu-și de discursul meu ținut pe automobilul blindat. Dar cum merge cu limba rusă? Sînteți în stare să înțelegeți aceste discursuri?”

Ședea aplecat peste lojă și vorbea subliniindu-și cuvintele cu gesturi expresive. Colegii noștri reporteri ardeau de invidie. Ei credeau că Lenin demasca crimele opoziției sau ne împărtășea planurile secrete ale Sovietelor. Dar se înșelau. Șeful guvernului sovietic ne explica, pur și simplu, vederile sale asupra metodelor de studiu a limbilor străine.

În timpul dezbaterilor, cînd adversarii îl criticau, Lenin își păstra de obicei calmul. După cuvîntarea ținută la cel de-al patrulea Congres al Sovietelor, din locul său în prezidiu, a ascultat atent atacurile a cinci oponenți. Ori de cîte ori găsea că

oponentul a făcut o manevră dibace, Lenin zîmbea larg și aplauda împreună cu toți. Iar cînd vreunul începea să spună bazaconii, Lenin zîmbea ironic și „aplauda” bătînd cu o unghie a degetului mare într-alta.

Cuvinte fără poleială

O singură dată l-am văzut pe Lenin foarte grăbit. Era prin februarie, cînd Palatul Tavriceski devenise din nou o arenă a disputelor aprinse: se discuta problema păcii sau a războiului cu Germania. Lenin apărui pe neașteptate și trecînd iute, cu pasul hotărît prin vestibul, se îndreptă spre ușa care ducea la tribună. Profesorul Kunz și cu mine îl așteptam și l-am strigat: „O clipă, tovarășe Lenin!”

El s-a oprit din mers, rămînînd aproape în poziție de „drepti” și plecîndu-și capul, ne-a spus foarte politicos: „Vă rog, tovarăși, să mă iertați că de astă dată nu am timp nici măcar o secundă. Sînt așteptat în sală. Vă rog scuzați-mă, pe altă dată”. Salutîndu-ne, ne-a strîns mîinile și a plecat mai departe.

* Publicist progresist din S.U.A., militant al mișcării muncitorești americane și internaționale. În 1917-1918, corresponsent militar în Rusia. Autor al cărții *Zece zile care au zguduit lumea*. A murit de tifos în 1920 la Moscova și e înmormîntat lîngă zidul Kremlinului.

Să ajungi în audiență la Lenin nu era ușor, dar odată ajuns la el, ți se punea cu totul la dispoziție. Își concentra întreaga atenție asupra ta, ceea ce, uneori, te punea într-o situație delicată. Salutându-te politicos, se apropia cât mai mult de tine. În timpul discuției, se apleca adesea înainte, uitându-se fără încetare în ochii tăi, căutând parcă să afle cele mai ascunse cute ale gândului tău.

Unul din secretele forței lui Lenin era uluitoarea sa sinceritate. Bineînțeles că se bucura de fiecare dată când un nou luptător se alătura revoluției, dar nu descria niciodată condițiile de muncă și perspectivele viitoare în culori trandafirii pentru a atrage oamenii. Era mai degrabă inclinat să înfățișeze lucrurile în nuanțe mai sumbre decât erau în realitate. Multe din cuvintele lui Lenin sunau cam așa: „Te-lul pentru care luptă bolșevicii nu este atât de apropiat cum vi se pare; noi am dus Rusia pe un drum spinos, pe care vom înfrânți poate noi dușmani și noi suferințe; oricât de greu va fi fost trecutul nostru, nici pe viitor nu vom fi scutiți de greutăți mai mari decât va închipuiți”. Nu era o promisiune prea ademenitoare. Era un mod neobișnuit de atragere la luptă. Și cu toate acestea rușii s-au unit în jurul lui Lenin.

Lenin era sincer chiar și cu dușmanii cei mai înverșunați. Toate cuvintele sale publice poartă amprenta sincerității. Se simțea că nu putea minți chiar dacă ar fi vrut, nici pe altul, nici pe sine, pentru că stăpânea metoda științifică și credea în forța de neînvinș a faptelor.

Sursele sale de informație erau vaste, oferindu-i o mulțime de fapte. El colecționa aceste fapte, le aprecia și le verifica folosindu-le apoi ca un strateg sau ca un matematician.

Lenin era diametral opus lui Wilson*. Slujind interesele sale de clasă, Wilson — orator de profesie — prezenta obiectul discursului său într-o formulare verbală strălucitoare, ascunzând aspectul neplăcut al vieții. Lenin însă era asemenea unui chirurg cu bisturiul în mână. El înlătura poleiala de pe cuvinte, dînd în vileag motivele economice ascunse în spatele frazeologiei pompoase a imperialiștilor. Nu se împăca nici cu frazeologia celor de stînga care, atunci cînd erau în încurcătură, recurgeau la lozinci revoluționare. Spunea că e de datoria sa să adauge oțet și fier în apa indulcită a frazeologiei revoluționar-democratice și-i ironiza crunt pe demagogii și pe palavragii.

Cînd nemții au pornit ofensiva contra capitalei roșii, soseau la Smolnii, din toate colțurile Rusiei, nenumărate telegrame care se încheiau cu lozinci: „Trăiască invincibilul proletariat rus!”, „Moarte jefu-

itorilor imperialiști!”. „Vom apăra capitala revoluționară pînă la ultima picătură de sînge!”.

După ce le-a citit, Lenin a dat ordin să se trimită telegrame tuturor sovietelor, cerînd să fie expediate la Petrograd, nu fraze revoluționare, ci armată.

O dată cu ofensiva nemților, a început fuga străinilor. Eu luasem hotărîrea de a mă înrola în Armata Roșie și, la 23 februarie 1918 am fost în audiență la Lenin. În aceeași seară, am format un detașament internațional și am lansat un apel ca toți străinii să se înroleze în această unitate.

Lenin a urmărit neobosit desfășurarea lucrurilor. De două ori a telefonat la redacția ziarului „Pravda”, dînd indicația ca apelul să fie publicat în limba rusă și engleză și transmis telegrafic în toate colțurile țării.

Petrogradul în pericol

Lenin a mobilizat toate forțele în vederea războiului. A trimis un automobil cu gardiști roșii la fortăreața Petropavlovsk, cu ordinul de a aduce generalii contrarevoluționari închiși acolo.

„Domnilor — li s-a adresat Lenin — v-am chemat aici în calitate de experți. Petrogradul e în pericol. N-ați putea elabora măsuri militare pentru apărarea lui?” Generalii au răspuns afirmativ și s-au apucat de lucru, iar către sfîrșitul zilei au prezentat planurile lor. „Va fi atât de amabil președintele să ne pună la dispoziție o încăperie mai confortabilă?” l-au întrebat ei, lingusitor, pe Lenin. „Regret, — le-a răspuns Lenin — acum nu e momentul. Încăperea dumneavoastră, domnilor, poate că nu e prea comodă, dar are o calitate — ea prezintă o securitate excepțională”. Și generaliile au fost duși din nou la Petropavlovsk.

Prin toate acțiunile și decretele, Lenin și guvernul sovietic au demonstrat cît de

* Woodrow Wilson (1856-1924), președinte al S.U.A. între anii 1913-1921.

mult i-au apreciat pe specialiști. În toate domeniile, Lenin se baza pe experți.

Nu înceta să scoată în evidență însemnătatea pe care o aveau contabilii experimentați, inginerii pricepuți, specialiștii în orice sferă de activitate.

A fost adesea acuzat că manifesta o simpatie deosebită față de America. În realitate, Lenin socotea capitalismul american la fel de nociv ca al oricărei alte țări. Dar America era departe și nu prezenta o amenințare directă pentru existența Rusiei Sovietice, iar, pe de altă parte, oferea mărfuri și specialiști de care Rusia Sovietică avea nevoie. De ce, în acest caz, nu s-ar putea încheia o înțelegere specială în interesul reciproc al ambelor țări? se întreba Lenin. Dar un stat comunist putea oare să întrețină relații cu un stat capitalist? — l-a întrebat odată, pe Lenin, ziaristul francez Naudot. „De ce nu? — i-a răspuns Lenin. Noi avem nevoie de tehnicieni și de diferite produse industriale și e clar că singuri, deocamdată, nu sîntem în stare să prelucrăm resursele nemărginite ale țării noastre. Oferim să plătim dobîndă pentru împrumuturile străine și, în lipsa valutei, vom da cereale, petrol și orice alte materii prime în care sîntem bogați. De asemenea am hotărît să oferim concesiuni forestiere și miniere cetățenilor din țările Antantei, cu condiția ca legile Rusiei Sovietice să fie respectate. Sîntem gata să oferim unui consorțiu concesiunea Marelui drum nordic. Acest drum trebuie să se întindă de la lacul Omega, peste Munții Urali, spre riul Obi. Uriășe păduri virgine, întinse pe o suprafață de opt milioane hectare, precum și diferite minerale neprelucrate, vor putea fi folosite de constructorii companiei. Pretențiile noastre față de consorțiu nu sînt exagerate: cerem doar respectarea legilor adoptate de Puterea Sovietică, ca de pildă, cele cu privire la ziua de muncă de opt ore și la controlul organizațiilor muncitorești asupra întreprinderilor“.

Batalioanele de fier ale proletariatului

Pentru Lenin, forța motrice a revoluției, sufletul și trupul ei, era proletariatul. În decursul anilor, el a subliniat de nenumărate ori înaltele calități ale poporului rus: fermitatea, statornicia, spiritul de sacrificiu, răbdarea și capacitatea de a înțelege marile țeluri politice; el a vorbit despre giganticele forțe creatoare ascunse în acest popor. Avea o încredere nemărginită în masele populare. Evenimentele ulterioare au justificat încrederea curajoasă a lui Lenin în clasa muncitoare rusă.

Capacitatea muncitorilor de a înțelege marile idei politice i-a uimit pe cei care

au vizitat Rusia. Un diplomat american și-a exprimat astfel mirarea: „Cum a fost cu putință ca uriașă masă a poporului rus, considerat ignorant să-și însușească o filozofie socială înaintată, cu totul nouă pentru restul lumii?“ Sute de tineri, trimiși de „Asociația creștină“ și de alte organizații ca să lucreze în Rusia, au provocat nedumerirea muncitorilor ruși. Acești „luminători“, absolvenți ai universităților americane, nu cunoșteau deosebirea dintre socialism, sindicalism și anarhism, — fapt ce constituia o axiomă pentru milioane de muncitori ruși.

Englezii au sosit la Arhanghelsk cu gem, wisky și pine albă, ca să mituiască poporul. Oamenii, infomețați, au primit cu bucurie darurile, dar cînd și-au dat seama că vor trebui să le plătească cu libertatea și cu independența Rusiei, s-au ridicat împotriva ocupanților și i-au alungat de pe pămîntul lor.

La ce amenințări, mituiri și asasinat n-a recurs Antanta, ca să doboare guvernul bolșevic! Agenții englezi aruncau în aer podurile, ca să împiedice aprovizionarea cu alimente în orașele mari, iar agenții francezi, protejați de consulatele țării lor, sabotau transportul, introduceau nisip în rulmenții locomotivelor.

Lenin obișnuia să spună că dușmanii tinerei Republici Sovietice erau puternici, dar că ea avea împotriva lor batalioanele de fier ale proletariatului.

Pentru burghezia cuprinsă de spaimă, Lenin însemna un trăsnet din senin; pentru biserica reacționară, Lenin reprezenta antichristul. Preotii încercau să adune țărani sub praparele și icoanele lor sfințite și să-i pornească împotriva Armatei Roșii. Dar țăranii spuneau: „O fi Lenin antichrist, dar el ne dă pămînt și libertate. Atunci de ce am lupta împotriva lui?“

Pentru cetățenii ruși de rînd, numele lui Lenin avea o însemnătate uriașă. El era făuritorul revoluției ruse, întemeietorul puterii sovietice, de numele său era legat tot ceea ce reprezenta Rusia.

Fără îndoială că orice interpretare a istoriei care leagă revoluția rusă de un singur om, sau de un grup este eronată. Lenin ar fi ris primul la gîndul că în minile sale sau ale colaboratorilor săi, se afla soarta revoluției. Soarta revoluției ruse era în mase, în disciplină și în devotamentul lor față de cauza comună. Și trebuie spus, — dacă se poate spune așa — că ele au avut noroc. Cîrmaciul lor înțelept și exponențial gîndurilor lor a fost un om cu o minte titanică și cu o voință de fier, un om cu vaste cunoștințe, hotărît în acțiuni, un om cu cele mai înalte idealuri și cu cea mai trează și mai practică rațiune.

Acest om a fost Lenin.

■ În apărarea falnicei Veneții

În ciuda lucrărilor de consolidare și restaurare care se întreprind de câțiva ani, Veneția continuă să se cufunde în apele canalelor sale — o cufundare lentă, dar inexorabilă. Cauzele fenomenului sînt multiple: înălțarea nivelului mării și, în paralel, „tasarea” lagunei în mijlocul căreia e construit orașul, uzura temelilor celor mai multe clădiri, modificarea regimului curenților și a echilibrului lagunei etc.

Indiferent de factorii determinanți, rezultatele sînt îngrijorătoare: în ultimii zece ani, numeroase statui s-au deteriorat, fațadele minunatelor palate s-au degradat considerabil, atmosfera unora dintre canale a devenit pestilențială, pînă și frescele și tablourile din interiorul clădirilor au pierdut din strălucirea culorilor, acoperindu-se de o patină neagră-cenușie.

După cum afirmă specialiștii, o mare parte din vină o poartă zona industrială din apropiere, unde se află Mestre, cel mai mare port petrolier de la Marea Adriatică. Dezvoltarea sa a impus crearea de noi canale, ceea ce a produs importante modificări în circulația apelor și în microclimatul Veneției.

Întreaga Italie s-a angajat într-o aprigă luptă pentru protejarea excepționalului patrimoniu istoric și artistic pe care-l reprezintă cetatea Dogilor. Lupta se dă pe uscat, pe mare și în văzduh, în ciuda rezervelor și pesimismului manifestat de unii experți care prevăd sfîrșitul Veneției la capătul următoarelor trei decenii. Domnește speranța că unul dintre cele mai de preț giuvaieruri ale omenirii va reuși să fie salvat de la piere.

■ De la Nil în Munții Ural

Cu prilejul unor lucrări de construcții efectuate în apropierea orașului Orsk, din zona munților Ural, săpătorii au avut surpriza să descopere resturile unei corăbii egiptene.

Nava, în general bine conservată, poartă inscripții egiptene și perșane care arată că datează dintr-o perioadă cuprinsă între anii 525 și 331 î.e.n. Rămîne acum ca specialiștii să stabilească în ce împrejurări și condiții a străbătut ambarcațiunea drumul dintre Nil și lanțul muntos care marchează hotarul între Europa și Asia.

O VIAȚĂ

„În celula solitară penitenciară... își făcea versurile și opera... fără creion și hîrtie...” (M. Gh. Bujor pe timpul detenției la închisoarea Doftana)

1881-1964

SUB FLAMURA REVOLUȚIEI

Insemnările inedite pe care le publicăm aparțin cunoscutului publicist și eseist PETRE PANDREA (1904-1968), care l-a cunoscut îndeaproape și l-a prețuit mult pe omul și revoluționarul M. Gh. Bujor. Și în aceste câteva rânduri Petre Pandrea se dovedește același intelectual puternic ancorat în realitățile pe care le-a trăit, gata să se alăture și să lupte pentru triumful nobilelor idei de libertate și demnitate umană. A fost un admirator al lui Bujor pentru că, așa cum subliniază, a văzut în el o „pildă patetică a intelectualului moldovan pus în slujba proletariatului revoluționar și a țărânimii muncitoare”. (Insemnările se află în păstrare la Arhiva Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R.; titlul aparține redacției.)

...Mireasa lui N. Bălcescu fusese. România încă neunificată.

Mireasa lui Bujor a fost revoluția marxist-leninistă în țara sa. S-a dedicat integral comunismului.

Cum să evoc prin cuvinte venerația de care s-a bucurat M. Gh. Bujor, la familia sa și la prietenii săi intimi? Pe lângă venerație era spaimă și jale pentru un destin nedrept și copleșitor. Din anul 1919 până la 23 August 1944, Bujor a fost în temniță sau în surghiun, năpăstuit de legi criminaloide [...]. Ca să stai un sfert de veac în pușcării și în surghiun, fără a te cliți de la poziția comunismului revoluționar și umanist n-a fost un lucru ușor [...].

Pentru tragedia lui Bujor ne-ar trebui lacrimi, muzică de harfe, corale de Bach, versuri și marmoră.

Lacrimile mi-au secăt.

M-am detașat în melancolie, în solitudine și în seninătate pentru a aco-peri jalea și indignarea, care fac versuri la oameni de talent și cu vocație [...].

Viața de erou și de martir a lui Mihail Gheorghiu-Bujor este pilda patetică a intelectualului moldovan pus în slujba proletariatului revoluționar și a țărânimii muncitoare. Nu a cerut nimic pentru sine. A dat totul într-un curaj de erou antic și istoric: viață, carieră, sănătate, muncă manuală și intelectuală. A păstrat onoarea. A stat 16 ani prin pușcării burghezo-moșierești [...].

Cine era acest pușcăriaș politic (prieten cu Lenin și cu dr. Racovski, elev al lui C. Dobrogeanu-Gherea) sosit pe neașteptate într-o căsuță de chirpici a Băneșii? Acolo se ascundea un poet, care rima mereu, un filozof, un traducător din limbi străine, care tipărise, la reviste și în jurnale socialiste, traduceri și originale (versuri și articole). Verbul lui de avocat strălucise până în 1916 ca și condeiul împodobit cu diamantele credinței în revoluția lui Karl Marx, în libertatea popoarelor asuprite și în frățietatea oamenilor fără deosebiri de seminții sau de religii [...].

În toiul evenimentelor istorice dintre anii 1916-1920, Mihail Gheorghiu-Bujor a dovedit a fi un orator de mare elevație și de efect printre muncitori, soldați și țărani. S-a dovedit a fi un om de acțiune și un organizator de teren [...].

În îndelungata sa detențiune de pușcăriaș m.s.v. (muncă silnică pe viață, prescurtat „viețăș”) a fost filozof, istoric, om de onoare, mindru și intransigent. În celula solitară penitenciară s-a retras în visări și meditații. Își făcea versurile și opera în cap, fără creion și hirtie (unelte prohibite prin pușcăriile conduse de tiranii cei mici, ascultători ai marilor tirani, care se tem de slove) [...].

Prestigiul lui Mihail Gheorghiu-Bujor, prin martirajul său îndelungat, a fost imens în cadrul proletariatului român manual și intelectual [...]. Lumina sa plîpîia mereu în celulele penitenciare și în anii cu domiciliul stabil la Băneasa, cu trupul lui firav dar sănătos, sănătos la minte, blind și sfătos, ca un bunic [...].

După 23 August 1944, Mihail Gheorghiu-Bujor m-a vizitat în casa, cea din str. Barbu Delavrancea 20, pe unde trecuseră atîția ilegalisti [...]

Pușcăriașul eliberat proaspăt de la Băneasa nu răsărise din neant.

Era un moldovan crescut în dulcele firg al leșului, cu diplomă de avocat și cu harfa de poet, ca atîția poeți, juriști progresiști ai capitalei moldovenești [...]

Mihail Gheorghiu-Bujor a trăit toată drama lașului, de la sfîrșitul sec. XIX și primul deceniu din sec. XX. A fost martor și pârtaș tînr la bătălia dintre „Contemporanul” și „Viața românească”, dintre poporanism și social-democrația românească. A optat pentru Gherea și apoi pentru Lenin, în 1917.

M. Gh. Bujor a fost înmormîntat cu onoruri republicane. Cenușa lui zace în sicriul de plumb din Parcul Libertății, în Pantheonul cu flacără nestînsă a eroilor și luptătorilor pentru România socialistă.

Scurtă istorie a vieții mele

Așa și-a intitulat Bujor cele cîteva file autobiografice care se păstrează în fondurile Arhivei Institutului de Studii Istorice și Social-Politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (fondul XV [3], dosarul nr. 72, mapa 1). Așternute pe hîrtie în ultimii ani ai vieții, ele probează încă o dată calitățile morale ale acestui înflăcărat revoluționar, modestia sa exemplară, marele său respect pentru adevăr. Răsfoindu-le, remarci încă o dată talentul său de povestitor și rămiu cu regretul că această „scurtă istorie” a rămas neterminată.

Prezentăm cititorilor revistei „Magazin istoric” cîteva fragmente din acest document inedit.

[...] Pe timpul suzeranității turcești se afla la Iași, nu departe de Hală, pe lângă vechea biserică Barnovski, palatul beului, adică al reprezentantului Porții otomane. Aceasta era de multe ori stăpînul de fapt al țării. Palatul lui se numea „beilic” și de aci își luă numele și partea aceasta a orașului. În jurul palatului mai erau cîteva clădiri care atîrnau de el și formau „curtea”. În acest palat, beul a invitat pe domnul Moldovei Grigore Ghica și i-a tăiat capul cu ienicerii (1777) [...]

Pe locul fostului palat, s-a făcut mai tîrziu o modestă grădînă publică și un și mai modest monument; capul lui Grigore Ghica, înfipt ca pe-o prăjină, pe o coloană subțire.

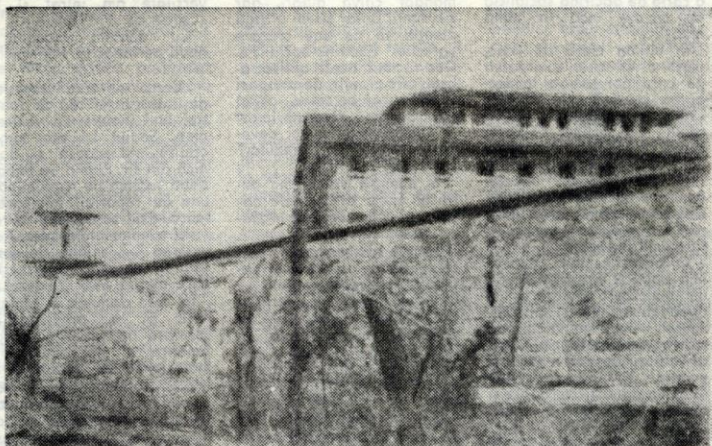
Casa părintească se găsea și ea pe locul unde bîntuiseră singeroșii soldați ai semilunei. Împreună cu alte clădiri, ea a făcut, desigur, parte din „curtea beului”. Mai tîrziu s-a aliniat acolo și o stradă care s-a numit Buceșnescu.

Casa aceasta, în care m-am născut la 8 noiembrie 1881 și în care se păstrează vie amintirea singeroasei drame, era o zidire veche și masivă, toată din piatră, pe care un incendiu a redus-o la parter. Pereții ei erau groși de un metru. Avea șapte camere cam întunecoase și atînsede umezeală, o sală largă în care putea încăpea în voie o căruță înhamată sau un om călare, o pivniță lungă și adîncă; era înconjurată de un loc mare de curte și grădînă. În do-

sul ei se deschidea o prîveliste largă și măreată: în vale, de o parte și de alta, se revărsa o porțiune mare din partea săracă a orașului, ca mahalalele Țigănimă, Broscăria, Podul Roșu, Frumoasa, Nicolina, Socola; pe dreapta, Podul Buceșnescu și Chiurchi, pe stînga, apoi întînsul șes al Bahluului și Jijiei, iar în fund tabloul acesta se încheia cu dealurile Gălății, Cetățuiei, Buciumului, Repedei, Tomeștilor [...]

Părinții mei se coborau din două familii trăite sub stăpîniri absolutiste și aduceau cu ei eredități de luptă contra asupririi [...]

Mediul acesta în care m-am născut și am crescut a avut asupra formațiunii mele intelectuale și sufletești o influență hotărîtoare. Jugurile turco-austro-ungare care au apăsă pe înaintașii mei, au sădit în mine o ură înnăscută în contra oricărui jug. Lupta și zbuciumata lor viață mi-au transmis spiritul de răzvrătire, tendința instinctivă de a fi de partea celor mici și asupriți și în contra celor mari și asupritori. Tot aici s-a zămislit aversiunea contra militarismului și contra clericalismului. Paralel cu această serie de influențe și formațiuni de viitor combatant sub flamura socialismului, s-a produs și seria celorlalte influențe care au trezit în mine gustul frumosului, pasionata îndrăgostire de prîvelistele naturii, iubirea de carte, darul poetic al

cuvîntului și al scrisului [...]

Privelîștea sărăciei de la țară și din mahalalele Iașului, pe care le cutreieram ades, strîmtoarea din casă, sumedenia de calici și nevoiași ce treceau pe la noi, istorisirile atîtor înîmplări tragice ale altora, lecturile al căror cuprins era în majoritatea cazurilor de aceeași natură, au ridicat de timpuriu în mintea mea problema sărăciei. O întîlneam la tot pasul și spectacolul ei, precum și cauza ei mă chinuiau tot mai mult. Ea mișca pînă la lacrimi sensibilitatea mea excesivă [...]

În acest timp, moartea a intrat pe neașteptate în casa noastră. O soră, nespus de frumoasă și de scumpă, în floarea gingașei vîrste de 15 ani și un frate iubit, ateul a cărui inteligență zbura vulturoasă spre piscuri, au fost mistuiți de tuberculoză galopantă, ea în mai, el în octombrie al aceluiași an. Spectacolul morții feroase și nedrepte, înghițirea acestor fapte tîneresti și dragi de lutul rece și hidos, dolii și jalea din casă, m-au zguduit adînc [...]

Inchisoarea Doftana (fotografie executată de M. Gh. Bușor în anul 1934)

După un an sau doi, gîndurile au început să se limpezească, încercarea aceea — unită cu problema sărăciei și a durerii omeniești — a avut drept consecință directă zdruncinarea credinței în existența lui Dumnezeu. Sub imperiul ei am scris atunci un șir de versuri în care, după ce zugrăveam tabloul durerilor și nedreptăților din lume, atît și așa cum le cunoșteam atunci, urma singura strofă de care îmi amintesc și care era scrisă sub influența lui Depărățeanu :

Mă aflu-n cumpănă, o
Doamne,
Și nu știu dacă este bine
Să te hulesc și eu de-acum,
De-acum să nu mai cred în
ține.

Îndoiala sub care se prezenta aci necredința era mai mult o floare de stil, pentru că după ea urma afirmația că dacă Dumnezeu ar exista și ar fi, „cum se spune”, supre-

ma „și atotputernica „bună-tate”, dreptate și înțelepciune, atunci el n-ar putea lăsa să se comită pe pămînt atîta nedreptate și să dăinuască atîta mizerie.

În perioada aceasta, clasa a treia și a patra de gimnaziu, am versificat mult și am strîns versurile în 2-3 caiete legate, care au dispărut de mult.

Problema fundamentală a sărăciei nu mă părăsise, ci din contră, mă preocupa tot mai mult. Orizontul meu mintal se mai lărgise, citeam zilnic ziarele ce se găseau în casă, dar nicăieri nu gădeam de dezlegarea acestei probleme. De întrebat nu obișnuiam să întreb pe alții [...]

Lecturile noi din timpul ultimilor ani de liceu, între care și războinicile articole de critică și de polemică ale lui Emile Zola, mă îndreptau tot mai spre stînga. Dar este curios că în toată vremea aceasta nici o broșură de propagandă socialistă și nici

o carte de doctrină socialistă nu căzuse încă în mina mea [...]

În ultima clasă de liceu, clasa a VII-a, în cuvântarea pe care am ținut-o la serbarea publică de 10 Mai 1901, ca reprezentant al liceului, am susținut cu curaj ideea că idealul național de unire și independență o dată realizat, trebuie înlocuit acum cu alt ideal : acela de ridicare din mizerie și ignoranță a păturilor de jos, a țărănimii indeosebi.

În această clasă, economia politică era predată de un minuscul profesor și după un manual și mai minuscul. Ambii minusculi au fost nevoiți să spună câteva cuvinte și despre muncă și capital, „să-l dea gata” pe Marx în două fraze goale și să ne puie în gardă contra „erezilor” socialiste.

În vacanță un profesor de economie politică de la Școala comercială din Galați, cu care mă întâlneam și discutam în Munții Neamțului, la Agapia, exprimându-i intenția de a studia economia politică, mi-a reco-

mandat câțiva autori, dar s-a simțit dator să-mi atragă atenția să nu dau crezare „greșitei” doctrine socialiste. Dar tocmai acest antisocialism oficial atât de stingaci m-a făcut să cercetez ; astfel că în toamnă, când am intrat în Universitate, eu și devenisem partizanul „erezilor” socialiste.

În această vreme am publicat multe articole de critică politică și socială în ziarul „Cronica”.

Tot pe atunci, corifei [din cele] două partide de exploatare guvernamentală — Partidul Liberal și Partidul Conservator — în căutare de partizani, mi-au propus, la lași, intrarea în tagma lor, oferindu-mi de la început deputăția „și alte avantagii”.

Dar drumul meu era de-acum înainte deschis. Dăbuirile încetară. Și la scurt timp după intrarea în Uni-

versitate am intrat și în „Cercul de studii sociale”.

Cu aceasta începea o nouă perioadă a vieții mele.

„Cercul de studii sociale” din Iași luase ființă cu două, trei luni înainte de venirea mea. Sediul lui era într-o odăiță întunecoasă și dosnică din str. Pomir. Se țineau două ședințe pe săptămână : una de reportaj, miercurea seara, când se treceau în revistă evenimentele interne și externe [...], și alta de conferințe, sâmbăta seara, în care excela Max Vexler [...]

În cerc domnea o atmosferă și o predispoziție serioasă de studiu și aprofundare a marxismului, a materialismului dialectic și istoric. Toți citeau și se documentau. Toți urmăreau cu aviditate publicațiile socialiste franceze și germane și curentele din Internațională [II — n.r.] Toate simpatiile

8 noiembrie 1913, în redacția ziarului „România muncitoare” ; primul din stînga, în picioare, M. Gh. Bufor

și orientările mergeau spre aripa stângă de atunci a socialismului internațional [...]. Din punct de vedere intern, se făcea critica partidelor de guvernământ și se arăta rolul lor. Se analizau structura și dezvoltarea economică a țării. Se cercetau cauzele căderii vechii misări și se trăgeau învățăminte pentru viitor [...].

Cind zic cercul, înțeleg pe toți membrii lui activi. Noi nu eram școlari care învățăm niște lecții predate de doi, trei profesori. Prin participarea noastră a tuturor plină de rivalități și emulație se elaborau noul punct de vedere și noua atitudine, noua tactică, premisele noii lupte ce ne aștepta [...].

Mie mi-a plăcut de la început cercul acesta, cu locul lui întunecos și ascuns ca o catacombă, în care un mănunchi de partizani ai unei credințe mari și prigonite veneau, ferți și necunoscuți, să-și împărtășească crezul și să se întărească în el. Era ceva mișcător și înălțător, de-a dreptul cuceritor, în prietenia care îi lega și în lucrarea acestora singur încoasă și modestă și totuși stăruitoare și diră care cuprindea în profunzimile ei o dezvoltare viitoare uriașă, menită să cucerească și să înnoiască lumea și omenirea întreagă. Și câtă îndrăzneală la acest pumn de oameni care porneau cu minile goale să dărme un munte, fără să le pese că muntele s-ar fi putut prăvăli peste ei! Și asta într-o vreme de ofensivă oligarhică violentă contra socialismului, căruia prin zdrobirea vechii mișcări i se cînta „veșnica pomenire” [...].

La ședința de sărbătoare a unui an de existență a cercului am ținut prima mea cuvintare în cadrul lui [...] Am

semnalat că adevăratul socialist nu se poate mulțumi numai cu studiul teoretic, ci trebuie să-și pună teoriile în practică, să activeze. Cercul nu se poate izola de restul lumii, prefăcîndu-se într-un fel de sectă sau de societate academică. Activitatea lui lăuntrică trebuie să iradiază în afară. Conducătorii n-au combătut acest punct de vedere, dar lucrurile au continuat tot ca mai înainte.

Critica aceasta și punctul de vedere nu au rămas și nici nu puteau să rămână fără urmări. Ele concretizau o stare de spirit și un gând care preocupau și pe alții.

În 1901-1902 mi-am făcut serviciul militar de un an la un batalion de vinători [...]. Am avut destul prilej ca să observ și să cunosc viața militară. Am văzut inferioritatea intelectuală și morală, brutalitatea și răutatea uneori animalică a gradatilor; mi-am îndeplinit obligațiile punctual, dar fără nici o tragere de inimă. Nu mi-am însușit nici un obicei și nici un fel de a fi cazon și am ieșit din această școală, unde oamenii erau dresați cum să omoare pe semenii lor, cu o și mai mare aversiune și ostilitate decît am intrat, față de militarism.

În vremea aceea eram absorbit de literatură. După încercările de versificare și de schițe din gimnaziu, făcusem cunoștință cu scrierile lui Emile Zola. Pentru prima dată dădusem de numele lui în *Studiile critice* ale lui Gherea, care calificau într-un loc de „războinice” articolele sale polemice.

Prin mai 1901 a apărut la București ziarul „Cronica”. Era scos de Toma Basilescu, proprietarul unei mari tipografii din str. Cărmăni, împreună cu fratele său N. Basilescu, profesor de economie politică la Universitatea

din București. Prin iulie sau august i-am trimis primele articole. Erau descrieri literare ale unor excursii din munți și din împrejurimile pitorești ale Iașului [...].

La un moment dat, după primele articole, proprietarul îmi oferî conducerea ziarului său — „redacția și 300 lei pe lună”, spunea Toma Basilescu în scrisoarea sa. Suma aceasta era mare pentru vremea aceea și foarte ispititoare pentru oricine. Eu am refuzat, nu pentru că eram prea tînr — nu împlinisem 21 ani — ci pentru că ziarul ținea să facă din cînd în cînd frazeologie demagogică naționalistă-antisemită.

Articolele mele, afară de cele de la început, au apărut aproape toate la un loc de frunte, ca articole de fond. De pe tribuna unui mare ziar zilnic vorbeam, inspirat și călăuzit de învățătura noastră, despre socialism, despre mișcarea revoluționară rusă, bîciulim gleahla politicienilor, îi denunțam ca pe singurii vinovați ai decăderii morale și materiale a masei și ai înapoierii țării, înfieram antisemitismul, apăram țărănimea apăsată și proclamam necesitatea vitală a înlocuirii monopolului lor politic prin guvernarea largă și democratică a poporului.

Această atitudine combativă de stînga se desfășura într-o atmosferă de neagră reacțiune [...].

În aceste împrejurări viete, încercarea făcută în 1902 cu „România muncitoare”, prima serie, nu putea să aibă sorți de izbîndă. Larva reacționară era așa de mare și generală încît eu, care urmăream, ca socialist și ca intelectual, publicistica curentă și îndeosebi noile apariții, nu am avut nici o cunoștință de existența tre-

cătoare a acestui ziar, căruia i-aș fi dat tot sprijinul și tot entuziasmul și aș fi făcut totul ca să nu dispară. Se vede că mijloacele omenești, pe lângă cele materiale, erau așa de reduse, încât propaganda în jurul lui era extrem de slabă, aproape nulă [...]

În primele zile ale lunii martie [1905 — n.r.], un manifest, în fruntea căruia figurau numele lui Const. Mille, directorul [ziarelor democratice] „Adevărul” și „Dimineața”, a prof. dr. I. Cantacuzino, a prof. D. Voinov, a lui C. Dobrogeanu-Gherea, a dr. C. Racovski, a lui Ion Teodorescu, a lui I. C. Frimu și ale altora, anunța apariția ziarului „România muncitoare”, seria II.

La 5 martie, ziua aniversării Comunei din Paris (18 martie stil nou), primul său număr văzu lumina zilei [...]

Așezat pe terenul solid și exclusiv al intereselor clasei muncitoare, ziarul ținea să remarcă totuși că prin situația sa economică și politică „interesele proletariatului se confundă adesea cu ale altor pătri ale populației... Singur proletariatul e în stare, moralicește și politicește, să-și ridice vocea în numele poporului întreg și el poate fi mîndru de această misiune istorică și națională care va face dintr-însul factorul cheie al progresului și al civilizației în țara noastră”.

Căderea vechii mișcări * afirma ca o lespede deasupra cugetelor multor începtori, ca o bombă care încetina pasul celor dornici de acțiuni și servea de argument adversarilor noștri care încercau să fluture „exem-

plul trecutului” ca un steag al îndoielii și al morții. Lespedea și bomba trebuiau din capul locului înlăturate și argumentul zdrobit.

„Ar fi o greșeală grosolană”, spunea primul articol, de a pretinde că prin trecerea intelectualilor socialiști în partidele burgheze „socialiștii au dispărut din România”. Au dispărut **conducătorii** — și chiar aceștia nu toți — **partidul** a fost prin aceasta decapitat și dezorganizat, dar marea majoritate a **muncitorilor** atinși de propaganda de ordinioară „au rămas credincioși idealului lor... Muncitorii din București nu au încetat niciodată de a da semne de vitalitate socialistă”. „În momentul cel mai tragic al istoriei socialiste române”, cînd șefii propagau pesimismul, descurajarea, îndoiala și, plecau, muncitorii „și-au menținut organizarea, și chiar au încercat în două rînduri întii cu «Lumea nouă» săptămînală, și în urmă cu «România muncitoare» seria I, să ducă mai departe propaganda socialistă” [...]

Ziarul acesta, care apărea în zorile noii mișcări muncitorești socialiste din România, a filfiit ca o flamură a deșteptării și a speranței în mințile noastre. El a turnat o picătură de bucurie în multe suflete însetoșate de adevăr, de dreptate și de acțiune. Cuvintele lui frumoase, înțelepte, hotărîte, exprimau propriile noastre gînduri, propriile noastre năzuințe [...]

Lupta era purcesă așa cum o înțelegeam cu toții. Cu oarecare moderațiune în limbai și în revendicări la început, spre a nu atrage, înainte de timp, fulgerele și trăsnetele guvernanților înrăiți și spre a stabili un raport direct, totdeauna obli-

gator și educator, între ceea ce putem și ceea ce vrem. Îndreptată a fost această luptă și muncă „înelungată și grea” [...] pentru a ridica din străfunduri și a aduce la suprafață și la viață nouă elementele înecate ca diamantele în tina acelei vieți și pentru a pune temelii și a crea forța de neînving a muncitorimii chemată la luptă: sindicatele [...]

Lupta aceasta, restrînsă în aceste limite rigide și menținută pe un teren pur muncitoresc, a putut să fie apreciată în justa ei valoare numai de aceia care aveau o directivă marxistă și o puteau înțelege și vedea mintal în strînsa ei legătură cu viitorul pe care-l pregătea. Pentru toți ceilalți ea nu putea să pară decît mică, mărunță, închisă, neinteresantă, meschină.

Cel dintîi prin care s-a exprimat această din urmă atitudine a fost Const. Mille. Ca socialist, el trăia în trecut, cu bagajul de cunoștințe nerevăzut și incompletat de atunci, deci cu spatele spre trărnime. Ca director bătaios al „Adevărului” era adîncit în ziaristica milităntă, deprins să se amestece continuu în ciorba politicii curente a partidelor de guvernămînt, să descopere intrigile, calculele, slăbiciunile și cancanurile lor de culise, să le combată pe rînd, făcînd pe opozantul și să se menție în permanență în lumina de avanscîntă a politicii, ca un element necesar al acestei politici însăși și în același timp ca un reprezentant, ca un port cuvînt și ca un dirigitor al opiniei publice. Totodată el se considera tot socialist și sprijinitor al curentului democrat din țară. Sprijinitor era, dar nu întotdeauna și mai ales atunci cînd alte socoteli i-ar fi dictat o altă atitudine [...]

* Se referă la dezorganizarea P.S.D.M.R.-ului în 1899, prin părăsirea partidului de către unii dintre conducători și trecerea lor la liberali — n.r.

Apariția „României muncitoare” a dat de lucru și presei burgheze propriu-zise.

„Prezentul”, ziar în solda liberalilor, îngrijit de un fost socialist din vechea mișcare, a imputat ziarului nostru că e prea „coruptiv”. În „Voinea națională”, organul oficial liberal, un alt renegat — George Diamandy — se

reînviere, de o renaștere a mișcării muncitorești și socialiste în România, căci asta ar fi redus la zero rolul lor de gropari ai socialismului și ca urmare și situația lor în partidul burghez, în care au intrat ca chezași ai dispariției socialismului [...]

Un alt ziar, în sfârșit, care s-a ocupat de apariția

fost preconizat de Marx, Engels și alții, este zădărnica”, mai ales după ce „Mortun, Nădejde, Radovici, au părăsit această direcție, căci era neprielnică României [...]”.

Apariția „României muncitoare” a provocat și altă perturbare în lagărul burgheziei. Conservatorii, care

M. Gh. Bujor (X), împreună cu I. C. Frimu (XX) și alți fruntași ai mișcării socialiste la o întrunire

trudi să facă dovada verbală — că „la noi” nu există proletariet, ci numai „pauperi” săraci și că, deci un partid socialist „n-are rațiunea de a fi” în România, ci numai unul democrat (care n-ar putea fi decât cel... liberal). Bogătașul acesta îngîmfat era îngrijorat, ca toți colegii lui de renegare, de o

„României muncitoare”, a fost vechea noastră cunoștință „Cronica”. Uitînd ce a scris ea însăși și am consimțit în urmă, despre socialismul în România, ziarul acesta în articolul „Socialismul vrea să reapară”, declară că „sforțarea «României muncitoare» de a reînvia socialismul așa cum a

era la putere, bănuiau pe liberalii foști socialiști că au înscenat ei această mișcare spre a le face greutăți în guvernare. La liberali [se] mări ostilitatea „vechilor cadre” împotriva foștilor socialiști, care intenționau să le submineze și să le răpească inițiativa în partid și la demnități [...]

Așadar, „România muncitoare” avea darul ca de la primul său număr să se facă simțită și să aibă influență hotărîtoare nu numai în rin-

durile muncitorimii, ci și în lagărul adversarilor de clasă.

Aceasta nu ne-a mirat de loc. Noi cunoșteam valoarea și rolul variat și complex al unui ziar de luptă socialistă. Încă din 1894 Gherea le-a rezumat într-o conferință asupra presei socialiste. El spunea atunci că o gazetă socialistă „trebuie să reprezinte interesele clasei muncitoare, să fie un străjer neadormit al intereselor ei, cea mai sigură armă de luptă, cel mai bun mijloc de propagandă, steagul împrejurul căruia se vor strânge luptătorii, ajutând organizarea unui partid puternic și trăind și limpezind toate chestiile sociale din punctul de vedere al socialismului științific, al intereselor muncitorimii”.

Ne dăm cu toții seama ce trebuia să fie ziarul nostru la acest început de drum frumos și mare, dar lung și greu [...]. El trebuia să fie nu numai faclă de lumină și armă de luptă, dar și un instrument direct de organizare, să participe viu și permanent la marea luptă deschisă. De aceea și cei din trecut și urmașii lor de la 1902 și 1905 au dat o atenție și importanță deosebită presei [...].

Deoarece firul povestirii se intrerupe în 1905, prezentăm în continuare cititorilor cele mai importante date din viața lui M. Gh. Bujor.

1905 :

Devine colaborator la gazeta „România muncitoare”.

1906 :

Preia munca de secretar-redactor-corector la aceeași publicație.

1907 :

În timpul marilor războaie țărănești lansează cunoscutul manifest *Către concențrați și rezerviști*, în care îi îndemna pe soldați să nu

tragă în răsculați; ține raportul *Presa mișcării* la cea de-a doua conferință a sindicatelor și cercurilor socialiste care a avut loc la Galați între 29 iunie-1 iulie.

1908 :

Este ales membru în comitetul de conducere al Uniunii Socialiste și codirector al publicației „Viitorul social”.

1910 :

Are loc congresul de refo-

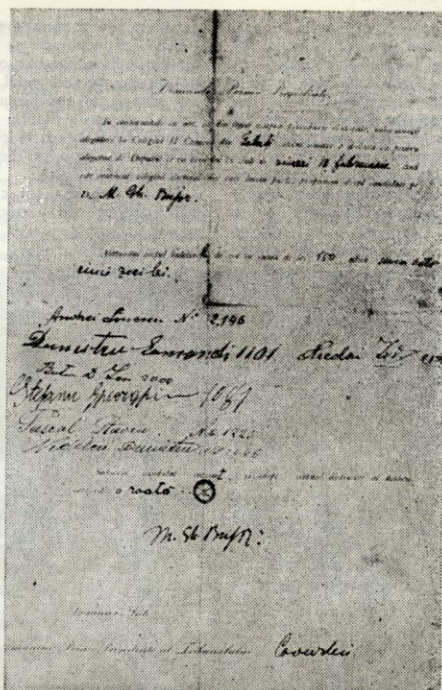
rmare a Partidului Social-Democrat; M. Gh. Bujor prezintă programul politic și agrar; este ales în Comitetul Executiv al partidului.

1916 :

La 1 ianuarie, împreună cu L. Ghellerter, scoate publicația „Convorbiri sociale”; mobilizat în Regimentul 85 infanterie, cu grad de sublocotenent, Bujor desfășoară o intensă activitate revoluționară în rândurile soldaților.

1917 :

La începutul lunii mai pleacă la Odesa, unde, împreună

Alegătorii din Colegiul electoral II — Galați propun drept candidat pe Mihail Gheorghiu-Bujor

cu alți militanți revoluționari români, pune bazele Comitetului de acțiune social-democrat român și organizează primul batalion revoluționar român care și-a adus contribuția la lupta pentru triumful revoluției socialiste înfăptuită sub conducerea lui Lenin. În tot acest timp M. Gh. Bujor s-a manifestat ca un propagandist înflăcărat al ideilor Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, ca un apărător neobosit al cauzei primului stat al muncitorilor și țăranilor din lume. Il cunoaște pe Lenin și conduce ziarul socialist românesc „Lupta”, care apărea la Odesa.

1918 :

Îl se încredințează funcția de membru în Înaltul comitet pentru lupta împotriva contrarevoluției din sud. Este arestat de autoritățile germane de ocupație din Ucraina, apoi de albagardiști și închis la Odesa, fiind eliberat până la urmă de către unitățile Armatei Roșii.

1919 :

La sfârșitul anului se întoarce în România, militând susținut

în vederea creării partidului comunist.

1920 :

Socotit de către autorități drept unul dintre cei mai activi lideri ai mișcării revoluționare, M. Gh. Bujor este arestat în luna martie și condamnat la muncă silnică pe viață. Drept prețuire pentru activitatea sa, în pofida condamnării, este ales, la Galați, deputat, dar majoritatea reacționară a Camerei Deputaților îi invalidează mandatul. Până în luna decembrie este internat la Oțelea Mari, apoi trimis în temniță la Doftana.

1929 :

Prin decretul nr. 1468 i se comută pedeapsa la 20 ani muncă silnică.

1931 :

Prin decretul nr. 1960 i se reduce pedeapsa la o pătrime.

1933 :

În iulie este grațiat și eliberat.

1934 :

La 31 mai Consiliul de Război al Corpului IV armată

îl judecă pentru răspîndirea broșurii în versuri 13 Decembrie 1918.

1938 :

În luna mai este arestat și în iunie condamnat la 1 an închisoare, 3 ani interdicție drepturi politice și 10.000 lei amendă. Internat în închisoarea Doftana la 15 iunie va fi eliberat la 27 mai 1939.

1940 :

La 19 septembrie este internat în lagărul de la Caracai, apoi în cel de la Tg. Jiu ; a fost eliberat după 23 August 1944.

În anii regimului nostru M. Gh. Bujor a desfășurat o neobosită activitate politică și obștească. A fost deputat și membru al Prezidiului Marii Adunări Naționale, președinte al Asociației foștilor deținuți antifasciști, membru al Consiliului General al Federației Internaționale a Rezistenței. Până la moartea sa (17 iunie 1964), M. Gh. Bujor și-a adus o importantă contribuție la construirea socialismului în România.

Între oameni

Cîteva documente ni-l înfățișează pe M. Gh. Bujor în relațiile cu oamenii, cu militanți ai mișcării muncitorești. Toate evidențiază spiritul său de solidaritate tovarășească, prețuirea și încrederea pe care le acorda tovarășilor săi de luptă, grija cu care-i ajuta și îmbărbăta în momente grele.

Stimate tovarășe [Gherea] lași 7/I. 912

Dă-mi voie să te mai supăr din nou cu o rugămintă.

Ștefan Gheorghiu e f. rău bolnav. Istrati mi-a trimis vești triste despre el de la Brăila. Acum el e la Ploiești.

E un proiect, pe care l-am formulat și eu, ca și ei la Brăila. Istrati se va duce în curînd în Egipt. Ar fi minunat dacă ar putea pleca acolo pentru sezonul acesta de iarnă aspră și Șt. Gheorghiu.

Ar trebui pentru aceasta 200 de lei.

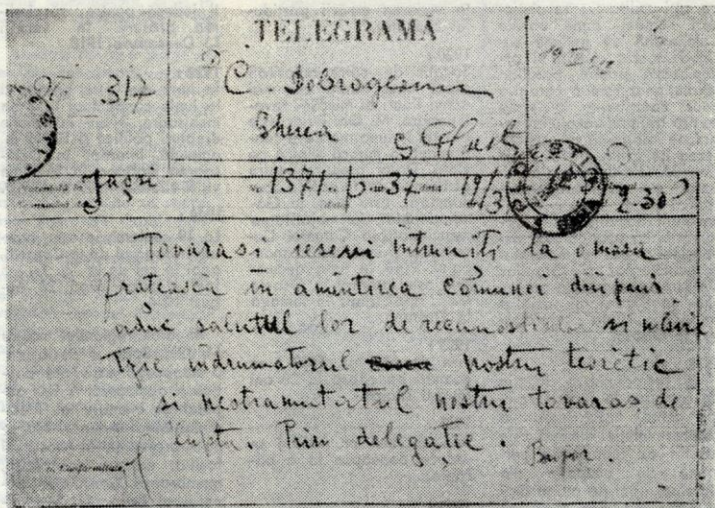
Te rog din tot sufletul fă D-ta rost pentru ei. Eu aci nu mai pot stringe nimic, deoa-

rece am cheltuit îndestul, față cu restrînselile noastre resurse, și pînă acum cu Șt. Gheorghiu. Așa că toată nădejdea ne e în D-ta. În cine altul ni-ar putea fi ?

Ar fi bine dacă ai putea rezolva în scurt, 2-3 zile, problema aceasta, astfel ca Ștefan să poată apuca drumul Egiptului peste o săptămînă. Orice zi de întîrziere e o zi de agravare a stării sale subrede.

Cu toată dragostea
Builor

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapă nr. 8/1912)

★

D. C. Dobrogeanu-Gheea
Sîudj Ploiești

Prezentată la Iași, nr. 1371, data 19/3, 1913.

Tovarăsi ieșeni întruniți la o masă frătească în amintirea Comunei din Paris aduc salutul lor de recunoștință și iubire fie, îndrumătorul nostru teoretic și nestrămălatul nostru tovarăș de luptă. Prin delegație, Bujor

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 28, mapa nr. 19/1913)

★

D-nei C. Dobrogeanu-Gheea

Am aflat la timp zguduitoră veste a înțetării din viață a ilustrului dumneavoastră soț. ★

Dați-mi voie să vă exprim vîile și sincerele mele păreri de rău. Gheea a fost pentru mine un părinte intelectual. Scrierile lui

★ Redactată în închisoarea Jilava, unde se afla internată, și predată spre expediere direcției închisorii, scrisoarea n-a ajuns niciodată la destinație. O copie a ei, însă, a fost publicată în „Socialismul” din 30 iunie 1920 — n.r.

m-au atras cele dintii, încă din gimnaziu, spre socialism. În activitatea mea socialistă de mai tirziu el mi-a călăuzit de multe ori pașii. În cei șase ani din urmă, în care împrejurările erau să ne despartă pentru totdeauna, eu am simțit foarte des lipsa marelui său spirit.

Doliul dumneavoastră este doliul întregului proletariat român conștient. Pierderea pe care o încearcă el, în această perioadă a lui de urcare [este] ireparabilă. El avea nevoie azi, mai mult decît oricînd, de înțînsele lui cunoștințe ale doctrinei, de profunda cunoaștere a structurii noastre economico-sociale, de însușirile lui de neînlocuit de călăuzitor și de mentor.

Voi păstra toată viața mea o emoționantă aducere aminte pentru marele dispărut.

Trăiască de-a pururi memoria lui !

M. Gh. Bujor

Jilava, 12 mai 1920.

★

Iubite prietene

Cimpina, 22 noiembrie 1933

Sînt pe cale a edita un volumaș de versuri scrise în închisoare, despre șomeri. Chiar titlul lucrării va fi ȘOMEURII. Aș fi dorit să împodobesc volumul cu ilustrații simple,

schite în creion, inspirate din cuprinsul bu-
cătilor ce alcătuiesc cartea.

Dar acesta este un ideal de neatins acum.

O copertă însă s-ar putea face, exemplu : un lucrător jerpelit sub o umbră de om, deși impunător ca structură, în dosul cărora s-ar estompa la distanță corpurile unor fabrici neînsufletite, moarte.

Îmi permit să întreb ai fi dispus D-ta să faci așa ceva, pentru coperta mea ?

Maî pregătesc un volumaş mai mic, intitulat **13 Decembrie**, tot în versuri, despre măcelul lucrătorilor în Piaţa Teatrului din Bucureşti.

Aci as dori să am cîteva schite în text.

Dacă ești dispus ți-aș trimite manuscristul ca să te orientezi după el.

Strîngeri de mînă

M. Gh. Bujor

D-lui Octavian Băncilă

Pictor

str. Păcurari

lasi

(Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 95, dosarul nr. 9, vol. II, fila 303)

Tan 7 1/2 - 912

Stellate Turbopora

Do meu nome só a moi
 após seu nome aos seus
 filhos.

Trifolium *Georgicum* ex.
 Tău bolnav. Tăuți nu a
 Măia. Măia Trăia
 viciu turtă. Lăpășă al lăpă
 Măia. Măia de la
 Ploiești.

2. ne poate pe care
la amfiteatru: i. cu, la
la la Braila. F. 1840

Sănătatea subredă a tovarăşului său de luptă
Ştefan Gheorghiu îl îngrijorează

Să fie eliberat M. Gh. Bujor!

Arestarea și condamnarea lui M. Gh. Bujor au stîrnit vii proteste în țară și străinătate. Proletariatul român, organizații muncitorești internaționale, personalități marcante ale vieții politice și culturale au cerut în repetate rânduri eliberarea lui.

Documentele reproduse ilustrează amploarea campaniilor organizate împotriva condamnării lui Bujor, stima și prețuirea de care se bucura, atât în țară, cât și peste hotare.

**Rommanian Defense Committee
of America Oakland, California**

Excelenței sale profesor N. Iorga
Prim-ministru al României

București-România
7 febr. 1932

MEMORIU

Domnule Prim-ministru,

Sint 12 ani de cind Mihail Gh. Bujor, martirul clasei muncitoare din România, este încarcerat la Doftana, fiind condamnat la muncă silnică pe viață, pentru crime pe care nu le-a comis, pentru un singur delicat necunoscut: trebuia de mult a fi liberat, in-

trind în seria de grafieri acordate în cursul
anilor.

Cum BUJOR a fost un militant al mișcării socialiste, muncitorimea organizată în sindicate și Partidul Social-Democrat au cerut, și cer neîncetat AMNISTIAREA lui.

Pentru liberarea acestui suflet bun și nobil s-au făcut intervenții de valoare din diferite țări, în special din America, au intervenit distinse personalități la București și la M.S. Regele Carol, care APELURI au fost menționate și în presa americană.

Recent, o personalitate marcantă, Olivier Baldwin din Anglia, deputat socialist (fiul lui Sir Stanley Baldwin, șeful conservatorilor), la un banchet dat în onoarea lui la San Francisco, a promis că va scrie direct excelenței voastre ca să liberați pe BUJOR.

De asemenea, marele maestru și artist George Enescu (fiind în turneu artistico-muzical) a declarat că dacă amnistierea întârzie, când se va înapoia în țară, va interveni personal, ca să fie liberat BUJOR, pentru prestigiul țării în străinătate și a da justiție celui care îndură rigorile închisorii pe nedrept.

Vă rugăm și noi, românii din America, în numele Umanității și Justiției, faceți dreptate și amnistiați victima de la Doftana, care suferă martiraj pentru că este un apostol al socialismului marxist și apărător al muncitorimii. A-l mai ține încă trei ani în pușcărie ar însemna a-l ucide și ar fi o crimă și o dezonoare pentru țara noastră, ROMANIA.

Știindu-vă un om mare la suflet și cu sentimente generoase avem toată încrederea că veți libera grabnic pe BUJOR, scăpându-l de la moarte sigură.

Trăiască Justiția, trăiască Dreptatea.

Cu tot respectul ce vă păstrăm,

Secretar I. Crețu
(f.i.)

(copie)

Onor d-lui Puiu Dumitrescu, Secretar al
M.S. Regelui Carol

(Documentul se află în Arhiva Istorică Centrală, fondul Casa regală, dosarul nr. 8/1932 și ne-a fost comunicat de conf. dr. N. CIACHIR)

La masa de lucru, în ultimii ani ai vieții

Guvernul și amnistierea lui Bujor

1. Maniu a primit din Germania următoarea telegramă:

„Partidul Maniu a declarat că stările din România, [sint] ilegale. Ministerul Maniu a promis amnistia politică. Pînă acum nu s-a dat. Așteptăm grabnica publicare a amnistiei și eliberarea lui Bujor și Ștefanov. Semnatați: Bauer (fost cancelar), Ströbel (deputat), Kurt Rosenfeld (fost ministru de Justiție), Eduard Bernstein, Scheidemann (fost prim-ministru)”.
(„Viitorul”, din 10 ianuarie 1929)

Primului ministru Maniu

București

„Cercurile politice din Europa occidentală așteaptă cu certitudine, conform promisiunii și atitudinii de pînă acum a partidului dv., amnistia politică imediată, eliberarea lui Bujor și Ștefanov. Subsemnații sprijinesc pretențiunile în această privință și formulează reclamațiuni urgente ca să nu mai ezitați.

Profesor Heinrich Zille de Vries; George Klobe; Käthe Kollwitz; I. Gumbel; Albert Einstein”.

(„Viitorul” din 13 ianuarie 1929)

Grupaj realizat de Marian ȘTEFAN și
Florian TANASESCU

Lenin la cel dintii subotnic în Piața Kremlinului. În medalion : primul afiș sovietic cu imaginea conducătorului primului stat socialist. (Zece luni cu Lenin, p. 10)

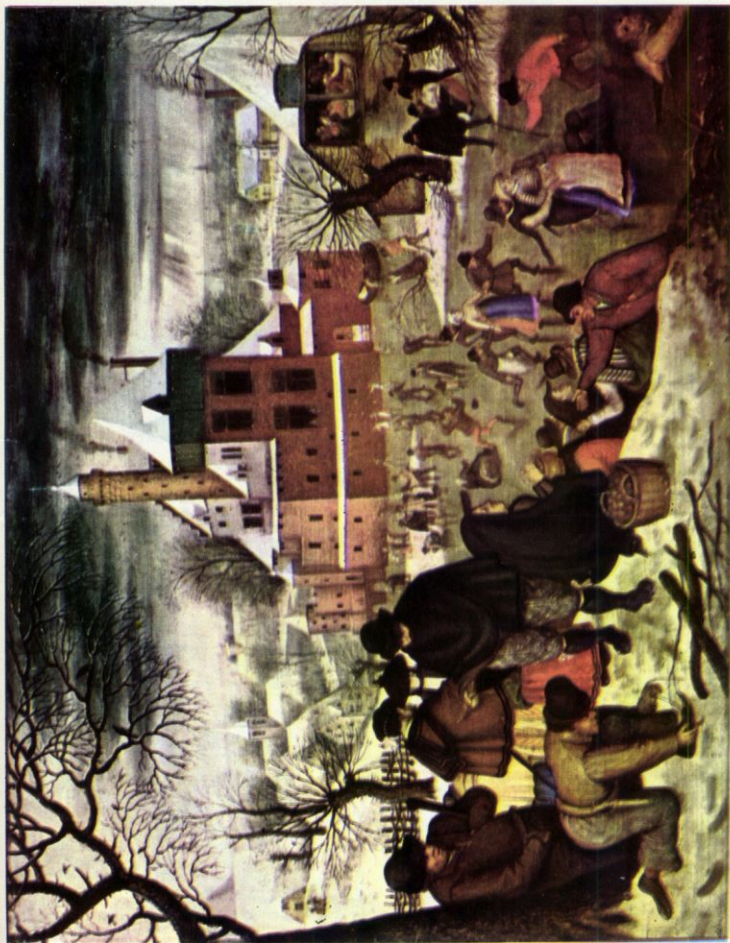

Wilhelm Taciturnul, p. 65
(tablou de Antonio Moro)

Acest om l-a înfruntat
pe temutul rege al
Spaniei, Filip II, care a
pus un mare premiu pe
capul său...

...în vremea cînd Mari-
nus van Reymerswaele
demasca, prin pictura
sa, asuprirea poporului
de către habsburgi, care
sporeau impozitele și
taxele pentru a-și con-
solida dominația: „Per-
ceptorul“

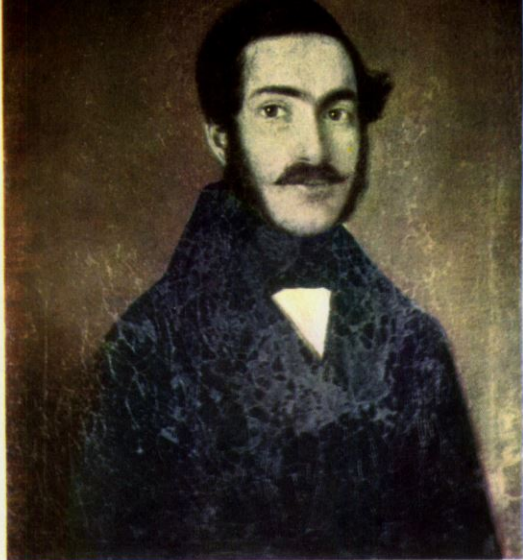

Viața poporului din Țările de Jos s-a reflectat adesea în pînzele unor mari pictori. Printre acestea se numără și tabloul „Iarna” de Pieter Bruegel cel Tânăr (Muzeul de Artă al Republicii Socialiste România)

Pașoptiști și comuniști.
Două epoci, două generații,
cu aspirații și idealuri diferite,
dar amândouă străbătute de
fiorul luptei pentru
progresul țării.

Zaharia Boerescu. Ta-
blou de C. Rosenthal.
(Din istoria anului re-
voluționar 1848, p. 73)

Mihail Gh. Bujor. Por-
tret de Gh. Răducanu
(O viață sub flamura
revoluției, p. 20)

Portretul unei epoci istorice

Editura Academiei Republicii Socialiste România a publicat recent volumul profesorului universitar MIRON CONSTANTINESCU, volum ce constituie o secțiune în bogatele preocupări de sociologie dezvoltate de pe poziția marxistă, o secțiune trasată de un autor care el însuși a fost participant la investigațiile de teren în perioada interbelică sau a conceput și condus cercetări de mare amploare în perioada de după eliberare. Toate studiile însumate în cartea la care ne referim sînt opera unui militant social-politic comunist, care a căutat să dea răspunsuri la întrebări ce l-au frământat încă din perioada în care și-a început și dezvoltat activitatea de cercetare. Tocmai de aceea, volumul dă, în întregul său, o imagine expresivă a desfășurării istorice a epocii abordate.

În capitolul *Aspecte sociale din orînduirea capitalistă* sînt cuprinse studiile și reflecțiile din anii 1938-1940, cînd autorul a făcut cercetări în cadrul echipelor studențești organizate și îndrumate de profesorul Dimitrie Gusti. Autorul aduce în dezbatere teme noi ale epocii (*Procesul de sădărire în Oarja-Argeș, Cercetări sociologice despre exodul rural în România în perioada 1937-1939* etc.), pe care le analizează de pe poziții marxiste. În prima dintre cercetările menționate se, arată, între altele: „Apariția și dezvoltarea proletarietului agricol este un fenomen dominant și un fapt caracteristic pentru istoria țării noastre în această epocă”.

O etapă nouă în cercetarea prof. univ. Miron Constantinescu este consemnată în capitolul *Procese sociale în socialism*, unde autorul își îndreaptă privirea asupra aspectelor social-istorice ale prezentului, surprinzînd procese care s-au petrecut curînd după 1944 sau se petrec sub ochii noștri, în scopul bine definit de a se stabili ce este de făcut în viitor. Sînt cuprinse aici studiul teoretic, cît și analize ale unor procese social-economice importante (*Procesul de urbanizare în R.S.R., Integrarea socială a tineretului s.a.*). O altă serie de studii este consacrată istoriei sociologiei românești, subliniindu-se modalitățile de preluare critică a moștenirii noastre culturale,

precum și delimitării între sociologie și alte științe sociale, modalități de valorificare a cercetărilor sociologice contemporane etc.

Un deosebit interes pentru cel ce se ocupă de fenomenul istoric prezintă studiul *Relațiile dintre științele istorice și științele sociale* în care sociologul marxist, dublat de reputatul istoric, conchide: „Teiul principal al științelor istorice este nu numai acela de a reconstitui trecutul, ci și de a cunoaște tendințele istorice, de a descoperi legile dezvoltării istorice. [...] Atît istoria cît și sociologia își primesc toată seva din cercetarea profundă și amănunțită a faptelor și fenomenelor concrete. În aceeași măsură se ocupă și istoria și sociologia de individual și de general. [...] Studiind faptele istorice, fapte sociale concrete, se descoperă acele legături interioare, inerente și esențiale care formează legile”.

Preocuparea pentru nou, pentru o abordare multilaterală a fenomenelor, în fond preocupările multilaterale ale autorului, sînt oglindite în întreg volumul. Nu este vorba numai de analiza științifică propriu-zisă, care este o analiză concret-istorică, ci și de domeniul variate de activitate (sociologie, economie, istorie, ergonomie, educație etc.), în care autorul a demonstrat o bogată informare și o capacitate deosebită de analiză și sinteză. Se impun în acest sens studiile consacrate unor mari înalțași ca Bălcescu, Bărnăuș și Iorga. Referindu-se la anii 1939-1940, autorul arată de pildă că „puternica autoritate morală, culturală, științifică a lui Nicolae Iorga ar fi contribuit la regrouparea forțelor de opoziție antihitleriste din România. De aceea, N. Iorga trebuia să fie nimicit și banda criminală legionară a lui Horia Sima a fost însărcinată să joace acest odios rol. Într-adevăr, în acele împrejurări, Nicolae Iorga era considerat, spre conoarea lui, un exponent și un simbol al rezistenței naționale antihitleriste [...] Luptător consecvent pentru realizarea desăvîrșirii unității statale, N. Iorga a desfășurat o activitate dintre cele mai sustinute și în cadrul Ligii Culturale, pentru educarea patriotică a generației care avea să înfruptasă acest măret ideal. Este semnificativ și faptul că mai tîrziu, în perioada 1939-1940, în Liga Culturală — cu știrea și aprobarea lui Nicolae Iorga —, au lucrat membri ai Partidului Comunist Român, pe linia luptei comune antihitleriste”.

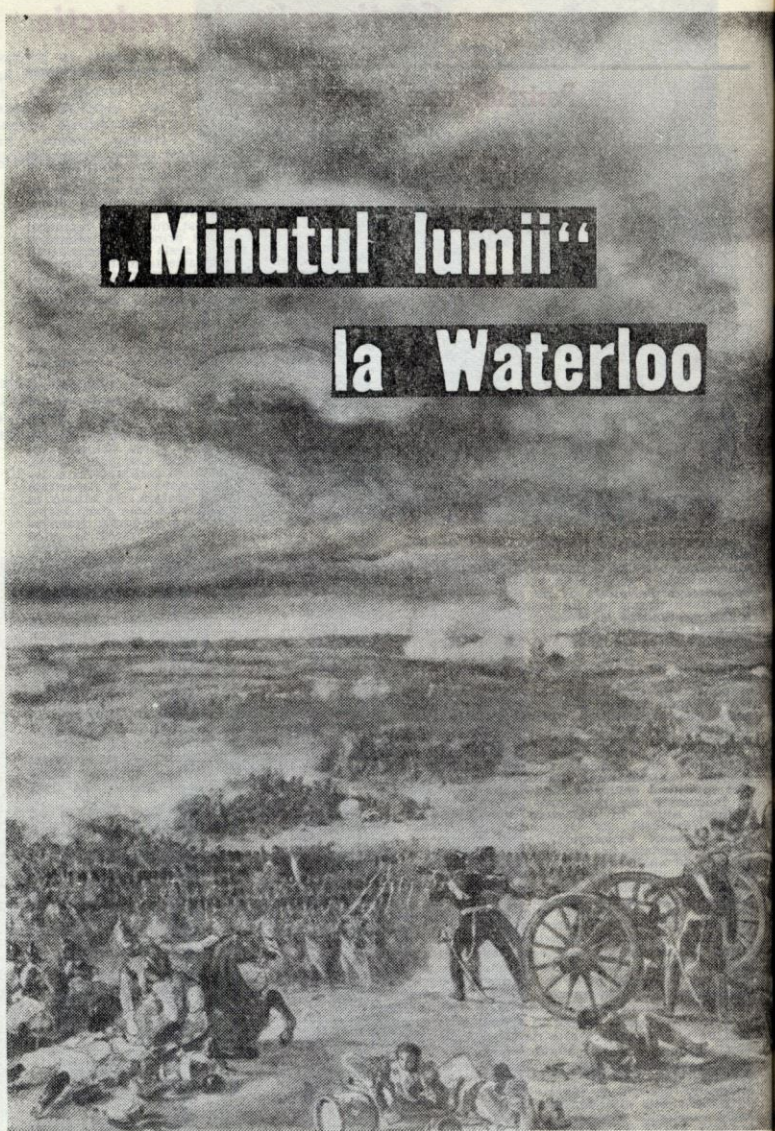
Un interes deosebit nr fi prezentat sub aspect istoric studiul *Cauzele războaielor lui Horea*, elaborat în 1938, despre care în prezentul volum se spune că „urmărea — pe lîngă analiza științifică a acestei grandioase răzcoale țărănești, unul din momentele importante ale cotiturii de la epoca feudală la epoca modernă a istoriei României — să afirme drepturile imprescriptibile ale României, împotriva tendințelor agresive ale imperialismului german hitlerist și ale dictaturii fasciste hortiste”. Probabil că autorul a considerat necesar să-l cuprindă într-un volum aparte, consacrat problemelor istorice.

În ansamblu, lucrarea ogîndește convingerea profundă a autorului că scopul final al cercetării sociologice este „acțiunea revoluționară care contribuie la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate”. Prin conținutul său de idei, volumul *Cercetări sociologice 1938-1971* reprezintă o operă cu totul originală.

Conf. univ. dr. Ovidiu BĂDINA

„Minutul lumii“

la Waterloo

Așa vă place istoria

STEFAN ZWEIG

AR FI PUTUT INVINDE NAPOLEON LA WATERLOO? Numeroși istorici au ajuns la concluzia că deznodământul bătăliei de la Waterloo ar fi putut fi cu totul altul decât cel cunoscut. Aceasta nu privește, evident, soarta imperiului napoleonic, a cărui prăbușire era iminentă, datorită unor profunde cauze economice, sociale și militare obiective, printre care însăși pretenția edificării unui mare imperiu european, în contrast cu mișcarea generală a istoriei. Cu toate acestea, nu putem neglija o serie de factori strict militari, a căror modificare ar fi putut configura cu totul altfel desfășurarea celebrei lupte, — nu însă și destinul Europei. Printre aceștia se numără, pare-se, întârzierea cu două ore a adunării armatei napoleoniene pentru bătălie și faptul că împăratul a încredințat unui comandant lipsit de inițiativă o misiune de importanță hotărâtoare. Această ipoteză este ilustrată de științietorul scriitor austriac Stefan Zweig (1881-1942), într-o viziune modernă, caracteristică celor mai bune dintre operele sale.

Zweig este cunoscut cititorilor români prin numeroase traduceri, dintre care amintim: Joseph Fouché, Maria Stuart, Magellan, Amok, Suflete zbuciumate, Jucătorul de șah — aceasta din urmă fiind o năvelă care exprimă un protest necrutător împotriva terorii fasciste. În numeroase din lucrările sale de istorie, scriitorul urmărește să redea măreția omului, să promoveze ideea înțelegerii între popoare, lupta pentru dreptate. Nu o dată temeinic documentării și originalitatea interpretării sale sînt însă umbrite de subiectivism, de importanța exagerată pe care scriitorul o acordă unor aspecte individuale izolate, de lipsa unei concepții științifice, fundamentată pe legile care guvernează mersul istoriei.

„Magazin istoric”, care s-a ocupat în mai multe rânduri (nr. 2/1967, 9/1969, 10/1969, 11/1969) de marea și contradictoria epopee napoleonică, contribuind astfel la bogata literatură publicată în toate părțile lumii despre ilustul corsican, redă în cele ce urmează extrase dintr-o „miniatură istorică” (cum chiar autorul a denumit-o) intitulată *Minutul lumii la Waterloo*, dintr-un volum de eseuri istorice*. În prefață, Zweig arată că în carte nu a încercat să schimbe culoarea sau să exagereze adevărul prin vreo invenție proprie. „Căci în acele momente supreme în care crează în mod desăvîrșit, istoria nu are nevoie de o mină care să o ajute. Acolo unde ea cîrmuiește într-adevăr ca poetă, ca făuritoare de drame, nici un poet nu trebuie să încerce să o întrecă”.

* Stefan Zweig, *Sternstunden der Menschheit* (Coasurile înstelate ale omenirii) Ed. Fischer, Frankfurt-am Main, 1970.

Printre dansurile, idilele amoroase, intrigile și certurile Congresului din Viena, o veste explodează ca o lovitură de tun: Napoleon, leul încâtușat, a scăpat din cușca de pe insula Elba. Alte vești îi urmează în ștafetă: a cucerit Lyonul, l-a izgonit pe rege, trupele franceze trec cu elan frenetic de partea sa, a ajuns la Paris, e la Palatul Tuileries. Zădărnice au fost deci bătălia de la Leipzig și douăzeci de ani de război sîngeros. Ca prinși de o gheară uriașă, miniștrii care tocmai se ciorovăiau la Viena se reunesc fără întârziere.

Se adună în grabă o armată engleză, una prusiană, una austriacă, alta rusească, pentru a doborî încă odată — și de data aceasta pentru totdeauna — pe uzurpatorul de la putere; niciodată nu a fost „Europa legitimă” a împăraților și regilor mai unită ca în acest ceas al groazei. Din nord, Wellington înaintează spre Franța, o armată prusacă condusă de Blücher este în preajma sa, la Rin se pregătește Schwarzenberg și ca rezervă mășcăluiesc lent, de-a curmezișul Germaniei, regimintele țariste.

Fiecare ceas — un pericol

Napoleon sesizează dintr-o dată primejdia de moarte.

El știe că nu trebuie așteptat pînă ce haita se adună. Trebuie să-i fiină pe dușmani departe unul de altul — și să-i atace pe fiecare în parte: pe prusieni, pe englezi, pe austrieci — mai înainte ca ei să formeze o armată europeană, care să ducă la pieirea împărăției sale. E necesar să se grăbească, ca să nu dea timp nemulțumirilor din propria sa țară să se trezească, trebuie să fie învingător înainte ca republicanii să se consolideze și să se alieze cu regalistii, înainte ca Fouché, cel cu două fețe, omul de neînțeles, în cîrdășie cu Talleyrand, adversarul și oglinda sa, să îl atace pe la spate.

Dintr-o singură smucitură, trebuie să se dezlănțuie împotriva dușmanilor săi, explozînd exaltarea armatei; fiecare zi este o pierdere, fiecare ceas — un pericol. O pornește spre Belgia.

La 15 iunie, ora trei dimineața, vîrful marii și singurei armate a lui Napoleon trec granița. La 16 iunie, se izbesc la Ligny de armata prusiană și o aruncă înapoi. Este năprasnica lovitură de labă a leului evadat, o lovitură înfrîntoare — însă nu mortală. Înfrîntă, dar nu distrusă, armata prusiană se retrage spre Bruxelles.

Acum Napoleon pregătește cea de-a doua lovitură, contra lui Wellington, care nu trebuie lăsat să răsuflă, căci fiecare zi îi aduce întăriri, iar în spatele împăratului, poporul francez, vîlăguit și neliniștit, trebuie amețit cu rachiul tare al buletinului victoriei.

Subtitlurile aparțin redacției.

Napoleon primit în triumf la Tuileries după înapoierea din insula Elba

Napoleon mășcăluiește cu întreaga sa armată pînă pe înălțimile de la Quatre-Bras, unde Wellington, adversarul rece, cu nervi de oțel, și-a dispus trupele pe poziții întărite. Niciodată nu au fost dispozițiile lui Napoleon mai prudente, niciodată ordinele sale militare mai limpezi ca în acea zi; el are în vedere nu numai atacul, ci și primejdia ca armata lui Blücher să se unească cu cea a lui Wellington.

Un om oarecare intră în istorie

Pentru a împiedica acest lucru, își împarte armata, desprinzînd din ea un grup care să urmărească pas cu pas efectivele prusiene, împiedicînd contactul lor cu englezii.

Conducerea acestui grup de urmărire i-o încredințează mareșalului Grouchy; un om oarecare, docil, cinstit, curajos, demn de încredere, un comandant de cavalerie, adesea încercat, dar nimic mai mult. A luptat douăzeci de ani în toate bătăliile, din Spania pînă în Rusia, din Olanda

Alături de comandanții săi la Waterloo. Litografie de epocă

până în Italia, treptat a ajuns până la rangul de mareșal, nu fără merite, dar fără să aibă la activ vreo faptă deosebită. Nu a cucerit supremul grad militar în asalt, ci acesta i-a revenit în urma a douăzeci de ani de carieră militară.

Napoleon știe că Grouchy nu este nici erou și nici mare strateg, ci doar un om în care poți avea încredere, fidel, brav, prozaic. Dar jumătate dintre mareșalii săi zac în pământ, ceilalți sînt îmbufnați și au rămas pe pămînturile lor, oboșiți de nesfîșitele bivouacuri. Iată de ce este nevoit să încredințeze acțiunea hotărîtoare unui om de valoare mijlocie.

La 17 iunie, ora unsprezece dimineața, o zi după victoria de la Ligny, o zi înainte de Waterloo, Napoleon îi încredințează pentru prima oară lui Grouchy o comandă independentă. Pentru o clipă, pentru o zi, modestul Grouchy trece din ierarhia militară în istoria universală. Doar pentru o clipă, dar ce clipă! În timp ce împăratul se va năpusti asupra englezilor, Grouchy trebuie să urmărească, cu o treime din efectivele franceze, armata prusiană. O mi-

siune aparent simplă, chiar liniară, dar totodată elastică și cu două tăisuri, ca o spadă. Concomitent cu urmărirea, Grouchy trebuie să mențină contactul cu armata principală.

Mareșalul ia șovăitor comanda. Nu este obișnuit să acționeze de unul singur. Chibzuința sa e lipsită de inițiativă. Se simte în siguranță numai atunci cînd privirea lui Napoleon îi călăuzește fapta.

Grouchy își ia rămas bun pe o ploaie torențială. Soldații săi pornesc prin noroi în urmărirea prusienilor sau cel puțin în direcția unde presupun că se află Blücher și ai săi.

Planul de atac

În tabăra franceză, ploaia nordică curge fără întrerupere.

Ca o turmă udă tropăie prin întineric regimentele, fiecare om cu cîte două livre*

* O livră veche la francezi corespundea în funcție de provincie cu 0,380-0,550 kg (n.r.).

Patru personaje ale marii confruntări militare : Grouchy...

de glod prinse de tălpi ; nicăieri nici un adăpost, nici o casă, nici un acoperiș. Paiele sînt prea îmbibate cu apă pentru ca oamenii să se culce pe ele ; cite zece sau doisprezece soldați se strîng laolaltă și moție în picioare, spate la spate, în timp ce, torențial, ploaia continuă să se reverse.

Napoleon însuși nu se odihnește. Nervozitatea îl gonește de colo-colo, căci acțiunile de recunoaștere eșuează datorită besnei de nepătruns, iscoadele aduc informații cit se poate de încalcite. Încă nu știe dacă Wellington acceptă lupta, iar de la Grouchy nu a parvenit nici o informație.

În ciuda ruperii de nori, pornește el însuși, pe la orele unu noaptea, de-a lungul avangasturilor, pînă la distanța la care bat tunurile dușmane. În dreptul cantonamentelor engleze, în ceață se înalță o lumină subțire, fumurie. Aici concepe Napoleon planul atacului de a doua zi.

Abia la revărsatul zorilor, se întoarce în cocioaba de la Caillou, în modestul său cartier general, unde găsește prima depeșă de la Grouchy ; sînt informații confuze despre retragerea prusienilor, însă cu promisiunea liniștitoare că va continua să fie pe urmele lor. Treptat, ploaia se potolește. Napoleon măsoară cu pași mari încăperea. E nerăbdător și privește fix spre orizontul galben, sperînd că depărtările se vor limpezi, în sfîrșit, apropiînd clipa decisivă.

La ora cinci dimineața — cînd ploaia a încetat cu totul — se produce și o clarificare interioară. Napoleon dă ordinul ca armata să se alinieze la ora nouă, gata pentru atac. Curierii aleargă în toate direc-

țiile. Curînd trompetele răsună, chemînd la adunare. Acum abia se trîntește Napoleon pe patul său de campanie, să doarmă măcar două ceasuri.

Două ore prea tîrziu

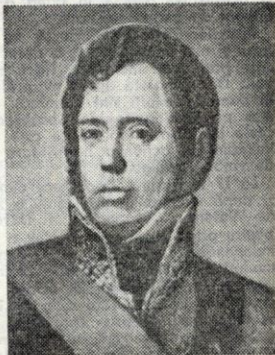
Orele nouă dimineața.

Trupele însă nu sînt toate adunate. Pămîntul înnuiat de trei zile de ploii îngreunează orice mișcare și împiedică aducerea artileriei pe pozițiile de tragere. Vîntul este tăios, iar soarele își arată cu greu fața ; nu mai e soarele de la Austerlitz, radiînd orbitor și vestînd biruința. Lumina aceasta nordică scâlpește tristă și spălăcită.

În sfîrșit, trupele sînt gata. Acum, înainte de începerea bătăliei, Napoleon mai călărește o dată pe iapa sa albă în fața întregului front. Vulturii de pe steaguri se apleacă ca bătuți de șuierul vîntului puternic, cavaleriștii își scutură marșal săbiile, infanteriștii își agață, în semn de salut, bonetele în virful baionetelor. Toate tobele duduie într-o vîltoare frenetică, trompetele își ridică glasul strident spre comandant.

Nici o paradă a celor douăzeci de ani napoleonieni nu a fost mai grandioasă și mai entuziastă decît aceasta, cea din urmă. Abia s-au stins strigătele și la ora unsprezece — cu două ore mai tîrziu decît era prevăzut, două ore fatale ! — tunarii primesc ordinul să tragă în tunicile roșii de pe deal. Apoi, Ney, „le brave des braves” pornește la atac cu infanteria ; ceasul hotărîtor al lui Napoleon începe.

Ney...

Wellington...

De la ora unsprezece și pînă la ora unu, regimentele franceze dau asaltul înălțimilor, ocupă sate și poziții, sînt aruncate înapoi, urcă din nou la asalt. Zece mii de morți au ajuns să acopere dealul ud și desfundat. Și totuși nu s-a realizat nimic altceva decît oboseala, de o parte și de alta. Ambele armate sînt istovite, ambii comandanți îngrijorați. Amîndoi știu că victoria va aparține celui care va primi cel dintîi ajutor, Wellington de la Blücher, Napoleon de la Grouchy.

Iar și iar privește Napoleon prin ocean, noi și noi curieri pornesc în depărtări. Dacă mareșalul său se va întoarce la timp, atunci deasupra Franței va mai străluci o dată soarele Austerlitz-ului.

Grouchy nu ascultă de sfaturi

Între timp, Grouchy — care fără să știe ține în mînă destinul lui Napoleon —, a pornit, conform ordinului primit, în seara de 17 iunie. Îi urmărește pe prusieni în direcția indicată.

Companiile umblă agale, printr-o regiune liniștită. Dușmanul încă nu se arată, nu se poate descoperi nici o urmă a armatei prusiene înfrînte.

Deodată, în timp ce mareșalul ia o frugală gustare de dimineață într-o casă țărănească, pămîntul începe să se cutremure. Ascultă încordați. Sînt tunuri, baterii care trag, undeva la o depărtare de cel mult trei ore! Cîțiva ofițeri se aruncă, asemenea indienilor, la pămînt, pentru a determina direcția exactă. Bubuilit îndepărtat răsună continuu, înăbușit. Este canonada de la Saint-Jean, începutul Waterloo-ului.

Grouchy ține sfat. Fierbinte îl conjură Gerard, comandantul adjunct: „Il faut marcher au canon!” trebuie mers în direcția canonadei! Un al doilea ofițer este de aceeași părere: cît mai repede într-acolo!

Pentru toți este limpede că împăratul a atacat pe englezi și că o bătălie grea s-a angajat.

Grouchy ezită. Obisnuit să asculte, el se ține cu teamă de ordinul scris pe care l-a primit, de porunca de a urmări pe prusieni. Cînd îi observă ezitarea, Gerard devine mai violent: „Marchez au canon!”

Cererea comandantului adjunct, proclamată în fața a douăzeci de ofițeri și civili, sună ca un ordin și nu ca o rugăminte. Acest lucru îl îndispune pe Grouchy. El declară sever și apăsător, că lui nu-i este îngăduin să se abată de la datoria sa, atîta timp cît nu îi parvine un contraordin. Ofițerii sînt dezamăgiți. Tunurile îndepărtate continuă să răsună, în timp ce o liniște apăsătoare domnește aici.

Gerard face o supremă încercare: el imploră de data aceasta să fie lăsat să se ducă, cel puțin cu divizia sa și cu puțină cavalerie, pe cîmpul de bătălie, obligîndu-se să ajungă acolo la timp. Grouchy chibzuiește. Chibzuiește timp de o secundă!... Această secundă îi hotărăște soarta, ca și pe aceea a lui Napoleon.

Dacă Grouchy ar primea acum curaj, dacă ar putea fi îndrăzneț, trecînd peste supunerea față de ordin, dacă ar putea crede în el însuși și în semnele evidente care s-au arătat, Napoleon ar fi salvat. Dar omul cu

Blücher

mentalitate de subaltern ascultă întotdeauna de dispoziții și nu de chemarea realității.

Grouchy spune deci nu. O asemenea acțiune, cum o pretinde Gerard, ar fi ireponsabilă; un corp de armată atât de mic ca cel al mareșalului n-ar mai trebui să fie încă o dată împărțit. Datoria lui este să urmărească pe prusieni, atâtă tot. Ezită deci să se opună poruncii împărătești. Ofițerii tac indispuși.

Mărsăluiesc deci mai departe, Gerard și Vandamme cu pumnii strinși, Grouchy neliniștit și din ceas în ceas mai nesigur. Căci, în mod ciudat, prusienii tot nu se arată, și e tot mai evident că au renunțat să se îndrepte spre Bruxelles. În curând parvin vești suspecte, care indică faptul că, în loc să se mai retragă, prusienii atacă din flanc pe francezi. Ar mai fi timp ca, în mare grabă, să se vină în ajutorul lui Napoleon. Grouchy așteaptă tot mai nerăbdător solia cu ordinul de a se întoarce. Dar nici o dispoziție în acest sens nu-i parvine.

Și tot mai departe răsună bubuitul tunurilor.

Cei doi comandanți

Între timp s-a făcut ora unu. Englezii au respins patru atacuri franceze, dar centrul dispozitivului lui Wellington e considerabil slăbit; Napoleon se pregătește pentru a-saltul hotărâtor. El întărește bateriile de la Belle-Alliance și mai înainte ca focurile tunurilor să-și lase perdeaua între dealuri, mai aruncă o ultimă privire asupra terenului.

Îi scrie lui Grouchy cerându-i să țină cu orice preț contactul cu prusienii, pentru a împiedica intervenția acestora în bătălie.

Comcitant, Ney primește ordinul de atac. Wellington trebuie lovit mai înainte ca prusienii să ajungă la el. Nici o altă acțiune nu cîntărește acum atât de mult, cînd șansa de scăzut dintr-o dată. Toată după-amiaza, pe platou urzează atacuri teribile, cu noi și noi trupe din infanterie. Iar și iar cuceresc pedestrașii satele distruse, iar și iar sînt aruncați înapoi, iar și iar se ridică valurile atacurilor francezi împotriva careurilor tot mai greu lovite.

Dar Wellington mai rezistă și de la Grouchy nu parvine nici o veste. „Unde este Grouchy, unde a rămas Grouchy?”, mormăie Napoleon nervos. Și comandanții lui devin nerăbdători.

Hotărît să rezolve lucrurile cu orice preț, mareșalul Ney — tot atât de nebuln în curajul său (trei cai au fost împușcați sub el) pe cît este Grouchy de prevăzător — aruncă toată cavaleria franceză într-un singur atac. Zece mij de cuirasieri și dragoni dezlanțuie o cavalcadă a morții, sfărîmă tunurile, zdrobesc primele rînduri ale duș-

manului. E drept că trebuie pînă la urmă să dea ei înșiși înapoi, dar forța armatei engleze pălește, pumnul britanic, care a prins în strînsoarea sa dealurile, începe să se desfacă. Și cînd cavaleria franceză decimată dă înapoi sub focul artileriei, vechea gardă, pomește cu pași grei și înceți, pentru a lua cu asalt dealul de a cărui stăpînire depinde atât de mult.

Patru sute de tunuri bubuie neîntrerupt de ambele părți. Pe front, cavalcadele cavaleriei izbesc în careurile care împușcă foc, tobele duindu-fă încetare, toată cîmpia răsună de zgomote. Sus, pe cele două dealuri, deasupra furtunii de oameni, cei doi comandanți ascultă însă altceva. Ei trag cu urechea ca să prindă un alt zgomot, mai slab. Două ceasornice își desăpănă tic-tacul, ca niște inimi de păsări, în minile lor: Napoleon și Wellington se uită mereu la cronometre și numără orele, minutele care le vor aduce ajutorul decisiv. Wellington îl știe pe Blücher aproape, Napoleon speră că Grouchy va veni. Nici unul nu mai are rezerve. Amîndoi comandanții privesc cu ocheanul spre marginea pădurii, unde avangarda cavaleriei prusiene începe să apară.

Trupele engleze abia mai pot opune o ultimă rezistență, dar și forțele franceze sînt istovite. Oștirile stau gîfîind față în față, ca doi luptători epuizați, cu brațele moi, respîndî adînc înainte de a se mai arunca pentru ultima dată unul spre celălalt. Cea-sul deznodămîntului irevocabil a venit.

„Scape cine poate!”

În sfîrșit, la flancul prusienilor bubuie tunuri. Se produc hărtuiele, se aude foc de infanteriști. Grouchy? — răsuflă ușurat Napoleon. Convins că flacul îi este asigurat, împăratul își aruncă ultimul efectiv împotriva centrului lui Wellington; va sparge lacătul englez, care zăvorăște drumul spre Bruxelles și va arunca în aer poarta Europei! Dar focul acela nu a fost decît o ciocnire minoră, datorată unei erori. Prusienii care se apropiu, zăpăciți de uniforme diferite de ale lor ale unor ostași din regalul Hanovra, începuseră să tragă... Tragerile greșite se opresc însă și din zona împdurită coboară acum marea masă a trupelor prusiene.

Nu, nu este vorba de Grouchy, nu el se apropie cu trupele lui, ci Blücher, și o dată cu acesta sfîrșitul. Vestea se răspîndește cu repeziciune în rîndul trupelor imperiale. Încep să dea înapoi — deocamdată în ordine.

Dar Wellington sesizează momentul critic. Se duce călare pînă la marginea dealului apărut cu dirzenie de englezi, își scoate pălăria și o flutură deasupra capului, în direcția inamicului care bate în retragere. Oamenii lui înțeleg imediat gestul său triumfal. Dintr-o mișcare, tot ce-a mai rămas din trupele engleze se ridică și

se aruncă asupra armatei franceze, a cărei coeziune a slăbit. Din flanc se năpustește și cavaleria prusiană, lovind ostirea împuținată și istovită. Un strigăt fatal răsună: „Sauve qui peut !” * Încă citeva minute și armata franceză nu mai este decât un torent al spăimei care gonește fără friu, antrenând totul cu ea, până și pe Napoleon. Cavaleria dușmană care o urmărește loveste parcă într-o masă apăsă lipsită de apărare și de simțire ; e gata să „pescuiască” chiar și caleașca împăratului. Noaptea care se lasă îi salvează lui Napoleon, pentru un timp, viața și libertatea. Dar omul care, la miezul nopții, buimăcit și plin de noroi, se prăbușește în foaiolul hanului dintr-un sat oarecare nu mai este un împărat. Soarta sa e pecetluită.

Nefericitul și paradoxalul Grouchy

Abia l-a zdrobit atacul englez pe Napoleon, și un om pe atunci fără un nume cunoscut, aleargă într-un cupeu special pe drumul care duce la Bruxelles și de la Bruxelles la mare, unde îl așteaptă un vas. Trece dincolo, în Anglia, spre Londra, pentru a ajunge în capitală înaintea mesagerilor guvernului. El reușește, datorită faptului că știrea victoriei nu este încă cunoscută, să dea o lovitură răsunătoare la bursă. Este Rothschild, care o dată cu aceasta întemeiază un nou imperiu și o nouă dinastie.

În ziua următoare, în Anglia se atîd despre biruință. La Paris, Fouché, vespnic trădător, a aflat și el despre deznădămint. La Bruxelles și în Germania răsună acum clopotele victoriei.

Un singur om nu știe în dimineața următoare nimic despre Waterloo, deși se află la numai patru ceasuri de locul unde s-a hotărît totul : nefericitul Grouchy ; cu perseverență și în conformitate cu planul stabilit, exact așa cum scrie în ordin, i-a urmărit tot timpul pe prusieni. Dar, în mod ciudat, nu îi găsește nicăieri, ceea ce îi dă un sentiment de incertitudine. Tunurile luptei mai bubuie încă, de parcă ar cere ajutor.

Nervos, Grouchy trece călare printre ofițerii săi. Ei evită să-i adreseze cuvîntul, să discute cu el : sfatul lor a fost nescolit. Cu toții resimt o ușurare cînd dau în sfîrșit, la Wavre, peste un corp de armată prusian izolat, ariergarda lui Blücher. Ca niste apucați, se aruncă asupra pozițiilor întărite. În fruntea tuturor e Gerard, de parcă ar căuta, împins de presimțiri sumbre, moartea. Un glonte îl doboară...

La căderea nopții, francezii cuceresc printr-un asalt satul, dar intuiesc că această victorie minoră asupra ariergărzii nu

mai are nici un sens. Acolo, departe, pe cîmpul mării bătălii, a coborît o liniște totală. Însăpăimîntătoare mușenie, fioroasă liniște, oribilă tăcere a morții ! Și cu toții simt că bubulul tunurilor era mai bun decât această nesiguranță care îi macină nervii.

Dimineața sîng bivuacul și pleacă din nou în marș, rupți de oboseală și conștienți de faptul că toate marșurile și manevrele lor sînt acum de prisos. În fine, pe la ora zece dimineața, un ofițer al statului major ajunge la ei. E ajutat să coboare de pe cal și copleșit cu întrebări. Dar ofițerul are fața descompusă de groază, părul ud i s-a lipit de temple, tremură de încordare și se bilbie roșind cuvinte pe care ei nu le înțeleg, nu pot și nu vor să le înțeleagă. Îl consideră un dement, un individ amețit de băutură. El spune că nu mai există împărat, că nu mai există armată, că Franța este pierdută. Încetul cu încetul zmulg de la el întregul adevăr.

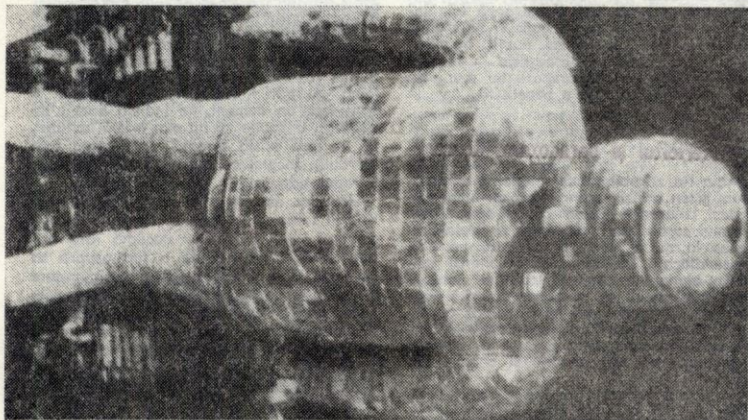
Grouchy este livid și se sprijină tremurînd în sabia sa ; el știe că de acum începe calvarul vieții sale. Dar acceptă fără ezitare situația ingrată de a lua asupra sa întreaga vină. Omul supus și nesigur care a eșuat în secunda hotărîitoare, devine acum, față în față cu primejdia apropiată, din nou bărbat, aproape erou. El adună de îndată toți ofițerii și ține — cu lacrimi de minie și tristețe în ochi — o scurtă cuvîntare, în care își justifică ezitățile și totodată le deplînge. Ofițerii săi îl ascultă în tăcere, fără un cuvînt, deși sînt aceiași care pînă ieri murmurau împotriva lui.

Și tocmai în acest ceas, după secunda sa pierdută, își arată Grouchy — prea tîrziu ! — toată priceperea sa militară. Acum cînd nu mai are un ordin scris, care să-l țină în friu, iar libertatea de a decide îi este restituită, marile sale virtuți — chibzuință, pricepere, conștiințiozitate, precauție — intră în acțiune. Înconjurat de un dușman de cinci ori mai numeros, Grouchy își conduce trupele înapoi printre inamici, fără să piardă nici un tun și nici un om — o realizare tactică excepțională — salvînd ultima armată a imperiului.

Dar la înfărcare nu mai găsește nici un împărat care să-i mulțumească, și nici un dușman asupra căruia să-și arunce trupele ! Și chiar dacă, pe plan exterior, viața lui urmează un curs ascendent — este numit comandant suprem, devine pair al Franței și în toate funcțiile se dovedește energic și capabil — nimic nu mai poate să-i răscumpere acel moment care a făcut din el mina destinului, dar a arătat totodată că nu este la înălțimea clipei.

■ Veșminte de jad

În timp ce săpau pământul dealurilor golașe de lângă Nan Cen, la aproape 100 km de Pekin, muncitorii au descoperit un impresionant tezaur din trecutul îndepărtat al Chinei: mormintul prințului Liu Șen, din dinastia domnitoare Han, și al soției sale, Tu Van.

Cei două mii de ani care s-au scurs de la înhumarea princiariei perechi le-au transformat trupurile într-o pulbere fină, dar nu au alterat cu nimic veșmintele lor funerare. Și nici nu-i de mirare, deoarece Liu Șen și Tu Van, au fost îmbrăcați în jad, din creștet pînă în tălpi. Expresia trebuie înțeleasă în sensul ei cel mai propriu: începînd cu capul și sfîrșind cu picioarele, cei doi defuncți au fost învăluiți într-un fel de zale, alcătuite din mii de pătrate ale pietrei semiprețioase, cusute unele de celelalte prin fire de aur.

Împreună cu celelalte obiecte găsite în mormint, veșmintele de jad reprezintă o fascinantă ilustrare a înaltului nivel la care ajunseseră anticii artiști ai Chinei.

■ Urmașul răzvrătitului

La sfîrșitul lunii septembrie a.c. încetarea din viață a lui Parkin Christian, în vîrstă de 87 ani, a fost anunțată de presa din cele mai diverse țări, deși defunctul nu se remarcase nici printr-o activitate deosebită, nici prin calități ieșite din comun și nici măcar prin avere sau poziție socială. Întreaga sa viață, Christian și-a petrecut-o ca modest locuitor al insulei Pitcairn, un petec de pămînt pierdut în părțile sudice ale Oceanului Pacific.

Dar tocmai această insulă reprezintă cheia ciudatei celebrități a celui decedat de curînd: la Pitcairn s-au refugiat, în 1790, o parte dintre răsculații de pe faimoasa navă britanică BOUNTY*. Căsătorindu-se cu femeii băstinașe, marinarii englezi au „colonizat” insula, cei mai mulți dintre descendenții lor rămînînd pînă astăzi acolo.

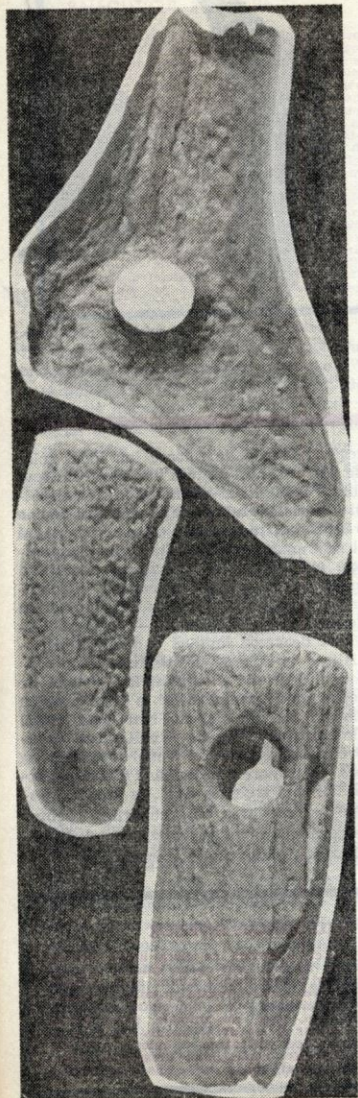
Meritul lui Parkin Christian? Acela de a fi cel mai vîrstnic descendent al lui Fletcher Christian, unul dintre conducătorii răscoalei de pe BOUNTY.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 3 (48), 1971.

La Porțile de Fier

Saltul spre noua epocă a pietrei

V. BORONEANȚ

Construirea sistemului hidroenergetic și de navigație de la Porțile de Fier, care — după șapte ani de activitate clocotitoare — a căpătat contururile distincte ale unei mărețe construcții socialiste, a antrenat cercetarea complexă a zonei lacului de acumulare. A luat ființă la Academia R. S. România „Grupul de cercetări complexe Porțile de Fier”, 14 colective, alcătuite din geologi, geografi, biologi, botaniști, paleontologi, antropologi, etnografi, economiști, folcloriști, lingviști etc., studiază trăsăturile specifice acestei zone ce va fi acoperită de ape. Colectivul arheologic și-a început lucrările încă în 1964 sub conducerea regretatului profesor C. S. Nicolăescu-Plopșor. Împreună cu Muzeul Porților de Fier din Turnu Severin i-a revenit importanta sarcină de a scoate la iveală și de a pune în valoare bogatul tezaur istoric din această zonă. An de an cercetările s-au amplificat, iar rezultatele nu au întârziat să apară.

PALEOLITIC

— sau epoca veche a pietrei. Are o „vîrstă” foarte mare: circa un milion de ani. Este perioada metamorfozelor hotărîtoare în procesul de antropogeneză; datorită particularităților remarcate, ea a fost împărțită în trei mari epoci: paleoliticul inferior, mijlociu și superior.

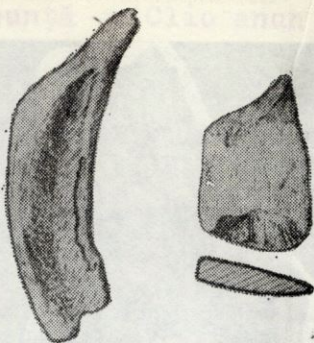
Această porțiune a culoarului Dunării, cu chei prăpăstioase, adînc săpate în calcar, își merită, pe bună dreptate, epitetul de „poartă” a Europei de Sud-Est. Aici se infiltrează ultimele semne ale florei și faunei mediteraneene, cresc smochinul și chiparosul; lăleaua galbenă se cătără pe pereții abrupti și stîncosi ai „cazanelor”; iar vipera cu corn și scorpionul se simt la ei acasă.

Pe aici au trecut sau au trăit de-a lungul mileniilor oamenii epocilor dintii ale societății umane. Peșterile bogate în faună, adăposturile naturale, terasele ferite au fost locuite de om încă din timpul ultimei glaciațiuni Würm (cca 120 000-25 000 i.e.n.). Descoperirile de la Păzariște, Vodnec, de la Peșterile Climente, ilustrează acest fapt. Nenumărate dovezi de locuire au fost găsite din neolitic, prin cercetările de la Cuina Turcului, Dubova, Ostrovul Banului, Gura Văii, Liubcova, Gornea; din epoca bronzului — la Moldova Veche; din cea a fierului — pe Ostrovul Șimian, Moldova Veche și Teșelnița; de asemenea, din epoca romană și romano-bizantină — la Dierna (Orșova de azi) Gornea și la Ostrovul Banului, Peștera Veterani.

O primă sinteză a datelor culese pînă acum permite o concluzie deosebit de importantă: **din paleolitic și pînă în vremea noastră, zona Porților de Fier a fost populată fără întrerupere.**

Se retrag ghețarii, vin cerbii

Obiectul însemnărilor noastre îl va constitui însă cercetarea perioadei de tranziție dintre cele două epoci ale pietrei: epipaleoliticul. Studiile din ultimul timp, datele obținute prin cercetările de la Porțile de Fier, arată că între paleoliticul superior și neolitic nu a existat nici un gol. În epipaleolitic tradițiile epocii anterioare continuă, adaptate însă la condițiile noi. Ca urmare a retragerii spre nord a liniei ultimei glaciațiuni Würm, clima se îndul-

Unelte din colți de mistreț (răzuitoare; cultura Schela Cladovei, așezarea Icoana)

În p. 47: săpăliți din corn de cerb (cultura Schela Cladovei, așezarea Icoana)

cește, pădurile de foioase iau locul celor de pin, ursul de peșteră dispare și în locul lui se înstăpinesc cerbul și mistrețul. Albia Dunării se adîncește și pescuitul devine o îndeletnicire rentantă; omul se adaptează și se transformă suind încă una din treptele evoluției sale. Alternarea climatului umed cu cel secetos determină intensificarea activității de culegător, dobîndirea deprinderii de recoltator, — ipostază distinctă deoarece implică o anumită periodicitate în funcție de perioadele de coacere a fructelor și semințelor — apoi de depozitar de alimente. De la această etapă pînă la una din cele mai mari manifestări ale experienței umane — cultivarea primitivă a plantelor — nu a mai fost decît un pas. Ca urmare a schimbării climei, a condițiilor mai grele de vînat, se produce, paralel cu creșterea preocupărilor pentru asigurarea hranei vegetale, efortul de îmblînzire și domesticire a animalelor.

PALEOLITICUL INFERIOR

— cu o durată de circa nouă sute de mii de ani, este epoca celor dintii oameni: arhantropi. Acum apar primele unelte confecționate grosolan, adesea numai prin lovire, din piatră sau lemn; crengu, oase de animale, neprelucrate, servesc și ele drept unelte. Omul se ocupă cu vînatul și culesul plantelor sălbatice, comestibile. Elementul senzațional al epocii este folosirea focului.

PALEOLITICUL MIJLOCIU

— cu o „vîrstă“ mult mai mică: circa cincizeci de mii de ani. Este epoca omului de Neanderthal, superior celui precedent: homo erectus. El produce artificial focul, își face locuința în peșteri, dar își amenajează și stîlpe ad-hoc. Este vîntor și culegător, înzestrat însă cu o „trusă“ de unelte, restrînsă ca tipuri, dar cu o mai mare eficacitate, datorită calității ciopîrlirii. Omul de Neanderthal este, se pare, făuritorul sulitei din lemn — după unele indicii și al celei cu vîrf de piatră; stie să vîneze prin hîltuială, dar și direct, marile animale. Datorită diversificării activităților, capacitatea craniană a omului de Neanderthal este sensibil superioară în comparație cu a omului anterior lui; gîndirea abstractă se dezvoltă și apar primele ei manifestări: practicile funerare, cele mai vechi înmormîntări.

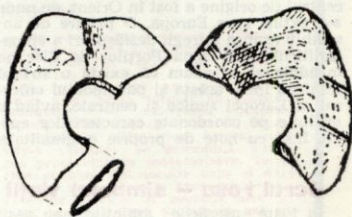
Cercetările de la Schela Cladovei, Turnu Severin, Ostrovlul Banului, de la Gura Văii și terasa din fața peșterii Veterani, de la Dubova au permis stringerea unui material arheologic cu particularități distincte: unelte din corn de cerb, unelte din piatră pentru confecționarea cărora se folosește intens cuarțul în detrimentul silixului. Numărul mare de unelte din corn de cerb, pentru scormonit ori săpat pămîntul, îndreptățește formularea opiniei că avem de-a face cu o cultură materială în care se dezvoltă cultivarea primitivă a plantelor. E drept, unelte din corn de cerb se întîlnesc și în alte culturi anterioare, dar cu o altă funcționalitate.

Toate aceste așezări sînt situate în condiții propice omului: pe malul Dunării, pe soluri nisipoase, de origine fluvial-eoliană, în locuri adăpostite de curenți, aproape de o sursă de apă potabilă și cu vaduri bune de pescuit. Pe șantierul de la Icoana au fost găsite mai multe brăzdare din corn de cerb, alcătuite din două părți: una activă, „talpa“, care intra în pămînt și o alta, „piciorul“, prevăzută cu una sau două găuri ce serveau la montarea piesei într-o coadă de lemn. Aceste piese — pînă acum primele din epocă — completează inventarul uneltelor folosite de cei dinți cultivatori: scormonitoare, pentru scoaterea rădăcinilor (asemănătoare cu plantatoarele folosite și acum) și săpăligi, simple sau cu gaură de înmănușare făcute tot din corn de cerb.

Numărul și tipurile de unelte descoperite sînt în funcție de etapa respectivă,

pentru că în evoluția culturii materiale epipaleolitice din zona Porților de Fier, pe care am numit-o cultura Schela Cladovei, distingem mai multe etape. O primă etapă a fost scoasă în evidență prin săpăturile de la Veterani, unde, pe lângă unelte de silix caracteristice, apar primele unelte de scormonit pămîntul necesare recoltării. Într-o etapă următoare, unelte de silix devin rare, cele de cuarț predomină și — foarte important — se descoperă brăzdarul. În ultima fază, cunoscută pînă acum la Schela Cladovei, Ostrovlul Banului și Icoana apare vatra de foc, special amenajată cu gardină de piatră; în jur s-au găsit urme ce semnifică înmormîntări rituale. Din inventarul uneltelor nu lipsesc nici sulele și spatulele din os sau corn pentru confecționarea îmbrăcămintei; pumnale din corn sau os, folosite ca arme sau pentru sacrificarea animalelor, răzuitoarele din colț de mistreț pentru curățirea peștilor sau vegetalelor.

Solul fluvial, cu destulă umiditate și ușor de lucrat de pe malul Dunării, a putut oferi condiții prielnice pentru o cultivare primitivă a plantelor. Numărul mare de unelte de lucrat pămîntul din corn de cerb, cît și varietatea lor ca formă și mărime, vin să demonstreze că între sfîrșitul mileniului VIII (ultimul mileniu al epocii epipaleolitice) și începutul mileniului VI î.e.n. se ajunseseră la o avansată etapă de cultivare primitivă a plantelor. Trecerea de la săpăliga cu unul

Pendantul din colț de mistreț (cultura Schela Cladovei, așezarea Icoana)

sau două capete active, la brăzdare reprezintă saltul epocii, în fapt deschiderea drumului spre societățile agricole ale neoliticului. Analizele de spori polen efectuate de cercetătorul M. Cîrciumaru au indicat aspecte de polen de graminee în evoluție spre „cerealia“.

PALEOLITICUL SUPERIOR

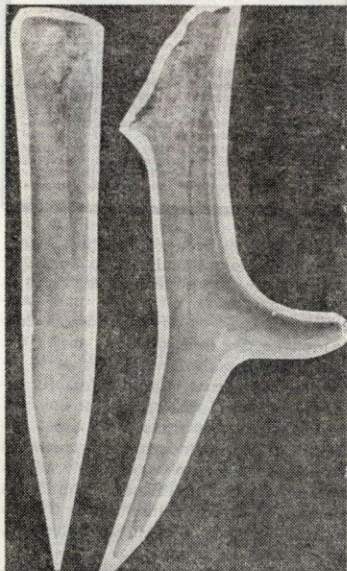
— de la circa cincizeci de mii, la circa zece mii de ani î.e.n. Este perioada lui *Homo sapiens* (omul înzestrat cu rațiune), urmașul direct al omului de Neanderthal, și a ultimului stadiu din lungul proces de antropogeneză. Se consideră că în această etapă omul este pe deplin format, deoarece la solicitările și presiunile mediului natural și social nu se mai produc transformări în structura sa fizică; adaptările sînt de ordin cultural. *Homo sapiens* fossilizat este reprezentat prin mai multe tipuri: omul de Combe-Capelle, de Cro-Magnon, Grimaldi, Chancelade, Staroselje, care prefigurează viitoarele trunchiuri rasi ale: europoid, negroid, mongoloid. Omul își manifestă spiritul de inventivitate și adaptare, urcînd încă o treaptă pe scara civilizației — trecerea de la stadiul de culegător la acela de evasicator al mijloacelor de hrană: cultivarea primitivă a plantelor. „Trusa” uneltelor se îmbogățește prin diversificarea tipurilor și născocirea unor tehnici noi, superioare; exclusivitatea pietrelor, ca materie primă, este la apogeu. Apar deja noi surse: osul, cornul, fildeşul. Cultul morților se răspîndește prin generalizarea înmormîntărilor cu folosirea intensă a ocrușii roșii. Elementul senzational al epocii: apariția artei rupestre, popularea celor două Americi.

Prin cercetările de la Porțile de Fier s-au descoperit, pentru prima dată, acest tip de unelte, ca element component al unei culturi materiale cu caractere proprii bine conturate. Cercetările viitoare și studiile de laborator vor avea sarcina de a stabili dacă trecerea spre agricultură și-a avut originea în Europa și apoi a trecut în Orientul apropiat și mijlociu sau, dimpotrivă, centrul de origine a fost în Orient, de unde s-a extins spre Europa. O privire de ansamblu asupra întregii desfășurări a epipaleoliticului din zona Porților de Fier ne îngăduie să afirmăm că există o strînsă legătură între acesta și patrimoniul cultural al Europei sudice și centrale, avînd o evoluție pe coordonate caracteristice epocii, însă cu note de proprie originalitate.

Ocrușii roșu — simbolul vieții

În toate așezările amintite s-au găsit vetre de foc, plasate în gropi naturale ori săpate. Cele mai importante sînt cele de la Schela Cladovei și de la Ostrovul Banului: au o formă dreptunghiulară sau pătrată, mărginite cu gardină de piatră. În jurul lor s-au descoperit și pietre mari de rîu cu suprafața uzată, de unde se vede că au fost folosite îndelung pentru zdrobirea semîințelor și boabelor. Prezența vetrelor indică un accentuat proces de „sedentarizare”, în deplină concordanță cu trecerea omului la stadiul de cultivator.

În gospodăria omului din această perioadă vetrele erau — dacă se poate spune așa — punctul polarizator al „casei”. Aici se zdrobeau semîințele, se despică vînatul, se pregătea mîncarea și tot aici — potrivit unui ciudat ritual — la o adîncime foarte mică se îngropau morții.

Sulă și străpungător (cultura Schela Cladovei, așezarea Ostrovul Banului)

În așezările de la Icoana și Schela Cladovei s-au găsit mai multe morminte de adulți și copii. În mormîntările se făceau în jurul vetrelor, în alte așezări — în jurul locuințelor. Potrivit unui cult al singelui, tradiție continuată din epoca paleolitică, morții erau presărați cu ocrușii roșu*, iar unora li se puneau în mormînt și virfuri de săgeți de os. Numărul mare de morminte găsite la Schela Cladovei relevă

* Ocrușii: depunere de hidroxizi de fier de culoare galbenă, brună sau roșie, în zonele de alterare a zăcămintelor metalifere sau ale rocilor cu minerale ferifere. Acest oxid se folosește de obicei ca pigment la prepararea unor vopsele minerale. În vechime, ocrușii roșii erau considerați ca simbol al vieții, fapt pentru care erau folosiți în mod ritual, la înmormîntări.

MEZOLITIC

— este perioada de trecere spre epoca nouă a pietrei, numită de specialiști și epipaleolitic; vîrstă ei: circa trei mii-patru mii cinci sute de ani. Procesul de antropogeneză se încheie în această perioadă, o dată cu apariția lui *Homo sapiens recens*. Ghețarii ultimei glaciațiuni se topec, clima se încălzește, iar omul cucerește noi spații, ajungînd în Scandinavia, Japonia și Australia. *Homo sapiens recens* inventează noi tehnici pentru confecționarea uneltelor sale; arcul cu săgeata se generalizează fiind principala armă de vîntătoare; pescuitul devine o îndeletnicire curentă, acum sînt inventate monoxilia (un fel de barcă, scobită în trunchiul unui copac) plasa de pescuit, undița; este domesticit ciinele. Ca efect al începutului de sedentarizare, dar și al evoluției gândirii abstracte, apar primele cimitire. Manifestări artistice evoluează pe linia schematizării și simbolizării; are loc o diversificare a mijloacelor de expresie; apare o mare varietate de gravuri și picturi policrome pe stîncă, în special în Africa; culorile preferate sînt roșul, galbenul, cafeniul; tematica, una singură: vîntătoria. Locuințele sînt organizate în peșteri, dar și în construcții ridicate în aer liber; apar primele vase de piatră și chiar de ceramică (Africa). În dezvoltarea istorică a diferitelor regiuni și ținuturi geografice, se produce diferențieri.

existența unui cult al străbunilor, posibil tocmai prin permanența unui șir de generații pe aceleași locuri. Refacerea vetrelor de foc — de mai multe ori pe același loc — fapt atestat de cercetările de la Schela Cladovei și Ostrovul Banului — argumentează această concluzie. Studiul antropologic întreprins de dr. Dardu Nicolăescu-Plopșor arată că oamenii acestor așezări erau coborîtori din ramura orientală a tipului de „Cromagnon”, care a populat regiunile noastre în vremea paleoliticului superior.

Pentru arheologia epocii epipaleolitice, un deosebit interes îl prezintă și obiectele de artă descoperite în această zonă. În așezările de la Veterani, Icoana, Schela Cladovei, Ostrovul Banului, s-au găsit multe pumnale și săpăligi, obiecte de cult sau de podoabă, ornate cu motive geometrice sau cu creștături. Prezența lor în perioada de tranziție către epoca nouă a pietrei atestă continuarea tradițiilor artistice ale paleoliticului superior pînă la sfîrșitul epipaleoliticului. Unele elemente au ajuns pînă în epoca neolitică, în care și-au găsit o largă aplicație în ceramică. Pandantivele confecționate din dinți de

mistreț și colierele din melci, din specii indigene sau mediteraneene, îmbogățesc dovezile despre preocupările pentru confecționarea de podoabe. Cantitățile mari de ocră roșu și cele de ocră galben, aflate în așezări, nu pot fi puse numai pe seama practicării străvechiului cult al morților. Credem că oamenii din această zonă practicau tatuarea pielii. Cu ocră roșu se vopseau bolovanii de rîu, cărora li se acordau astfel semnificații magico-artistice.

Descoperirile de pînă acum din epoca epipaleolitică completează tabloul evoluției societății omenești pe teritoriul țării noastre și al continentului european. Cultura Schela Cladovei prezintă, prin caracterul tipurilor de unelte, obiecte de artă, sistem de înmormîntare, trăsături care o individualizează în cadrul descoperirilor din această epocă, dovedind că șirul invențiilor umane nu se încheie în Europa o dată cu sfîrșitul paleoliticului superior, ci continuă pînă în pragul neoliticului. Mărturiile găsite relevă că spațiul țării noastre s-a aflat în zona în care spiritul inventiv al omului, emulat de nevoile cotidiene ale existenței sale, a găsit îndeletniciri și tehnici noi permițînd saltul spre noua epocă a pietrei — neoliticul. Totodată ele fac mai ușor de înțeles pe acelea de pe malul iugoslav al Dunării, numite miracolul de la Lepenski Vir.

NEOLITIC

— sau epoca nouă a pietrei. „Vîrstă” ei: de la anii șapte mii (după unii specialiști două mii cinci sute) pînă la trei mii î.e.n. În această perioadă, omul face noi pași pe scara evoluției sale. Noua formă de economie productivă — cultivarea plantelor (orzul, grîul, bobul, mazărea, lîntea) și creșterea animalelor (capra, oaia, vitele cornute) — determină adîncirea procesului de sedentarizare. Teritoriile ocupate sînt locuite dens și durabil. Cu toate acestea, procesul de migrație, de amestec și contact între triburi, continuă dînd naștere la noi sinteze culturale. Unelte din piatră sînt folosite și diversificate foarte mult. Apar, de asemenea, tehnici noi în această direcție. Inovațiile fundamentale ale epocii: ceramica, roata, țesutul. În cîntarea unor noi surse de materii prime, omul află fructusea — mai tirziu și utilitatea — metalelor; aurul, argintul, arama sînt folosite în mod incidental. Artă cunoaște un stadiu nou: ceramica pictată policrom, reprezentări antropomorfe și zoomorfe din lut ars, os și piatră. Diferențierile în dezvoltarea istorică a diferitelor regiuni și arii geografice se accentuează.

Glosar întocmit de E.P.

La Porțile de Fier

Miracolul de la Lepenski Vir

În defileul Porților de Fier, pe țărmul iugoslav, arheologii au făcut o descoperire senzațională. Într-o vale destul de restrânsă ca suprafață — lungimea ei nu depășește 170 metri — îngropată între stînci și munți împăduriți, ei au aflat urmele uneia dintre cele mai vechi culturi neolitice ale Europei; micul sat dezgropat se numără printre cele dintîi așezări ale acestei perioade pe continent.

Faza cea mai veche ilustrată de vestigiile găsite aici, începînd din 1965, de un grup de eminenti arheologi iugoslavi în frunte cu Dragoslav Srejovici, datează de aproape opt milenii. Primele locuințe sînt anterioare cu 5800 ani erei noastre; cultura Lepenski Vir a dăinuit timp de peste un mileniu, aproximativ pînă în 4700 î.e.n. (ea fiind urmată de o altă cultură materială, denumită Starcevo).

Locuințele satului neolitic erau grupate în jurul unei piețe centrale, servind desigur și ca loc de adunare a comunității primitive. Reconstituirea lor indică existența unui acoperiș puternic înclinat.

Doă din capetele bizare create de oamenii de la Lepenski Vir. E vorba, după unele presupuneri, de cele mai vechi sculpturi din Europa

Drept pereți, serveau pieile de animale, întinse între stâlpii de susținere și grinda superioară. În general, casele erau astfel orientate, încât vânturile puternice, care băteau dinspre răsărit, să nu lovească intrarea.

Printre obiectele descoperite în locuințe, o amprentă singulară o au cele de artă. „Materia primă” folosită pentru crearea lor o constituiau bolovanii și pietrele de gresie slefuite de valurile Dunării. Sculptorii primitivi au urmărit să păstreze structura pietrei așa cum a format-o apa, dar au intervenit pentru a-i da viață, cu o mare originalitate. S-au născut astfel capete de oameni și de animale extrem de interesante, deși foarte bizare. Cu mijloace simple au fost realizate opere care impresionează atât pe specialiști, cât și pe nespecialiști și se bucură astăzi de o bine-meritată celebritate. Alte lucrări artistice sînt plăcile de gresie incizate, cu motive foarte stilizate, despre care se crede că reprezintă fle oameni, pești sau episoade de vînațoare, fie simple ornamente.

Această artă s-a format desigur și prin influențe exterioare; valea fiind închisă dinspre uscat, singura cale a pătrunderii acestora a fost Dunărea. Mai important însă decît înfrîngerile din afară, a fost aportul specific al omului de la Lepenski Vir, condiționat desigur de împrejurările materiale concrete în care a creat.

Unelele de muncă ilustrează ocupația locuitorilor așezării. Sînt arme de vînațoare și mijloace de pescuit, de forme destul de variate. Oasele și coarnele de cerb ofereau un material adecvat pentru confecționarea acestora. Desigur că, pe lîngă pescari și vînători, oamenii erau aici și culegători. Este probabil că vînațoarea le apărea drept cea mai valoroasă dintre aceste ocupații. O dovedesc o serie de morminte, unde alături de oseminte erau așezate crani și coarne de cerb, poate pentru a celebra iscusința și curajul morților.

Un straniu „mit al capului” este tipic pentru așezare. În mormintele aflate de obicei chiar în cuprinsul casei, sînt îngropate capete fără trup sau trupuri fără capete. Pentru cea dintîi ipostază, putem presupune o explicație: e vorba de înmormintarea doar a capului și aruncarea trupului în Dunăre, datorită spațiului restrîns de care dispunea întreaga așezare, izolată între codri inaccesibili și apa marelui fluviu. În ce privește corpurile înmormintate fără cap, nu cunoaștem încă tîlcul acestui obicei ciudat.

Nici semnificația bolovanilor mari, aproape sferici, fixați în sol în apropierea vetrelor din locuințe, nu și-a găsit încă dezlegarea. Liniile figurate pe ei aduc cu niște raze și în acest caz ar fi vorba de un simbol al cultului solar, atît de răs-pîndit pe atunci.

O ultimă observație. În construcția locuințelor se constată că forma de trapez joacă un rol important, atît în ce privește aspectul temelilor, cît și al fațadelor. Explicația trebuie căutată în formele de relief înconjurătoare. Atît valea în care era situat satul, cît și muntele care se vede drept în față, pe malul opus al Dunării, sînt trapezoidale (vezi clișeul de mai jos). Constructorii au imitat astfel natura, așa cum artistul prelucrează formele lucrurilor din jurul său.

Forma de trapez a temelilor caselor reproduce forma similară a vîlului în care se află așezarea, ca și a muntelui de pe malul opus

Mesajele străvechii culturi materiale de la Lepenski Vir sînt încetul cu încetul decifrate, dezvăluind aspecte noi și originale. O cultură izolată, cu o singură fereastră spre lumea din afară și aceea spre Dunărea învolburată.

I. M. ȘTEFAN

Împotriva

tuturor

privilegiilor!

MARCEL WILLARD

Istoria Franței a cunoscut, în deceniile care au urmat Comunei din Paris, câteva procese sociale celebre, în care revoluționarii acuzați au devenit acuzatori, demascând cu curaj răcilele regimului burghez reinstaurat prin teroare singeroasă. Printre eroii acestor confruntări judiciare, s-au numărat luptători de seamă pentru cauza clasei muncitoare: Louise Michel (1830-1905) și Jules Guesde (1845-1922), despre care s-au scris pagini emoționante. Activitatea lor s-a desfășurat în epoca de mari frământări sociale din ultimele decenii ale veacului trecut și începutul veacului nostru, când clasa muncitoare, conștientă de interesele sale și de misiunea ei istorică, s-a manifestat ca o forță politică independentă și revoluționară, desfășurându-și cu avînt lupta împotriva burgheziei.

Juristul de renume Marcel Willard și-a închinat întreaga viață susținerii cauzei luptătorilor comuniști și antifasciști; el este binecunoscut ca apărător al marelui Gheorghe Dimitrov, în cadrul înscenării de tristă memorie de la Leipzig. Fragmentele ce urmează sînt extrase din prima ediție a cărții *La défense accuse* (Apărarea acuză), apărută în anul 1938 în Editions Sociales Internationales.

„Comuna, proletariatul parizian la putere. Victoria primului stat al dictaturii proletariatului, apoi izolarea și înfringerea. Decimarea completă de către ferocitatea versailleză. Moartea eroică a lui Delescluze, Millière, Varlin și a atîtor altor. Măcelul și execuțiile fără judecată. 20 000 morți. 50 000 arestați. Abjecția presei calomniatoare. 26 consilii de război — 26 mitraliere judiciare. Toate acestea sînt prea cunoscute ca să revenim asupra lor. *

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 2, 3, 4/1971.

Tribun al revoluției: Jules Guesde

Invățătoare, scriitoare, comunistă: Louise Michel

O barieră de flăcări

O femeie arestată reușise să schimbe cu revoluționarul Ferré câteva scrisori. A fost denunțată, transferată la Arras, apoi, după executarea lui Ferré, adusă la Versailles — în fața judecătorilor militari. Această femeie, Louise Michel era deseori numită „fecioara roșie”, pentru că amintea prin eroismul ei de Jeanne d'Arc, supranumită „fecioara din Orleans.”*

Admirabilă figură de luptătoare, ea părăsese condeul în favoarea puștii. În fruntea unui batalion de femei, era prima la asalt și cea din urmă care rezista pe baricadă. A scăpat de moarte. În închisoare, printre condamnații de drept comun, ea află de soarta tovarășilor ei de arme. Nu își pierde însă cumpătul.

La 16 decembrie, compare în fața Consiliului de război. Oare se va arăta prudentă, apărându-și viața sau încredințând unui avocat grija de a vorbi în favoarea ei, pentru a solicita indulgența?

Nu! Își înfruntă judecătorii. Refuză orice compromis. Nu își apără propria

persoană, ci cauza căreia și-a dedicat existența, cauza revoluției. Își ia întreaga răspundere, revendică cinstea de a fi comis actele care i se impută.

„Nu vreau să mă apăr!” strigă ea: „nu vreau să fiu apărată! Aparțin trup și suflet Revoluției sociale”.

Mai mult: ea atacă, demască pe autorii masacrelor, glorifică poporul care s-a apărat; se declară solidară cu toți frații ei de luptă.

„Îmi reproșați că am participat la execuția generalilor? La aceasta răspund: da!; dacă aș fi fost la Montmartre când au vrut să tragă în popor, nu aș fi șovăit să trag eu însumi în aceia care dădeau asemenea ordine. În ceea ce privește incendierea Parisului, da, am luat parte la ea. Voiam să ridic o barieră de flăcări în calea invadatorilor din Versailles. Nu am complicități. Am acționat din proprie inițiativă”.

Comisarul guvernului, căpitanul Dailly, cere pedeapsa cu moartea. Ea răspunde printr-o sfidare eroică: „Ceea ce pretind de la voi, care spuneți că reprezentați un Consiliu de război, care vă dați drept judecătorii mei, este cîmpul de la Satory, unde au căzut frații mei. Trebuie să fiu înlăturată din societate? Vi se spune să o faceți? Ei bine, procurorul are dreptate. Din moment ce, după cum se pare, o inimă care bate pentru libertate nu are dreptul decât la puțin plumb, îmi cer parța mea! Dacă mă lăsați să trăiesc, nu voi conțeni să cer răzbunare”.

Președintele, care se sufocă, îi retrage cuvîntul.

„Am terminat, încheie ea; dacă nu sințeti niște lași, ucideți-mă!”

Judecătorii militari ezită. Nu se încumetă să condamne la moarte pe această acuzatoare neîmblinzită: pedeapsa pe care o pronunță este deportarea.

„Pe mine trebuie să mă loviți!”

În Noua Caledonie, devotamentul ei față de deportați și de băștinași impune respect și admirație. În 1879, refuză grațierea care i se oferă; nu se va întoarce decât o dată cu ceilalți comunarzi. Dar republica și socialismul au câștigat teren; poporul cere amnistia; aceasta este votată la 11 iulie 1880.

Abia s-a întors Louise Michel pe pămîntul Franței și își ia din nou în primire un post în lupta proletariatului. În ianuarie 1882, este condamnată la 15 zile închisoare. Un an mai târziu, la 9 mai 1883, cînd o criză economică a agravat mizeria și șomajul maselor, ia parte la o mani-

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 8/1970.

festatie a celor fără de lucru; este pusă sub urmărire în mod calomnios pentru „încitare la jaf”. La 21 și 22 iunie este adusă în fața tribunalului. Și de data aceasta, nepăsătoare față de propria ei soartă, ia hotărît apărarea tovarășilor ei:

„Veți avea de judecat un proces politic. Mie mi se atribuie rolul de acuzată principală; îl accept. Dacă în ochii voștri există o vinovată, eu sînt aceea și numai eu. Pe mine trebuie să mă loviți, numai pe mine. De multă vreme — cu toții o știți — mi-am sacrificat propria mea persoană.

Nu vreau altceva decît revoluția. În slujba ei voi fi întotdeauna, ei îi aduc salutul meu”.

Este condamnată la șase ani închisoare. Exemplul revoluționarei nu s-a pierdut. Amintirea ei a inspirat eroinele atîtor lupte muncitorești.

„Condamnările mă onorează!”

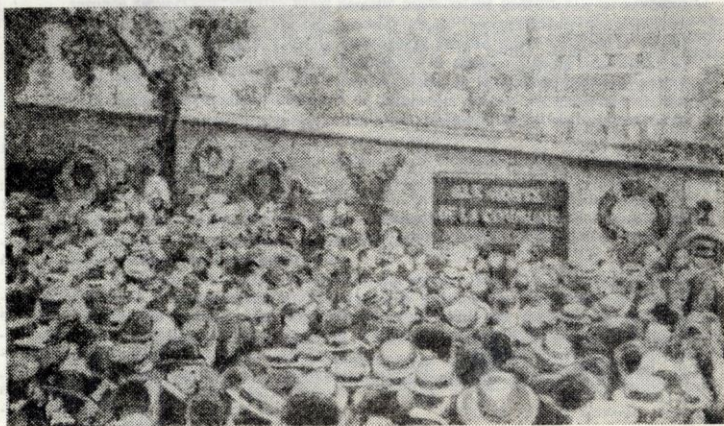
În vremea Comunei, Jules Guesde avea 26 ani. Credincios tradițiilor iacobine, republican combativ, e arestat în iulie 1870. Ia cu înflăcărare partea comunarzilor și articolele sale, calificate drept „apologii ale unor fapte criminale”, duc la condamnarea sa, la 22 iunie 1871, la cinci ani închisoare. Părăsește Franța lui Thiers și se refugiază în Elveția, apoi în Italia, așteptînd prescrierea osîndeii.

S-a întors la Paris în 1876, cînd capitala franceză cunoștea domnia reacțiunii. Scrie la ziarul „Droits de l'homme”, pe urmă la ziarul „Le Radical”. Inițiază și este redactorul șef al publicației „Egalité”.

În 1878, la Paris trebuia să aibă loc un congres muncitoresc internațional. Mai multe întruniri publice urmează să-l pregătească. Poliția interzice atît întrunirile cît și congresul. O parte dintre militanți, grupați în jurul lui Guesde, refuză să se plece, protestează și trec peste dispoziția autorităților: se hotărăște ca, la data fixată, între 2 și 12 septembrie, să se țină congresul. Dar în urma unei întruniri pregătitoare, pe care cei „refractari” au ținut-o în ciuda opreliștii autorităților, organizatorii sînt arestați. La 24 octombrie, douăzeci și trei dintre ei sînt aduși în fața celei de-a zecea camere corecționale.

Jules Guesde este interogată. Declară că toate condamnările sale îl onorează și că se miră că una dintre ele lipsește din cazierul său judiciar; revendică întreaga răspundere de a fi colaborat la organizarea congresului interzis; denunță cu asprime provocările polițienești. Pronunță apoi o pledoarie de apărare colectivă, care

Începînd din 1880, în fiecare an, în ultima săptămînă a lunii mai, martirii Comunei sînt comemorați la Zidul Federațiilor din cimitirul Père-Lachaise

constituie un model de iscusință, de combativitate. El nu se mărginește să justifice inițiativa celor 25 militanți care s-au împotrivit interzicerii congresului. Denumă încălcarea legalității comisă de poliție, de guvern împotriva Franței muncitoare.

„Se pune problema — declară el — să se stabilească în mod experimental dacă toți cetățenii, așa cum pretind unii, sînt într-adevăr egali în fața legii sau dacă, dimpotrivă, legea, făcută după concepția și spre folosul unei clase, interzice unora — celor săraci —, ceea ce îngăduie altora — celor bogați [...] Chiar și cu ușile închise, salariații n-au voie să facă ceea ce patronii lor fac la lumina zilei“.

Guesde reamintește că drepturile omului nu mai sînt decît drepturile citorva oameni, drepturile privilegiaților, ale noilor stăpîni, deținătorii capitalului. În societatea întemeiată pe monopol și exploatare, „pe care numai o minoritate are interesul să o conserve, ordinea este o problemă de forță: arbitrarul și violența domnesc în voie“.

Puterea publică a aruncat mînușă proletariatului, iar acesta o ridică. Puterea judiciară își poate dovedi fie independența, fie complicitatea. În acest ultim caz, salariații, tratați ca niște paria de către toate organele de stat, vor fi nevoiți „să se considere în afara legii și să acționeze în consecință“. Situînd dezbaterile pe terenul politic, Guesde respinge cu ușurință sofismele procuraturii. Delictul imaginar al întrunirii era un pretext pentru a teroriza muncitorii și „a-i întoarce de pe calea socialistă și revoluționară“ pe care porneau tot mai mult; pretextul trebuia să justifice violența.

Este o lovitură care întărește în socialismul francez, „după exemplul, dacă nu din ordinul Germaniei prusace“. Președintele tribunalului îl întrerupe. Guesde ripostează: El își îndreaptă pledoaria împotriva tuturor privilegiilor.

„Vrem — proclamă el — ca fiecare om să se bucure în mod egal de patrimoniul umanității, care trebuie restituit umanității. Acesta este socialismul nostru, pe care îl supunem judecății voastre. Scopul său: eliberarea omului.“

Concluzia lui este că o condamnare ar fi foarte imprudentă, căci trecînd Franța muncitoare în afara legii, aceasta ar pune clasa sacrificată în poziție de legitimă apărare.

Articol publicat de Jean Jaurès la aniversarea Comunei (18 martie 1907)

Guesde a fost condamnat la șase luni închisoare și 200 franci amendă iar ceilalți acuzați la pedepse mai mici. Procesul, apărarea colectivă a curajosului tribun, au avut un ecou considerabil în fabrici. S-a editat și o broșură, pe bază de subscripție publică. Din celula sa, Guesde a adresat tuturor oamenilor muncii (muncitori, țărani, meseriași) un manifest care îi chema să se unească împotriva „seniorilor pămîntului, industriei și comerțului“, îndemnînd la crearea unui partid socialist bazat pe principiul de clasă.

„Eu fac istorie și nu comit crime!“

Cinci ani mai tîrziu este creat Partidul Muncitoresc Francez. Guesde popularizează marxismul. El întemeiază puternica Federație din Nord. În septembrie 1882, ia cuvîntul în fața muncitorilor de la Montluçon-Commentry. Alături de Paul Lafargue este pus sub acuzare pentru îndemn la crimă, la jaf, la ură civilă. La 26 aprilie compare din nou în fața juriului.

(Continuare în p. 80)

CREANGA PUTREDĂ

TUDOR TEODORESCU - BRANIȘTE

Redacției revistei „Magazin istoric” i-au fost încredințate, prin C. Darie, câteva din caetele nepublicate ale cunoscutului scriitor, ziarist și publicist Tudor Teodorescu-Braniște. Scrise — după unele indicii — în anii 1942-1944, deci în plin război, caetele aduse nouă se opresc asupra evenimentelor vieții politice din anii 1925-1930, perioadă de intense frământări politice înțelese de așa-numita „criză dinastică”.

Cu ochiul ascuțit al gazetarului de înaltă clasă, cu capacitatea de investigație și sinteză a scriitorului pasionat de fenomenele sociale ale timpului său, autorul ne introduce în păienjenisul obscur al intereselor fals-patriotice ale principalelor partide și grupări politice burgheze angajate în cursa pentru putere. Creionind tipuri și disecând mobilități și situații, autorul ne înfățișează o „lume” roasă de cancerul politicianismului burghez.

Coroborând informația de culise cu analiza critică a faptului cotidian, cules din presă ori direct, ca martor ocular, autorul pune sub reflectorul său personajele marionetă ale „carlismului”, dar și pe opoziții săi burghezi, nu cu mult mai onorabili.

Tudor Teodorescu-Braniște se întreabă cine sînt autorii „restaurării” și tot el găsește răspunsul, care constituie un aspru și sintetic rechizitoriu al politicianismului burghez.

Fără a fi istoric, Tudor Teodorescu-Braniște ne oferă, prin optica și cu informația sa — nu lipsită de limite — o savuroasă pagină a vieții politice din România în perioada dintre cele două războaie.

Titlul și subtitlurile aparțin redacției.

De la funeraliile mătușii sale, regina Alexandra a Angliei, reprezentantul Hohenzollernilor din România plonja, la Paris, în chiar brațele roșcatei sale mame: Elena Lupescu. De acolo, anunță că renunță — pentru a treia oară! — la drepturile de moștenitor al tronului. Și, pentru ca „ruptura” să fie... definitivă, ex-principele român voia să nu i se mai știe nici măcar numele, luîndu-și un altul — dl. Carol Caraiman.

Scandalul, în germene încă înainte de plecarea din țară, se declanșează. Cercurile palatului intră în alertă. Grupările politice își reevaluează tăcerile, zimbetele, proiectele. Dinastia intră în criză.

Încercările de a-l face pe Carol să renunțe la hotărîrea sa, nu dau rezultate. Ex-principele rămîne mai departe în voitul său exil de la Paris, iar Consiliul de Coroană, convocat „fulger” la Sinaia, hotărăște, în ultima seară a anului, decădere a prințului din drepturile sale de moștenitor al tronului și al Casei regale. În locul monarhului va fi numită o regentă. Liderii partidelor și grupărilor politice, urzesc planuri. Evident, e mai ușor de manevrat o persoană — fie chiar rege — decît trei! Traficul de influență este la ordinea zilei. Lupta pentru putere devine mai strînsă. Criza dinastiei contribuie și ea la adîncirea crizei politice în care se afla România la mijlocul deceniului III.

De ce a renunțat Carol la tron? Puțini dintre oamenii politici ai vremii sau intimi ai prințului și-au chinuit mințile ca să aște. Cei mai mulți s-au mulțumit să tragă din noua situație cît mai multe foloase. Desigur, încercările de ordin sentimental ale lui Carol au avut un oarecare rost în hotărîrea sa de a renunța la tron. În fond, o asemenea hotărîre nu era nouă! Și totuși, aceasta era, credem, mai mult o chestiune de moment. În fond motive mult mai serioase erau în cauză.

Personaj cu un caracter dubios, Carol se dovedea continuu înclinat spre aventură. Avid de bani, abil și orgolios, extrem de îngîmfat, el devenise insuportabil chiar și intimilor săi. Vărul său, Boris, regele Bulgariei, spunea despre el că păstrase de la Hohenzollerni „gustul pentru strălucire și decorații [...] de la Coburg, abilitate și îngîmfare”. Și tot el nota: „Este complet lipsit de curaj și de simț moral. Da, e un fricos; așa se explică atitudinile sale față de cei de care se teme, menajamentele sale atîta timp cît ei sînt în măsură să-i reziste, cruzimea sa din momentul cînd crede că poate să-i înlăture”. La rîndul ei, Elena Lupescu

il înfățișa astfel : „Carol este un om [...] impulsiv și cu un caracter afară din cale de rigid. El este brusc și de foarte multe ori lipsit de tact. În manifestările sale, el nu poate răspunde prompt. Nu-i plac argumentările și preferă întotdeauna să recurgă la acțiune”. Între aceste două portrete cititorul poate întui câte trăsături negative cumula personajul. Tatăl său, Ferdinand, îi găsea și o poreclă extrem de semnificativă : „Creangă putredă” pe care, pentru a salva coroana, regele considera că trebuie s-o... taie, ceea ce de altfel s-a și întâmplat prin actul de la 31 decembrie 1925.

O bună parte din actele sale politice au avut, desigur, o strinsă legătură cu trăsăturile sale de caracter. În plus, prințul moștenitor, care era conștient de viitorul său rol în existența monarhiei, își avea camarila sa prin intermediul căreia era la curent cu tot ceea ce se întâmpla la palat și în afara lui, fiind, cu tot orgoliul său, sub influența acesteia. Deși Ferdinand se afla la apogeeul domniei sale prințul știa că nu va fi departe timpul când coroana îi va reveni. Ahțiat după bani și putere, el suferea din pricina situației sale de simplu prinț moștenitor care trebuia să se mulțumească cu „puținul” ce i se cuvenea conform normelor Curții regale. Nu putea întreprinde nimic „pe picior mare” și ca atare nu se simțea stăpîn. Ar fi fost și foarte greu atîta vreme cît monarhia se afla la cheremul finanței liberale prin miinile căreia treceau și care controla, firele celor mai copioase afaceri. În setea lui de putere și de bani, Carol se lovea tot timpul de această prezență care îl concura și-i primejdia chiar realizarea intențiilor sale de viitor. În România, hotărîse el, nu va mai avea loc un al doilea rege — fie el și camuflat — cum fusese Brătianu în tot timpul domniei lui Ferdinand. O asemenea intenție nu era ușor de realizat, mai ales cînd adversarul era unul de forță și abilitatea lui Brătianu și a grupului oligarhic ce se afla în spatele său. Virful partidului liberal și al oligarhiei financiare știuse să-și subordoneze monarhia fie facilitîndu-i participații consistente, fie implicînd-o direct în combinațiile financiare cele mai avantajoase. Legată prin interese economice de oligarhia financiară, cu un rege impersonal și șovăielnic precum Ferdinand, monarhia alunecase pe nesimțite în brațele oligarhiei liberale sau mai exact sub călcîiul acesteia. Influența lui Brătianu la palat era extrem de puternică, acesta fiind, cum se spunea atunci, „regele neincoronat”. Prin el oligarhia financiară al cărui paravan era partidul liberal, își manifesta tot mai fățiș tendințele de a transforma instituția monarhică într-un instrument aflat exclusiv în slujba intereselor sale. Sintetizînd o situație de fapt, Brătianu declarase, nu o dată, că partidul liberal vine și pleacă de la putere cînd vrea. Evident, Carol, cu înclinațiile sale dictatoriale nu putea suporta prezența unui „partener” atît de puternic. Dar cum să înlături supremația lui Brătianu, a ceea ce reprezenta el ? Carol cunoștea rivalitățile grupărilor politice aflate în opoziție, cunoștea setea de putere și a unora și a celorlalți. Dacă toate acestea se întîmplau cînd pe tron se afla un rege, fie el și ca Ferdinand, cînd de bine de rău, rotativa guvernamentală funcționa, ce s-ar fi întîmplat în condițiile unui tron vacant, cu o regentă supusă tuturor influențelor și presiunilor ? Se vor asmuți unii asupra celorlalți ! Iar el — va sta de-o parte și va „pica” exact atunci cînd îi va veni bine !

Calculul era din cale afară de simplu. Renunțînd la prerogativele-i regale, Carol nu urmărise decît să beneficieze de factorul-timp. Moartea neașteptată a lui I. I. C. Brătianu, trecerea conducerii partidului liberal în miinile lui Vintilă Brătianu, personaj fără forță și abilitatea celui dintîi, începutul procesului de dezagregare a partidului liberal, crearea — prin fuziunea partidului național cu cel țărănesc — a unei echivalente puternice în opoziția burghezo-moșierească, existența rotativei guvernamentale — instrument excelent de jonglarea în grupările politice — au ascuțit lupta pentru exercitarea puterii, pregătînd condițiile pentru întoarcerea lui Carol și a împlinirii dezideratelor sale. Sosit în țară, la 6 iunie 1930, mai mult sau mai puțin incognito, ex-principele a făcut tot ce i-a stat în putință, ducînd la extrem principiul „divide et impera”, pentru a compromite monarhia constituțională și a instaura un regim de dictatură personală, un regim care a impus țării și în primul rînd maselor muncitoare noi suferințe.

Ex-prințul Carol alias -dl. Caraiman ● Scrisoarea din Paris ● A treia abdicare ● Scandal la Palat... ● Lovitura lui Brătianu?

În ultimele zile ale lui decembrie 1925, îndată după Crăciun, în plină vacanță politică, s-a aflat că Principele Carol a abdicat. Trimis la Londra să reprezinte familia regală română la înmormintarea reginei-mame*. Principele nu s-a mai întors în țară, ci a rămas, dacă nu mă înșel, la Veneția, în tovărășia Elenei Lupescu. Numele acesta, cunoscut pînă atunci numai într-un cerc restrîns de inițiați, a fost astfel destinat unei largi circulații pe linia deschisă a șoptei publice. Generalul Paul Angelescu, trimis de regele Ferdinand, avusese o ultimă discuție cu Principele și adusese scrisoarea de abdicare, astăzi deplin cunoscută.

În ziua de 29 decembrie, s-a știut că Regele Ferdinand a convocat Consiliul de Coroană, la Sinaia, pentru după-amiaza de 31 decembrie. De îndată, s-a șoptit și, apoi s-a spus destul de răpăcat: încă o lovitură a lui Brătianu [...]

Nu se poate afirma, în chip întemeiat, dacă abdicarea Principei a fost „smulsă”, cum pretindeau partizanii Principei și adversarii primului ministru Ion I. C. Brătianu, ori dacă în adevăr Principele s-a hotărît singur la acest pas.

...Carol mai abdicase de două ori. Prima dată în 1918 [...] Scrisoarea de abdicare nu numai că n-a fost smulsă, dar Principele însuși a trimis-o de bună voie. Și a trimis-o nu numai Regelui, ci — peste capul guvernului — de-a dreptul tuturor șefilor de partide, inclusiv (lui) Ilie Moscovici — conducătorul partidului so-

cialist. Cînd guvernul a declarat căsătoria de la Odesa** nulă și cînd Principele a primit un scurt arest la Bicaz — s-a știut că toate acestea s-au făcut forțîndu-i-se mîna: Principele nu voia să-și reia locul de moștenitor al tronului.

În 1925 Carol repetă gestul. N-avem nici un motiv să credem că este vorba de o „lovitură” a lui Brătianu, ci totul ne îndreptățește să afirmăm că abdicarea a fost dată în deplină libertate de conștiință.

Oricît de abil ar fi fost Brătianu, oricîtă influență ar fi avut el asupra Regelui și Reginei, cine ar putea merge cu bănuiala pînă acolo, încît să presupună că Regele și Regina își vor alunga fiul, sub înrîurirea Președintelui de consiliu [...] Puterea lui Brătianu nu era așa de mare [...] Aceasta cu atât mai mult, cu cît Regina

** În anul primului război mondial, vîstarul regal se afla pe front, cu gradul de sublocotenent, unde comanda — chipurile — un regiment. În august a dezertat pur și simplu, act pentru care orice soldat ar fi fost trimis în fața Curții Martiale, și — cu un pașaport fals — a fugit la Odesa, unde și-a celebrat căsătoria cu Zizi Lambrino. Deoarece căsătoria contravenea normelor existente privind căsătoria moștenitorilor tronului, Carol a crezut că renunță la tron — cel puțin de formă — se va sustrage oricăror represalii. Ca atare, la 2 septembrie 1918, a trimis o scrisoare prin care renunța la prerogativele regale. Readus în țară a fost „pedepsit” de rege cu 75 zile de „arest”, tot „prigonit” a ținut-o tot într-un chiolhan și de unde de altfel a fost răpit de un confident al credincioasei neveste!

Însă acest mariaj n-a ținut mult. Ar fi fost împotriva caracterului său labil și nestatornic. La 8 ianuarie 1919 — deci la numai cîteva luni — Carol și-a dat consimțămîntul pentru anularea căsătoriei de la Odesa. În vară (1 august

Maria era cunoscută drept un temperament autoritar, de care chiar Brătianu se ciocnea pînă și în problemele politice. Cu atât mai mult, într-o criză dinastică în care Regina — ca Regină și ca mamă — avea să spună un cuvînt hotărîtor [...] Chemat la putere în 1922, Brătianu trebuia, potrivit [...] uzului, să părăsească Președinția în 1923, cum s-a și întîmplat. Nu exista nici o posibilitate ca Brătianu să-și prelungească șederea la cîrmă. Dacă ar fi urmărit o „lovitură” — și încă una atît de gravă și riscantă — ar fi dat-o de la începutul guvernării, pentru ca în patru ani să aibă timpul necesar ca să consolideze situațiunea creată prin abdicare. În nici un caz, Brătianu n-ar fi dat „lovitură” la sfîrșitul guvernării, lăsînd succesorului o problemă deschisă, o problemă din minuirea căreia acesta ar fi putut trage cele mai mari foloase [...] Încîlin să cred, că, la 31 decembrie 1925, către sfîrșitul logic și de neînlatat al guvernării, Brătianu nu numai că n-a vrut

1919, el a renunțat iarăși la tron pentru a se căsători — din nou! — cu soața-i consoartă. Infuriat, Ferdinand a hotărît să-l trimită într-o lungă și obositoare inspecție, hotărîre căreia, pentru a i se sustrage, prințul a simulat un accident de călărie, ba chiar s-a împuscat într-un picior!

Paralel s-au făcut demersuri pentru îndepărtarea teribilei neveste, care n-a luat, însă, drumul Parisului decît după ce i s-a acordat — din fondurile statului, firește — o substanțială indemnizație anuală. În sedința din 26.1.1920 Parlamentul a aflat că prințul își reia drepturile de moștenitor al tronului. Dinastia era salvată! Prințul i s-a oferit o constituție — călătorie în Orient — pentru finanțarea căreia a trebuit să se facă un împrumut special, cheltuielile neputînd fi acoperite din visteria statului. Zizi trebuia uitată — ceea ce s-a și întîmplat. Un an mai tîrziu, la 10.III.1921, turbulentul vîstar regal își celebra căsătoria cu principesa Elena de Grecia, pe care avea s-o părăsească, foarte curînd, de dragul unei căpităneșe.

* Regina Alexandra a Angliei.

să dea „lovitura” ce i se atribuia, nu numai că n-a căutat să provoace abdicarea, dar tocmai dimpotrivă — faptul acesta, în acel moment, i-a stricat toate socotelile. Nu afirm că Brătianu ținea la Principe. Este știut că între Brătianu și Principe erau neînțelegeri și că unele tendințe autoritare ale Principelui contraziceau concepțiile lui Brătianu. Dar Brătianu nu avea nici un motiv să lichideze aceste neînțelegeri, să provoace o criză dinastică tocmai la sfârșitul guvernării lui [...]

Cine a studiat metodele de lucru ale lui Brătianu, de-a lungul întregii lui cariere, știe că acesta nu brusca lucrurile. Nu le brusca nici chiar cu adversarii săi politici, necum pe linia foarte delicată a raporturilor sale cu Coroana. Brătianu nu era partizanul metodei forte, ci mai mult mînuitorul unei vaste colecții de abilități. El nu crea evenimente, ci se mulțumea să le exploateze pe cele ce se iveau [...]

În sfîrșit, Brătianu nu avea nici un interes să provoace criza. Situațiunea lui la Palat, după războiul din 1916-1918, era de nezdruccinat. Regele avea deplină încredere în el. Iar în 1925, Regele era sănătos și nimeni nu putea să prevadă, nici măcar să întrezărească apariția cancerului care, în 1926, a izbucnit brusc și în 1927 l-a răpus. Brătianu avea toate motivele să creadă că Regele va trăi încă multă vreme și că el, Brătianu, îi va fi încă în multe rînduri prim sfetnic. Micile protestări de culoar ale Principelui nu aveau să-l neliniștească. Rîndul

acestuia la domnie nu putea veni decît după mulți ani. Așa fiind, pentru ce să provoace Brătianu, cu o atît de apolitică anticipație, o criză dinastică?

Nici principe, nici soț, nici tată • Călătoria în Italia lui Mussolini • O pepinieră fascistă • Nu se voia rege — ci dictator

Spunînd aceasta, nu vreau să scap memoria lui Ion I. C. Brătianu de vreo răspundere oarecare. Sînt adînc convins că actul de la 4 ianuarie 1926 *, a fost deplin justificat [...] și că revenirea lui, în seara de 6 iunie 1930, constituia — după cum voi arăta — izvorul nenorocirilor care s-au abătut asupra țării.

Dacă Regele și Regina au luat hotărîrea de a rosti decăderea fiului lor din drepturile de moștenitor al Tronului, aceasta arată fără putință de tăgadă cît de adînci trebuie să fi fost greșelile Principelui. Și dacă în familii modeste, atari scandaluri sînt tănuite cu grijă, își poate închipui oricine cîte eforturi se vor fi făcut ca să se tănuiască scandalul din sinul dinastiei. Cînd deci Regele, Regina și Brătianu s-au hotărît, în sfîrșit, să dea în vileag rana ascunsă a familiei regale, este neîndoios că au avut nu numai motivele cele mai puternice, dar au fost chiar constrînși de împrejurări să o facă [...]

Principele era căsătorit și avea un fiu. Pasiunea sa pentru [...] Elena Lucescu nu poate scuza îndoita părăsire a familiei regale,

* La 31 decembrie 1925 Consiliul de coroană convocat la Sinaia și-a dat adeziunea la hotărîrea regelui Ferdinand de a accepta actul de abdicare al lui Carol și de a proclama al lui Mihai drept moștenitor al tronului. La 4 ianuarie 1926 Parlamentul a ratificat această hotărîre care ulterior a fost numită „actul de la 4 ianuarie”.

Toate aceste prezumții arată, deci, în chip lămurit că abdicarea Principelui n-a fost forțată de Brătianu, ci că ea s-a produs din voința acestuia.

I. I. C. Brătianu („regele na- încoronat” al oligarhiei libe- rale)
(„Furnica”, anuî XIX, nr. 21)

care-i impunea îndatoririle obișnuite oricărui membru al ei, și a propriului său cămin, către care chiar cel din urmă îns își cunoaște obligațiunile elementare [...] El arăta [...] că nu înțelege să-și respecte nici îndatoririle de principe, nici pe cele de soț, nici pe cele de tată. El mai arăta — trăsătură caracteristică pentru psihologia lui și o lămurire penibilă pentru toate actele lui de mai tîrziu, — că vrea să aibă numai foloa- sele situațiunii sale, fără să facă pentru aceasta nu jertfe, dar nici măcar concesii de suprafață [...] Mai era ceva — și acest ceva este tot atît de caracteristic pentru tot ce va [întreprinde] Principele în

viitor. Iată ce spune forga : „O călătorie în Italia îl făcuse (pe Carol, n.a.) să aibă simpatie pentru fascism” *.

...Adevărul este mult mai grav. Principele, voluntar și influentabil în același timp, lipsit de o cultură serioasă, era în bătaia vînturilor, era rînd pe rînd sub înrîurirea tuturor ideologiilor.

În 1925, Principele era fascinat de ideologia fascistă. Este știut că toți cei care păcătuiesc printr-o informație intelectuală nedestulătoare și printr-o structură sufletească șubredă, închinată, trec cu cea mai mare ușurință de la o credință la alta.

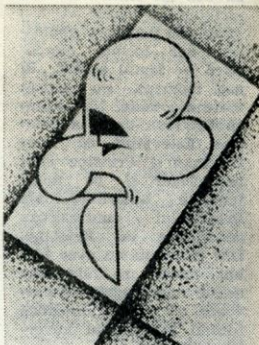
La Fundația Culturală „Principele Carol”, pe care el o conducea efectiv, creșea o mică pepinieră fascistă. Adunase acolo cîțiva ratați ai vieții literare, cîțiva înăcrîți ai periferiei scrisului românesc, care — neputînd izbûti prin talentul ce le lipsea — erau gata să-și dea concursul pentru o lovitură la Curte, numai ca să-și poată ocupa locurile rîvnite de ambiția lor. În același timp — lucru mult mai grav — se șoptea că Principele își recrutează în rîndurile armatei, elementele care i-ar fi personal credincioase. Brătianu era prea bun cunoscător al istoriei politice, ca să nu-și dea seama ce consecințe pot avea asemenea

* Carol — care voia să aibă un rol hotărîtor în politica internă și externă a României — își formulase, încă înainte de abdicare, sistemul său ideal de guvernare: absolutismul monarhic. Călătoria în Italia și contactele cu fascismul lui Mussolini i-au influențat oarecum ideile ajungînd la concluzia că forma de exercitare a absolutismului pe care-l preconiza era aceea a unei dictaturi monarhice. S-ar putea crede — potrivit opiniilor autorului, — că el ar fi optat pentru o formulă fascistă de guvernare, ceea ce este inexact.

manifestări, din partea unui principe care se vedea ambițios și puțin grăbit... Un an înaintea abdicării, Brătianu a fost silit să facă o mare mișcare în comandamentele armatei ** tocmai din pricina procedeei lui Carol [...]

Așadar, la actul de la 4 ianuarie 1926, s-a ajuns nu numai din pricina pasiunii Principelui pentru o femeie — a cîtea? — nu numai din pricina dovezilor, pe care le da Principele că nu este pregătît suflătește pentru tron. Ci și dintr-un temeinic motiv de ordin politic: deși numai

** Autorul exagerează. Brătianu nu a fost „silit” să facă o „mare mișcare” în comandamentele armatei, ci a operat unele schimbări cu scopul de a-și asigura „spatele”, de a evita orice surprize.

Al. Averescu (generalul tras pe sfoară)

Principe de Coroană, Carol începea să se manifeste nu ca viitor Rege ci ca Dictator.

Averescu — generalul pe post de marionetă ● Abilul minutor de sfori ● Răsturnase el guverne și mai tari ● Nu voia să forțeze nota ● Răgazul — guvernul din 1920-1922 ● Sfatul „trădătorului” ● Sus pe soclu — jos de pe soclu

Criza dinastică găsise pe Brătianu cu totul nepregătît politiceste. El se afla în luptă cu două partide [...] în acel moment: partidul național din Ardeal și partidul țărănesc din Regat. S-ar fi putut întîmpla ca aceste partide să ia atitudine în sprijinul Principei lui Carol, ceea ce ar fi primejduit acceptarea abdicării: Brătianu se înțelegea numai pe generalul Averescu, dar pe acesta Brătianu s-a întemeiat totdeauna doar pe jumătate, bănuindu-l totdeauna de gînduri ascunse [...]

Averescu nu era numai un general popular, ci și un om de nemăsurate ambiții.

Pe deasupra, Averescu adusese țării „servicii” de neuitat. În 1907, ca ministru de Război, potolise răscobilele sau, dacă vreți, le înecase în sînge. Încă de atunci, Averescu ar fi putut „să măture” guvernul civil și să facă ceea ce au făcut atîți generali, în situațiuni similare. Brătianu cunoștea prea bine istoria, ca să nu evite cu prudență o asemenea eventualitate. După răscobile, deci, cînd clasa conducătoare purta lui Averescu recunoștința cuvenită celui ce a salvat-o de la pieire, Brătianu a socotit că e bine să-l înlăture. Și nu să-l înlăture pur și simplu, ci să-l compromită.

O interpelare a lui Alex. Marghiloman, pe tema neregulilor bănești de la Ministerul de război, a dus la „debarcarea” lui Averescu în condițiuni de o rară brutalitate. Salvatorul din ajun pleca de pe banca ministerială acoperit de suspiciunea unor malversațiuni [...] Brătianu însă nu se încurca în considerațiuni sentimentale. El își realizase scopul: faima de „salvator” fusese grav zdruncinată. Nimeni nu mai vorbea despre omul providențial, toți vorbeau despre ministrul de Război bănuț de necinste...

Ca să nu sporească prea mult prestigiul lui Averescu [...] Brătianu l-a răsturnat de la putere în 1922, când socotea că poate să preia el singur puterea.

Dar chiar în această guvernare — 1922-1926 — Brătianu se trezește în fața unei noi dificultăți: criza dinastică, deschisă prin abdicarea Principelui Carol. În fața lui Brătianu, stau și naționali ardeleni și țăraniști din Regat — care alungați de la cîrmă în 1920 în împrejurările știute —

puteau să se răzbune [...]

Ca să-și ușureze situația, Brătianu încearcă să capteze bunăvoința țărăniștilor. Între ei, Brătianu are numeroși foști „partizani”: dr. N. Lupu, Gr. Iunian etc. toți plecați din partidul liberal, toți avînd dacă nu stimă, o ciudată afecțiune pentru Brătianu.

Brătianu se adresează însă lui C. Stere, care-i fusese prieten intim, colaborator de fiecare zi și pe care, de la război, îl etichetase „trădător” *. Cunoșcîndu-l, Brătianu știa că se va înțelege mai bine cu Stere, decît cu dr. Lupu și Gr. Iunian care erau mai tineri și de temperamente mai aprinse. În afară de aceasta, Stere avea o atît de puternică influență în partid, încît — cîștigîndu-l pe el — Brătianu știa că are în buzunar întregul partid țărănesc.

La 29 decembrie 1925, cu două zile înainte de Consiliul de Coroană, Barbu Știrbey, cumnat al lui Ion I. C. Brătianu și prieten intim al Regelui și al Reginei, vizita pe C. Stere: regele avea nevoie de concursul „trădătorului”.

Oferta era limpede: partidul țărănesc urma să-și dea votul pentru acceptarea abdicării; în schimb, la retragerea guvernului Brătianu, partidul țărănesc va fi chemat la cîrmă. „Trădătorul” nu va mai fi trădător. Iar partidul [scos în alegeri] — va fi consacrat partid de guvernămînt.

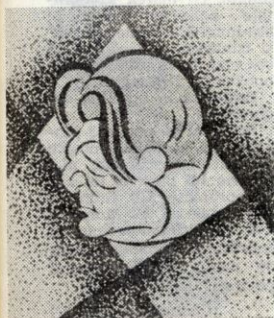
Consultat [...] asupra alcătuirii Consiliului de Regență — simplă măsură de prevedere, fiindcă Regele se afla, cum am spus, deplin sănătos și nimic nu lăsa să se întrevadă boala care va izbucni peste un an, în chip dat de neașteptat, Stere a dat sfatul următor: În Re-

gență, să nu fie numite persoane ci deținători de demnități. Adică: nu Principele Nicolae, Miron Cristea, Patriarh al României, și Gh. Buzdugan, fostul prim președinte al Înaltei Curți de Casație, ca persoane, ci un reprezentant al familiei regale, patriarhul ca șef al bisericii și primul președinte al Curții de Casație, ca înfățișător al justiției. În felul acesta, susținea Stere [...] se dobîndesc două mari foloase: întîi — Regența nu va avea un caracter personal; asupra ei nu va apăsa bănuiala că este o anexă sau o emanațiune a clubului liberal; în al doilea rînd — în caz de deces al unuia din regenți — succesiunea este fixată în chip firesc: în locul Patriarhului va veni un Patriarh, în locul primului

N. Iorga (adeptul constituționalismului monarhic)

C. Stere (omul tratativelor)

președinte al Casației, va veni noul prim-președinte. Jocul combinațiunilor de persoane și de interese va fi, într-o oarecare măsură, înlăturat.

* În anii războiului C. Stere a manifestat o atitudine filo-germană, ceea ce i-a atras din partea adversarilor săi politici epitetul de „trădător”.

Prima greșală • Jocul intereselor personale • În opoziție • Alegerile lui Goga • Boala regelui se mărturisește • Brătianu e îngrijorat • Averescu primește „cărămida” în cap • Guvernul Știrbey — prefața unui guvern Brătianu • Trei săptămâni mai tirziu

Brătianu, căruia, firește, i s-a comunicat sfatul lui Stere l-a nesocotit. Aceasta este cea dintâi greșală care va deschide foarte curînd — cum se va vedea — puțința revenirii principelui Carol pe tron. Regenta n-a fost alcătuită pe demnități de stat, ci pe persoane. Ea a apărut de la început ca o alcătuire a clubului liberal. În același timp, s-a dat posibilitatea, la moartea lui Gh. Buzdugan, să intervină jocul intereselor personale și să fie trimis în Consiliu, nu primul președinte al Casației, ci un consilier de la casație, C. Sărățeanu. Pe drept, sau pe nedrept, numirea lui Sărățeanu fiind făcută de guvernul național-tărănesc, Regenta a apărut, de data aceasta, ca o alcătuire a clubului respectiv. Partizanii interesați ai Principelui Carol aveau în mină o armă destul de bună [...]

La 4 ianuarie 1926, Cămera și Senatul, în Adunarea Națională, au luat act de abdicarea Principelui Carol, de decăderea lui din dreptul de succesiune la tron, i-au dat numele de Carol Caraiman * și, în același timp, au votat alcătuirea Regentei, din cei trei membri notați mai sus.

Criza dinastică era, pe hîrtie, soluționată, dar nu mai pe hîrtie.

Cîteva luni după aceea, în primăvară, Brătianu, împlinind legiuirile patru ani

* Carol și-a luat singur numele de Caraiman, fapt atestat de scrisoarea de abdicare, trimisă din Paris.

de guvernare, se retrage în opoziție.

Dar succesiunea nu revine partidului țărănesc, în colaborare cu cel național, cum se făgăduise în decembrie 1925, în ajunul Consiliului de Coroană de la Sinaia. Succesiunea revine generalului Averescu, căruia probabil i se făgăduise în același fel, cu același prilej.

Altă gravă eroare a lui Brătianu. Consecințele se vor vedea curînd : naționalii din Ardeal și țărăniștii din Regat, văzîndu-se păcăliți, vor fuziona, iar noul partid național-tărănesc va cere revizuirea actului de la 4 ianuarie 1926 **.

Brătianu nu avea încredere nici în ardeleni, nici în țărăniști, pe care-i credea prea înaintați în ideologia lor democratică, ceea ce era cu totul neîntemeiat.

Mecanismul politic a fost, în 1926, bruscat în chip neîngăduit. Averescu își pierduse popularitatea. Ca să obțină cele 40 la sută din voturi, cerute de cea mai reacționară lege electorală, Octavian Goga, ca ministru de Interne a trebuit să facă cele mai sălbătice alegeri din cîte a cunoscut [...]

Guvern slab și impopular, opoziție tare și populară ; între cele două forțe inegale, Brătianu, confind pe influența sa la Palat, credea că va putea jongla.

** Revizuirea actului de la 4 ianuarie 1926 — care confîrtise decăderea Principelui Carol din drepturile sale de moștenitor al tronului — pe care liderii P.N.T. o cereau tot mai des, constituia mijlocul direct de presiune politică împotriva liberalilor.

Dr. N. Lupu (exponentul mobilismului politic burhez)

S-a înșelat.

Eroarea lui Brătianu de a fi împiedicat normala succesiune la guvern a coaliției național-tărăniste, prin aducerea la cîrmă a averescanilor, își vădea consecințele mai degrabă decît se așteptau cei mulți.

Zadarnic striga pe toate tonurile presa liberală și cea averescană că actul de la 4 ianuarie este „o chestie închisă”. Zadarnic se încearcă un nou demers al d-lui Știrbey pe lângă Stere. „Trădătorul” care venise cu asigurarea că național-țărăniștii vor fi consacrați partid de guvernămînt și care, după aceea, fusese păcălit, nu mai avea în partid prestigiul dinainte. Iuliu Maniu, cu marea sa abilitate politică, redeschide așa-numita „chestie închisă” și izbutește să facă din ea cea mai de temut armă împotriva lui Brătianu [...]

Brătianu, în opoziție, vedează.

Brătianu nu poate să prevadă nici apropiata moarte a Regelui Ferdinand, nici propria lui moarte, tot așa de apropiată. Cît timp va trăi regele și cît timp va trăi el, Brătianu, cine va îndrăzni să vorbească serios de readucerea Principelui pe tron ? [...]

(Continuare în p. 97)

WILHELM TACITURNUL

MICHEL RICHARD

Wilhelm Taciturnul face parte, fără îndoială, dintre acele personalități a căror biografie aparține istoriei. Pentru a-i înțelege complexa și puternica-i personalitate, viața zbuciumată și rolul său în formarea Olandei moderne, sînt necesare cîteva precizări în legătură cu situația din această zonă a Europei în veacul XVI.

Statele naționale nu se încheaseră definitiv; teritoriile lor erau încă fărîmîtate, iar unii dintre marii feudali izbuteau, prin diverse mijloace, să reunească sub stăpînirea lor mai multe seniorii. Dar nu întotdeauna ele se aflau în aceeași țară; astfel, feudali francezi aveau posesiuni flamande, feudali germani aveau posesiuni franceze. Încă de la sfîrșitul sec. XV, prin legături de familie *, Habsburgii ajunseseră să stăpînească Țările de Jos, compuse din 17 provincii, repartizate azi între Olanda, Belgia și Franța: ducatele Brabant, Limburg, Luxemburg și Geldern, comitatele Flandra, Artois, Hainaut, Olanda, Zeelanda, Friesland, Namur, Zutphen și Drenthe, și senioriile Utrecht, Overijssel, Groningen și Malines (Mechelen). Provinciile erau conduse de guvernatori care purtau numele de stathunderi. Delegații nobilimii și ai burgheziei orășenești din cele 17 provincii alcătuiau Stările Generale.

În primele decenii ale veacului XVI, burghezia acestor provincii a renunțat la catolicism și a adoptat Reforma. Împăratul Carol Quintul, deși făcuse concesii protestanților din Germania, se arăta neîndurător cu cei din Țările de Jos, condamînd la moarte pe toți ereticii și sprijinitorii lor. Fiul său Filip, care în 1556 a devenit rege al Spaniei și al Țărilor de Jos, a înăsprit persecuțiile religioase; masele s-au ridicat, la luptă împotriva jugului spaniol sub conducerea a trei străluciți exponenți ai aspirațiilor naționale: amiralul Hoorn, contele Egmont și Wilhelm de Orania. Pe fondul acestei mișcări de eliberare națională, care a îmbrăcat o haină religioasă, s-a desfășurat prima revoluție burgheză din Europa. Răscoala izbucnită în 1566 și crunt reprimată de ducele de Alba a marcat începutul acestei revoluții care s-a încheiat abia în 1609, cînd Spania a recunoscut independența Provinciilor Unite, din care, în sec. XIX, s-au separat Belgia și Olanda.

Timp de aproape 20 ani, conducătorul acestei mișcări, la care poporul a participat cu însuflețire, a fost

* Vezi „Magazin Istoric”, nr. 8/1971 p. 30.

Wilhelm de Orania : i se spunea de Zwýger, adică cel reținut, cel discret : s-a generalizat, însă, altă poreclă : Taciturnul. Spirit luminat, promotor al libertății de credință, se poate spune că el a pășit înaintea vremii sale. A luptat pentru drepturile și independența unui popor harnic : a invins, rind pe rind, adversarii ridicați în contră-i de dușmanul său din tinerețe, întunecatul Filip II, din a cărui poruncă a fost, în cele din urmă, asasinat.

În vremea celui de-al doilea război mondial, cînd poporul olandez a suferit invazia hoardelor hitleriste asupra țării sale, tradiția lui Wilhelm Taciturnul a simbolizat spiritul de rezistență în fața agresorului. Om al simplei datorii, se pare că lui îi aparțin cuvintele rămase celebre : „Nu e necesar să speri ca să întreprinzi o acțiune și nici să reușești ca să perseverezi”.

Fragmentele care urmează sînt extrase din volumul Les Orange-Nassau, apărut recent la Lausanne, în Editura Rencontre. Autorului, istoricul Michel Richard, îi aparțin și alte cărți dintre care La vie quotidienne des Protestants sous l'Ancien Régime (Viața zilnică a protestanților în vremea vechiului regim), apărută în 1967, a fost premiată de Academia Franceză.

Ștefan Sorin GOROVEI

Wilhelm Taciturnul era urmașul unei familii de feudali germani care dăduse Sîntului Imperiu romano-german un împărat : pe Adolf de Nassau (1292-1298) adversar al Habsburgilor. Contele Wilhelm de Nassau, tatăl Taciturnului, un om tot atît de inteligent pe cît de prudent, adoptase în mod public Reforma și purta corespondență cu Martin Luther, căruia îi ceruse sfaturi asupra chipului în care să-și alcătuiască biblioteca. Dar, ca senior german, el era vasalul lui Carol Quintul, un catolic convins, cu care n-ar fi vrut să aibă conflicte. Refuzase, de aceea, toate marile onoruri care l-ar fi obligat să combată Reforma. În același timp, însă, avea grijă ca, în comitatul său, catolicii să nu aibă nimic de suferit.

Căpitan la 18 ani

Cel care era menit să devină stathuderul Olandei, să lupte contra regelui Filip II al Spaniei, să fondeze Provinciile Unite independente și să întemeieze o dinastie care domnește încă în Olanda, s-a născut la 24 aprilie 1533 în castelul Dillenburg din comitatul Nassau și a trăit acolo pînă la 11 ani, cînd un eveniment cu totul neprevăzut i-a schimbat cursul vieții : vărul său primar, René de Nassau, prinț de Orania, stathuder al Olandei, Zeelandei și Utrechtului, a murit în timpul unui ase-

diu și, neavând urmași direcți, l-a lăsat moștenitor al tuturor bunurilor sale. Împăratul Carol Quintul știa foarte bine că toți cei din familia de Nassau erau luterani convinși; dorind să facă din tânărul prinț de Orania un vasal docil, a hotărât ca acesta să fie catolic, iar educația lui să fie continuată la Breda, departe de familie, punându-l sub protecția surorii sale, Maria de Habsburg, care guverna pe atunci Țările de Jos.

Wilhelm a dovedit de timpuriu o înțelegere realistă a lucrurilor: ambasadorului Franței, care, de câte ori îl întâlnea, îl îndemna să fie un bun francez, pe motiv că principatul Orania era pe pământul Franței, i-a răspuns că acest teritoriu nu reprezenta nici a șasea parte din ceea ce stăpânea el în Țările de Jos. Totuși, un fapt mai grav l-ar fi putut îndrepta spre Franța: dușmănia mărturisită a fiului lui Carol Quintul, viitorul Filip II. Raporturile acestuia cu propriul său tată nu erau dintre cele mai bune și probabil că-l măcina și invidia pentru că împăratul manifesta multă amabilitate față de Wilhelm, socotindu-l inteligent și ponderat. Prințul de Orania obișnuia să zică: „Mi s-a prezis că trebuie să mor de mîna lui Filip, sau asasinat de o conjurație urzită de clica lui.”

În 1551, s-a căsătorit cu Ana de Egmont, iar la cîteva zile după căsătorie a fost numit căpitan al armatei din Flandra și a plecat în războiul pe care Imperiul îl purta contra Franței. La 18 ani, comanda armatele de pe Meusa. În timpul campaniei, însă, nu s-a acoperit de glorie: cel care se distingea și cucerea orașele era contele de Egmont, ruda soției sale...

Urzeala regilor catolici

În 1559, regele Henric II al Franței și Filip II, regele Spaniei și al Țărilor de Jos, au hotărât să încheie pacea. La negocierile care s-au purtat la Cateau-Cambrésis, plenipotențiarul Spaniei au fost ducele de Alba și contele de Egmont — cei doi mari generali ai monarhiei spaniole —, episcopul Granvelle, vestit diplomat al Habsburgilor, și prințul de Orania; pe acesta din urmă, regele Filip îl promovea în rîndul cavalerilor Lînei de Aur și-l numise membru în Consiliul de Stat al Țărilor de Jos. Ca de obicei, tratatul a fost întovărășit de o alianță matrimonială: Filip a devenit ginerele lui Henric II.

Într-o zi, la o vînaătoare, regele Franței, care vedea în prințul de Orania un om de încredere al ginerelui său, i-a destăinuit un proiect conceput împreună cu regele Filip și cu ducele de Alba: exterminarea totală a ereticilor — adepții Reformei — din Franța și Țările de Jos.

Wilhelm i-a răspuns evaziv și, pretextînd o chestiune de familie, a plecat la Bruxelles, unde și-a informat consilierii despre urzeala regilor catolici, explicîndu-le consecințele nefaste pe care un asemenea plan le-ar avea pentru Țările de Jos, unde jumătate din populație era „eretică”. După părerea lui, exista un singur mijloc de a garanta pacea: trupele spaniole să părăsească Țările de Jos. În august, cînd s-au reunit Stările Generale, prezidate de regele Filip, prințul de Orania a condiționat acceptarea unor impozite de retragerea trupelor spaniole. Vînd să întîrzie rezolvarea acestei probleme, regele a încercat o manevră: l-a numit pe Wilhelm statholder al Olandei, Zeelandei și Utrechtului și a anunțat că guvernatoarea generală a Țărilor de Jos va fi propria-i soră, ducesa Margareta de Parma. Peste doi ani, Filip a obținut de la Papă reorganizarea bisericăscă a acestor țări. Noile episcopii aveau sarcina să hărțuiască pe eretici și să netezească drumul Inchiziției.

În principiu, țara era condusă de statholder și de Consiliul de Stat; în realitate, însă, reprezentanții lui Filip — Margareta de Parma și Granvelle — dirijau totul. Devenit cardinal, Granvelle cîrmuia și statul și biserica; întînderea puterilor sale neliniștea. Era foarte inteligent, foarte cult, bun diplomat; numai că era un om de care trebuia să te temi. Wilhelm și marii nobili au înțeles repede manevra. Opoziția s-a născut în ducatul Erabant, însuflețită de Wilhelm de Orania și de contele de Egmont. Regele Filip a înțeles atunci că avea de ales între Granvelle și Wilhelm de Orania: la începutul anului 1564 a ordonat cardinalului să părăsească Țările de Jos. Wilhelm cîștigase prima partidă: politica spaniolă de forță părea să eșueze. Consiliul de Stat s-a reunit la Bruxelles, sub președinția lui Wilhelm, care a declarat că persecuțiile religioase provocau o pagubă enormă și a încheiat spunînd că el este catolic, dar conștiința oamenilor trebuie să fie liberă.

Ulterior însă, ca urmare a intensificării de către spanioli a persecuțiilor religioase, 30.000 persoane, mai ales negustori, au plecat în exil. S-a constituit o Ligă — **Compromisul de la Breda** — contra Inchiziției și a dominației spaniole. Delegații Ligii s-au întrunit la Bruxelles și au înmînat Margaretei de Parma o petiție prin care s-a manifestat loialitatea față de regele Spaniei, dar cereau abolirea Inchiziției și convocarea Stărilor Generale. De enervare, ducesa a început să plîngă; uimit, unul din consilierii săi i-a spus: „Cum, Doamnă, plîngeți?! Dar nu sînt decît niște **calici** *!”. Opoziții regimului spaniol au adoptat imediat acest nume. Oamenii de rînd, care erau calvini,

* Gueuz înseamnă calici, golani.

Regele Filip II al Spaniei a fost, din tinerețe, dușmanul neîmpăcat al Taciturnului

Ducesa Margareta de Parma...

s-au ridicat și au început să prade bisericele. Au izbucnit războaie și la Anvers, iar ducesa l-a trimis acolo pe Wilhelm de Orania ca să calmeze spiritele. 30 000 oameni strigau pe străzi: „Trăiască caliciii!” Wilhelm n-a reușit să impună toleranța, iar când „caliciii” au fost bătuti (1567), calvinii din Anvers l-au acuzat de trădare; în același timp, ducesa guvernatoare i-a cerut o declarație de fidelitate față de regele Spaniei. Refuzînd-o, și renunțînd la toate funcțiile sale, Wilhelm de Orania a rupt legăturile cu foștii săi protectori și la 22 aprilie 1567 s-a retras în castelul părintesc de la Dillenburg.

În fruntea unei armate spaniole care trebuia să ocupe cele 17 provincii, Filip II a numit un strateg faimos — pe Ferdinand Alvarez de Toledo, duce de Alba și marchiz de Soria. Exact la patru luni după plecarea prințului de Orania, ducele de Alba a intrat în Bruxelles și a alcătuit un **Consiliu împotriva tulburărilor**. La 9 septembrie, conții Egmont și Hoorn, conducătorii nobilimii locale și cavalerii ai Liniei de Aur, au fost arestați. Condamnați pentru crimă de lèse-majestăte, ei au fost decapitați în piața mare din Bruxelles.

În ianuarie 1568, și Wilhelm a fost chemat în fața Consiliului. Cu această ocazie, și-a scris apărarea, expunîndu-și po-

ziția: nu se opunea principiului monarhic, dar socotea că Țările de Jos doresc să trăiască în pace și înțelegere. În același timp, însă, Wilhelm și cei patru frați ai săi se pregăteau de luptă, adunînd bani pentru a ridica și a plăti trupele, iar bătrîna contesă, mama Taciturnului, supraveghea fabricarea ghiulelelor.

Victoria începe la Alkmaar

Prima luptă s-a dat la Heiligerlee. Victoria a revenit unui frate al lui Wilhelm, Ludovic de Nassau, care a fost apoi învins de trupele ducelui de Alba la Jemmingen.

În acest timp, ducele de Alba încerca să „îmblînzească” pe „neastîmpărații” locuitori ai Țărilor de Jos prin noi taxe și impozite. Cei care refuzau să plătească erau spînzurați.

La 1 noiembrie 1570, provinciile de pe țărm au fost pustiite de o inundație de mari proporții. Ajuns într-o cumplită miserie, poporul olandez s-a răzvrătit din nou. Uscatul fiind păzit cu strînicie de trupele spaniole, răzvrătiții au atacat dinspre mare și au fost porecliți „calicii mării”. Pe chipul lor strălucea o semilună de argint cu devisa: „Mai degrabă turc decît papistas”. Treceau prin ascuțitul spadei toate echipajele spaniole care le cădeau

...și cardinalul Granvelle guvernau Țările de Jos în chip absolutist

Ducele de Alba voia să-l „îmblinzească” pe olandezi prin noi taxe și impozite

în mină, astfel încât căpitani spanioli nu îndrăzneau să iasă din porturi cu vasele lor. Ducele de Alba spumega de furie.

În primăvara anului 1572, La Marck, comandantul „calicilor mării”, a cucerit o poziție cheie, care i-a permis să ocupe mai multe insule. „Calicii mării” au devenit astfel stăpîni pe gurile fluviului Escaut.

Aceste vești au produs un efect magic asupra partizanilor lui Wilhelm, iar el a înțeles repede ce forță reprezentau acești „calici”. A trecut Rinul cu 24.000 soldați care au pornit la atac întorcînd „Wilhelmus”, cîntec ce avea să rămînă imnul național al olandezilor. Toate orașele eliberate de jugul spaniol și-au trimis delegații la Dordrecht. Adunarea a declarat ilegală destituirea prințului de Orania de către Filip II și l-a recunoscut ca guvernator general, locotenent al regelui în Olanda, Zeelanda, Friesland și episcopatul de Utrecht și apărător al provinciilor Țărilor de Jos, iar trupele i-au depus jurămîntul de credință.

Ducele de Alba își aștepta revanșa, recucerind teritoriile pierdute. Orașul Zutphen a fost ocupat și jefuit, iar locuitorii masacrați. Asediul orașului Haarlem a început la 11 decembrie și a durat șapte luni. Patru mii de locuitori apărau orașul, aprovizionați din cînd în cînd cu alimente de către „calicii mării”, dar zece mii de

spanioli îi supravegheau. La 12 iulie 1573, orașul s-a predat; ispășirea a fost cruntă: toți soldații au fost masacrați; nici femeile și nici copiii n-au fost cruțați. După Haarlem, a venit rîndul orașului Alkmaar, al cărui asediu a început la 21 august. Curînd, s-a apelat la acea supremă apărare pe care Țările de Jos au folosit-o de-a lungul veacurilor: au fost deschise digurile. Apa înainta încet, dar nestăvilită, spre asediatori; ajungea pînă la genunchii soldaților, apoi pînă la brîu... La 8 octombrie, spaniolii s-au retras. De la acest episod dramatic a rămas un proverb, care și azi încurajează și îndeamnă la răbdare pe cei care cred că izbînda se lasă prea mult așteptată: **Victoria începe la Alkmaar.**

În octombrie 1573, Wilhelm de Orania a devenit calvin; cum, și în ce condiții — e greu de stabilit. E sigur că el înclina spre Reformă, căci educația sa din copilărie fusese luterană. Dar populațiile pe care le apăra erau calvine, și el a adoptat religia lor. A fost exact inversul devizei statelor din Germania medievală: religia prințului e și religia poporului. A adoptat credința oamenilor pe care-i proteja și care-l recunoscuseră drept conducător al lor.

La 18 decembrie 1573, ducele de Alba a căzut în dizgrație și a părăsit Țările de Jos. În primăvara anului următor, spa-

niolii au atacat orașul Leyda. Prima încercare de a-l cuceri n-a izbutit; cea de-a doua s-a transformat într-un asediu cumplit. Taciturnul era la Rotterdam, bolnav și disperat: trei frați îi muriseră, iar situația părea foarte proastă. Cu argumentul: „Mai bine o țară pustiită decât pierdută”, s-a hotărât deschiderea digurilor în regiunea Leyda. Trupele spaniole, din nou înspăimântate de creșterea lentă a apelor, s-au retras; la 3 octombrie 1574, cîmpul pe care-l ocupaseră era gol. A doua zi, Wilhelm a fost aclamat în orașul eliberat.

Încă sub suzeranitatea regelui Spaniei — au apelat la prințul de Orania. Taciturnul și reprezentanții provinciilor au semnat, la 8 noiembrie 1576, „Pacificarea de la Gand”. Cele două părți jurau să se ajute pentru eliberarea țării de sub jugul spaniol, pentru ca trupele străine să se retragă cu orice preț.

Niciodată s'însfîrșitul puterii spaniole nu a părut mai apropiat. Și totuși, poporul olandez mai avea de învins numeroase piedici. În adevăr, Filip II găsisse în fratele său vitreg, don Juan de Austria, un om

Concordia res parvae crescunt

Situația rămăsese confuză: prințul de Orania era susținut de popor, în favoarea căruia se străduia să instaureze toleranța și pacea, dar rezultatele nu erau pe măsura eforturilor. Nici situația ostașilor spanioli nu era de invidiat: erau prost plătiți și detestați de populație. În drumul lor se găsea cel mai mare port al Europei occidentale — Anvers — al cărui burghez (comandant militar) era prințul de Orania, dușmanul lor. S-au năpustit asupra orașului, și „furia spaniolilor” a durat trei zile și trei nopți. A fost un veritabil masacru, întovărășit de violuri și orgii.

În toamna lui 1576, provinciile catolice din sudul Țărilor de Jos — care erau

Consiliul împotriva tulburărilor a instaurat o cruntă teroare religioasă

în stare să se opună Taciturnului. Învingător al turcilor în marea bătălie navală de la Lepanto (1571), don Juan se bucura de un mare prestigiu în toată Europa. Diplomat abil, el a început prin a face propuneri ademenitoare Taciturnului, cu condiția ca acesta să revină în sinul bisericii catolice: Wilhelm a răspuns că preferă să rămână fără toate onorurile, decât să renunțe la religia sa. Foarte ambițios și viclean, don Juan a încercat să-l înșele și pe olandezi, despre care spunea, ca și ducele de Alba, că-i va „înăbuși în untul

lor". În numele regelui, a semnat, la 17 februarie 1577, „Edictul perpetuu” care ratifica „Pacificarea de la Gand” și astfel înțelegerea părea perfectă: se consimțea la convocarea stărilor, iar trupele spaniole și germane trebuiau să plece. Prințul de Orania și stările Olandei și Zeelandei au protestat, considerând că Edictul era neclar în privința religiei. Totuși, don Juan a fost primit la Bruxelles ca guvernator general al Țărilor de Jos. Wilhelm de Orania a venit și el la Bruxelles, unde a fost primit cu entuziasm și declarat guvernator al Brabantului. Un al treilea partid a chemat ca guvernator general pe arhiducele Mathias de Habsburg, fratele împăratului Rudolf. Dar prințul de Orania a dejucat această manevră: a devenit locotenentul general al arhiducelui, care, astfel, era neutralizat; la 7 septembrie, don Juan a fost declarat dușman al țării.

În anul următor, în iulie, Stările Generale au hotărât că în provinciile Țărilor de Jos vor fi tolerate ambele religii — și cea catolică, și cea protestantă. Wilhelm de Orania nu putea decât să se bucure, căci acesta fusese țelul întregii sale vieți: din nefericire, dușmanii toleranței au format partidul „nemulțumiților”, iar unele provincii au trecut de partea regelui Spaniei.

Cum don Juan de Austria murise de ciumă, Filip II a numit în locul lui pe Alexandru Farnese, fiul fostei guvernatoare generale Margareta de Parma. El a reușit să adune în jurul lui unele provincii din sud. Nobilii catolici din aceste provincii voiau să-și păstreze privilegiile rămânând credincioși Spaniei. Farnese le-a promis plecarea trupelor spaniole și a acordat stărilor garanții însemnate. La 6 ianuarie 1579, toate provinciile sudice au semnat **Uniunea de la Arras** și au rupt legătura cu Stările Generale. Riposta nu s-a lăsat așteptată. Protestanții din cea mai mare parte a provinciilor nordice și orașele protestante din Flandra și Brabant au semnat **Uniunea de la Utrecht**. Provinciile se aliau contra dușmanului lor comun, își promiteau ajutor și nu puteau hotărî pacea sau războiul fără un consimțământ mutual. Stările au adoptat ca deviză o frază a istoricului antic Sallustius: **Concordia res parvae crescunt** (prin înțelegere, lucrurile mici dobândesc importanță).

Wilhelm de Orania n-a semnat imediat Uniunea de la Utrecht. În primul rând, pentru că ea contrazicea principiile sale de toleranță, în al doilea rând, pentru că

nu pierduse încă speranța de a reuni în jurul său cele 17 provincii; avea, de altfel, atături foarte serioase, căci stăpânea tot litoralul și marile fluvii. Fără îndoială. Uniunea de la Utrecht avea un aspect negativ — putea semnifica sfârșitul unirii între nordul protestant și sudul catolic — dar avea, în același timp, și unul pozitiv; o țară săracă se declarase, practic, independentă de puternica monarhie a Habsburgilor. Așa că, în luna mai, prințul de Orania a semnat-o.

Voi păstra!

Din primăvara lui 1579, războiul reîncepuse, iar Farnese, care avea superioritatea militară, recucerise în folosul Spaniei toate provinciile sudice. Olanda și Zeelanda erau amenințate. La 15 martie 1580, Filip II a pus un premiu pe capul lui Wilhelm de Orania; îi reproșa prințului că era nerecunoscător, că nu-și amintea binefacerile pe care le datora lui Carol Quintul și lui însuși; îi reamintea titlurile și demnitățile, care fuseser investit; îl acuza că a introdus erezia în Țările de Jos, îl compara cu Cain, cu Iuda, îl scotea un om nelegiuit, primejdios și sperjur. Promitea 25 000 scuizi celui care l-ar fi adus, viu sau mort, jurând că viitorul asasin va beneficia de iertarea tuturor crimelor anterioare și că va fi înnobit, dacă nu era un gentilom.

Deși știa că viața-i era în mare primejdie, Taciturnul și-a pregătit răspunsul, care a fost citit în fața Stărilor Generale și publicat în ianuarie 1581. Filip II n-a replicat niciodată acestei „Apologii”, cum se intitula răspunsul lui Wilhelm, care, pe alocuri, avea accente de veritabil rechizitoriu la adresa regelui Spaniei. „Apologia” se termina cu deviza familiei de Orania: **Je maintiendray!** (Voi păstra!)

În lupta contra Spaniei, Wilhelm avea nevoie de un aliat puternic. Regele Henric III al Franței a acceptat să-i trimită trupe conduse de fratele său, ducele de Anjou. Acest ultim vlăstar al unei familii degenerate (Valois), frivol dar ambițios, a văzut în Țările de Jos o trambulină spre Anglia. În ianuarie 1581, Stările Generale l-au recunoscut pe duce ca prinț suveran și ereditar. Arhiducele Mathias de Habsburg, care, nominal, mai era încă guvernator general, a înțeles că nu-i rămânea decât să plece. La 22 iulie, stările au proclamat decăderea lui Filip II din drepturile de suveran al Țărilor de Jos. **Legă-**

tura cu Spania era definitiv ruptă. Ducele de Anjou și-a autodecernat titlurile de duce de Brabant și conte de Flandra, dar a devenit foarte repede nepopular. Dacă el avea puterea nominală, în schimb Wilhelm era adevăratul conducător al țării, căci intrupa autoritatea. Ducele de Anjou a înțeles acest lucru și, de minie, a comis o faptă smintită, care i-a spulberat toate șansele. La 17 ianuarie 1583, când Wilhelm era la Anvers, trupele franceze s-au răspândit pe străzile orașului, strigând: „Orașul e cucerit! Ucide! Ucide!” Toată populația a luat armele și s-a apărât cu furie.

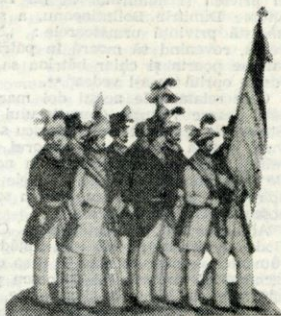
Pe de altă parte, Alexandru Farnese făcea progrese neliniștitoare, cucerind orașe și cetăți în regiunea portului Anvers. Olanda și Zeelanda au stăruit ca prințul de Orania să-și extindă atribuțiile.

În aceste împrejurări, intrigile lui Filip II au rodit; încă din 1582 Wilhelm de Orania fusese victima unui atentat, de pe urma căruia se restabilise cu greu:

La 10 iulie 1584, un ucigaș plătit a pus capăt unei vieți care a servit cu eroism cauza poporului olandez

un funcționar basc din Anvers trăsesese asupra lui un glonte care îi găurise falca stângă, pătrunzând pînă în cerul gurii. În vara lui 1584, Taciturnul era la Delft, oraș care servea drept capitală și sediu al Stărilor Generale. La 10 iulie, înaintea prinzului, a cerut audiență un oarecare Balthazar Gérard, de 26 ani. Trăia la Delft și-și luase numele lui François Guyon, fiul unui hughenot condamnat la moarte în Franța. După dejun, Wilhelm a ieșit din sufragerie și s-a îndreptat spre scări. Asasinul a tras trei focuri asupra prințului, care s-a prăbușit și a murit imediat. Vechiul său dușman reușise prin trădare ceea ce nu izbutise nici prin diplomatie, nici pe calea armelor.

...Un sfert de secol mai târziu, Spania era nevoită să recunoască independența Provinciilor Unite.

Și totuși BĂLCESCU a pășit în 1852 pe pământul țării

ILIE CORFUS

Revoluția de la 1848, care adusese și pe meleagurile românești ceea ce ulterior s-a numit atît de poetic „Primăvara Popoarelor”, adică deșteptarea lor violentă din iarna orînduirii feudale, a luat sfîrșit în Țara Românească după numai 3 luni de administrație a guvernului provizoriu, o dată cu intrarea, la 13/25 septembrie, a trupelor turcești în București, urmate la scurt interval de cele țariste. Conducătorii revoluției au fost siliți să ia drumul pribegiei, drumul celui îndelungat exil prin țări străine, de unde cei mai mulți dintre ei se vor întoarce abia după 9 ani, adică în vara anului 1857.

În tot acest răstimp, cei care au fost puși în fruntea țării ca să restaureze vechea orînduială au vegheat cu strășnicie ca niciunul dintre emigrații de la 1848 să nu intre în țară.

Singur, bolnav, presimțindu-și sfîrșitul și mînat de dorul aprins după locurile natale, marele democrat revoluționar Nicolae Bălcescu, mintea cea mai luminată din conducerea revoluției de la 1848, a căutat cu tot dinadinsul să se întoarcă totuși acasă, ca să moară lîngă ai săi, pe pămîntul scump al patriei. La sfîrșitul verii anului 1852, el a pornit din Franța, unde se afla atunci, și a ajuns la Constantinopol, iar de acolo, pe un vapor austriac, a intrat pe Dunăre, în patrie.

„Atunci l-am mai zărit pentru ultima oară în carantina de la Galați, trist, abătut, suferind, disperat în suflet; căci întorcîndu-se din exil, i se refuzase intrarea în patria lui. Nenorocitul s-a întors amărît la Palermo, unde a murit pe mîini străine” — așa a scris despre încercarea lui Bălcescu de a intra în țară unul dintre

ilustrii săi contemporani, Vasile Alecsandri*.

Alt contemporan, tot atât de ilustru, și el prieten și admirator al lui Bălcescu, anume Dimitrie Bolintineanu, a scris în această privință următoarele: „N. Bălcescu, revenind să moară în patrie, i se închise poarta și chiar bătrâna sa mamă fusese oprită de a-l vedea“**.

Cele relatate de acești doi mari scriitori despre refuzul domnitorului Barbu Știrbei de a permite lui Bălcescu să-și revadă mama și să pună piciorul pe pământul țării au fost crezute la noi timp de mai bine de un veac. Din ele s-a inspirat și Camil Petrescu, când a scris cunoscuta sa piesă *Bălcescu*.

Abia în 1957, cercetătoarea Cornelia Bodea a reușit, pe cât i-au îngăduit documentele cunoscute pînă la acea dată, să urmărească drumul lui Bălcescu pe Dunăre pînă la Nicopole și să arate, pentru prima dată în publicistica noastră, că acolo, pe pământ turcesc, a avut loc la 28 august/9 septembrie 1852 întâlnirea lui cu mama și cu surorile sale***.

O descoperire pe cât de surprinzătoare, pe atât de importantă ne permite acum să luminăm ultima scenă din viața marelui emigrat român, desfășurată la capătul dramaticului său drum spre țară. Sosit la Nicopole în ziua de 21 august/2 septembrie 1852, Bălcescu a rămas acolo pînă miercuri, 27 august/8 septembrie, cînd a trecut Dunărea pe malul românesc. La orele 10 și jumătate înainte de amiază a ajuns la pichetul militar de la Turnu Măgurele, pe pământul țării, însoțit de sora sa, clucereasa Marghioala Geanolu, care trecuse la Nicopole, la 25 august/6 septembrie, după amiază, cu un pașaport eliberat pe termen de zece zile de soțul ei, cîrmuitorul județului Teleorman. În vorbitorul pichetului, Bălcescu a fost așteptat de mama sa, pităreasa Zinca, de sora sa Sevastița, de fratele său Barbu și de toată familia, inclusiv cumnatul său, clucorul Șcarlat Geanolu. Revederea și discuțiile dintre ei au durat o oră și s-au desfășurat de la distanță, pentru a se păzi în felul acesta măsurile de carantină care, după cum se știe, interziceau orice comunicație fizică cu cei ce veneau din dreapta Dunării, înainte de a-și fi îndeplinit mai întîi stagiul de „curățenie“ în carantină. Bălcescu, aflîndu-se în tratament medical, a dat să i se prepare medicamentele, după rețetele ce le avea la el, la farmacia din orașul Turnu.

* În articolul intitulat *Nicolae Bălcescu în Moldova*, tipărit în *Opere complete*, Partea III-a, Proză, București, 1878, p. 562.

** *Viața lui Guza-Vodă. Memoriu istoric*, ed. a V-a, București, 1873, p. 24.

*** Articolul *Căltătoria lui Bălcescu pe Dunăre în 1852*, publicat în revista „Studii“, X, nr. 1, 1957, pp. 161-171.

Bălcescu în momentul pornirii spre Palermo

El s-a întors apoi, însoțit de sora sa Marghioala, înapoi la Nicopole.

Așa și-a petrecut Nicolae Bălcescu ultimul ceas din viața sa pe pământul drag al țării sale. A doua zi, adică la 28 august/9 septembrie, aveau să treacă de la Turnu la Nicopole, cu pașapoarte, eliberate de aceeași cîrmuire a județului, mama, sora și cumnata sa, ca să-i întoarcă vizita și să rămîină cu el pînă la sosirea vaporului austriac, care avea să-l ducă la Constantinopol, iar de acolo, pe alte vapoare, mai departe, tot mai departe, la Palermo, în mormînt.

Cele relatate mai sus sînt cuprinse în raportul din 28 august/9 septembrie 1852,

al locotenentului M. Clinceanu, comandantul garnizoanei din Turnu Măgurele, către C. Herescu, ministrul de Război. Pe raport nu se află nici un număr sau însemnare de intrare sau primire și nici o rezoluție a ministrului. Înseamnă că trecerea lui Bălcescu la Turnu și întrevedere cu familia au fost ținute în mare taină. Acest ultim pas al lui Bălcescu pe pământul țării a avut loc datorită desigur bunăvoinței cumnatului său, aflat în fruntea administrației județului în raza căruia a debarcat Bălcescu. Și aceasta, în pofida severelor măsuri luate de Știrbei pentru oprirea intrării în țară a emigraților și a publicațiilor cu caracter revoluționar.

Raportul se păstrează în Arhiva Istorică Centrală de la Arhivele Statului din București. El este scris cu litere chirilice, amestecate cu caractere latine, așa cum se prezintă scrierea de tranziție din acel timp. Pentru noutatea și valoarea sa documentară, îl redăm mai jos, transcris cu litere latine. Întregirile și lămuririle din text au fost puse între paranteze drepte.

*
* *
*

Eselență!

Luni la 25 august corect după amiază, cu pasportul no. 19 și cu termen de zece zile, au trecut în decindea [dincolo] la Nicopol d-ei clucereasa Marghioala Gec-nolu pentru ca să vază și să șază cu fratele d-ei Nicolae Bălcescu (despre care subțiscălitul am supus la cunoștința ecs.-voastre că să află venit de la 21 la Nicopol). Și azi, miercuri la 27, la 10½ ceasuri înainte de amiază, au venit la malul sting în perigavoru [vorbitorul] for-postu-

lui [pichetului], alt d-ei clucereasa, cit și frate-său Nicolae Bălcescu, spre a să revede a cu maică-sa pităreasa Zinca, cu soru-sa, demoazela [Sevastița], cu Barbu frate-său și cu toată familia. Unde, aflându-se și d-nu cirmuitor al acestui județ [cluceru] Scarlat Geanolu], după o întrevedere de un ceas și vedere, prin pază de necomunicație, au trecut iarăși amindoa persoanele dincolo la Nicopol.

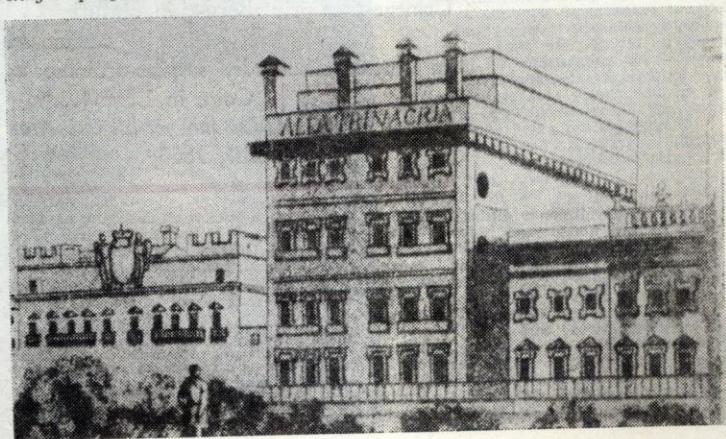
Astăzi însă, după știința ce mi se dete, este a trece la Nicopol iarăși cu pasport formălit [eliberat cu forme legale] de la cirmuire și d-ei pităreasa Bălcescu [mama lui Bălcescu] cu noru-sa madama Elenca Bălcescu și fiica sa demoazela [Sevastița], cu hotărîre de a zăbovi toți pînă cînd va pleca pomenitul Nicolae Bălcescu cu vaporul la Constantinopol și Paris.

Acestea după datorie grăbesc cu tot respectul a le supune la cunoștința ecs.-voastre, rugîndu-vă ca să-mi porunciți urmarea celor de cuviință.

Să mai adaogă spre știința ecs.-voastre că pomenitul emigrat, fiind pătimaș [bolnav] și în cură, voește ca doctorile trebuincioase la boala sa să le lucreze după rețetele ce are la spițăria [farmacia] ace-lui oraș Turnul.

Sînt cu cel mai profund și supus respect al ecs.-voastre prea plecat slugă parucic [locotenent] M. Clinceanu
1852, august 28, orașul Turnul

Palermo. Hotelul „Alla Trinacria”, în care a murit Nicolae Bălcescu (După G. Călinescu, Istoria literaturii române, de la origini pînă în prezent, București, 1941)

Înflăcăratul patriot ARON PUMNUL

IOAN N. VLAD

„Urmeze încă-n cale-ți și lacrima duioasă
Ce junii toți o varsă pe trist mormîntul tău,
Urmeze-ți ea prin zboru-ți în cînturi
tînguioase,
În cînturi răsunînde, suspine-armonioase,
Colo, în Eliseu!...”

(Mihai Eminescu, *La mormîntul lui Aron Pumnul*, 1866)

Contactul revoluționar dintre Transilvania și Țara Românească a fost permanent în perioada mai-septembrie 1848. Nicolae Bălcescu, organizînd corpul de comisari de propagandă, a numit printre ei și un mare număr de profesori transilvăneni, care trecuseră în Țara Românească și lucrau în diverse școli.

O situație specială a avut Aron Pumnul, care a fost solicitat să vină în Țara Românească. Transilvăneanul C. Roman (Vivu), profesor la pensionul Schwitz din București, și el comisar de propagandă în timpul

revoluției, a intervenit insistent pe lângă Bălcescu ca să mijlocească venirea a trei tineri transilvăneni dincoace de Carpați: Aron Pumnul, Buteanu * și Nămeșiu. **

Iată textul scrisorii lui C. Roman (Vivu) către Bălcescu: „Frate Bălcescule, mă gră-

* Ioan Buteanu (1821-1849), avocat, a fost în cursul revoluției de la 1848 din Transilvania, unul din colaboratorii apropiați ai lui Avram Iancu. Pentru activitatea sa revoluționară, a fost spînzurat la 23 mai 1849.

** Acest revoluționar transilvănean este mai puțin cunoscut. Le revine corecționarilor ulterioare sarcina să-l pună în lumină activitatea.

besc să plec la plasă, ca să adun oameni pentru mine. Acum expediez pe A. Pușcaru, Ionescu și Maniu (Vasile) la Transilvania; te rog pe dumneata în numele națiunii ca să le dai ceva cheltuieli de drum. Eu trebuie să aștept pe Pumnul și Buteanu și pe Nămeșiu; pînă atunci nu voi să pierd vremea și să plec la plasă; iar cit pentru secret să nu faci nimic pînă mă voi întoarce, însă să mijlocești venirea celor trei tineri pomeniți mai sus" (subl. autorului).

De la Odorhei la Viena

Aron Pumnul s-a născut la Cuciulata, un sat de lângă Făgăraș, în anul 1818. Părinții săi fiind țărani lipsiți de avere, și-a făcut studiile cu mare greutate, cele primare la Odorhei (1831-1835), iar liceul la Blaj (1835-1841). Aici, la Blaj, i-a avut profesori pe George Barițiu, I. Rusu și — la filozofie — pe Simion Bărnuțiu, care a exercitat o puternică influență asupra sa. A plecat apoi cu o bursă la Viena, la Colegiul „Sfinta Barbara” (1843-1846), în această perioadă orientîndu-se cu precădere către studiile de filozofie și istorie.

La Viena, Aron Pumnul a tradus lucrarea lui Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des principautés de Moldavie et de Valachie* (Despre starea prezentă și perspectivele principatelor Moldova și Valahia) și a înființat societatea „România cea Tinăra”, al cărei scop era să contribuie la susținerea și dezvoltarea sentimentului național în Transilvania, prin elaborarea unor manuale românești și pregătirea unor buni dascăli.

Reîntors de la studii, a fost numit profesor de filozofie la Blaj, unde a luat parte activă la acțiunea de pregătire a revoluției, desfășurînd o susținută propagandă printre studenții săi. Aceștia au devenit, la rîndul lor, propagatori ai „*Prochiemăciunii*” (Proclamației), redactate de Aron Pumnul în vederea primei adunări de la Blaj, din 18/30 aprilie 1848, la care au participat peste patru mii de români.

Excelent profesor și pedagog, patriot înflăcărat și „amic al omenirii”, cum a fost caracterizat, Aron Pumnul a fost una din figurile cele mai însemnate ale revoluției din Transilvania. Încă de la 8 aprilie 1848, alături de alți tineri — C. Roman, Iancu și Ioan Buteanu — a participat la una din consfăturile de la Sibiu ale Comitetului național român. Apoi a fost prezent la toate întîlnirile fruntașilor revoluționari transilvăneni.

În timpul mării Adunări naționale de la Blaj, de pe Cîmpia Libertății (3/15-5/17 mai 1848) — care a reprezentat punctul culminant al revoluției din Transilvania — s-a alcătuit un comitet permanent, cu sediul tot la Sibiu, menit să aducă la îndeplinire hotărîrile Adunării. Din acest

comitet au făcut parte, printre alții, Andrei Șaguna (președinte), Simion Bărnuliu (vicepreședinte), Aron Pumnul, Avram Iancu și Al. Papiu Ilarian.

După înăbușirea revoluției din Transilvania, Aron Pumnul s-a retras un timp la Făgăraș, iar apoi a trecut munții și s-a stabilit în București.

Între revoluționarii pașoptiști din ținuturile românești a existat permanent o strînsă și organizată legătură, deoarece pe un plan mai larg, lupta lor urmărea împlinirea unității statale a românilor. Ambianța favorabilă acestor relații a fost pregătită prin rolul însemnat jucat în cultura principatelor dunărene de profesorii transilvăneni. Cărturari și oameni de școală, cum au fost bunăoară Ioan Maiorescu la Craiova, Ion Codru Drăgușanu (Ghermanu) la Ploiești, Aaron Florian, August Treboniu Laurian și Vasile Maiorescu, primii doi profesori la Colegiul național Sf. Sava, cel de-al treilea la Seminarul din București, au luptat pentru revoluție atât la Blaj cât și la București.

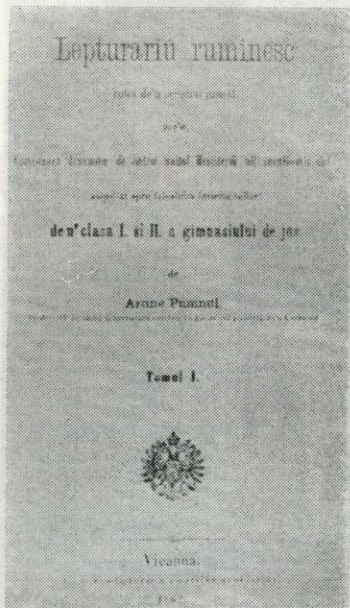
S-a spus — atât cât s-a cunoscut — că Aron Pumnul a venit în București. Cînd și ce a făcut el aici, mai puțin se știe. De pildă, cînd a venit la București? Scrisoarea lui C. Roman (Vivu), de care am pomenit mai sus, este nedată, dar se presupune a fi din iulie-august 1848. După cum se știe, numirile de „propaganzi“ s-au făcut în trei etape: 27 iunie, 19 iulie și 5 august. Cel puțin așa rezultă din documentele existente.

Aron Pumnul a fost numit comisar de propagandă la *Slam Rîmnice* (Rîmniceul Sărat) pe data de 5 august 1848*. Cele trei etape de numire a comisarilor propagandiști ne orientează asupra momentului sosirii lui în Țara Românească. Probabil că n-a ajuns la București înainte de 19 iulie; altfel ar fi apărut printre comisarii numiți în acea zi. Deoarece scrisoarea lui C. Roman (Vivu) se presupune a fi din iulie-august, credem că mai curînd ea datează din perioada de după 19 iulie, revoluționarul transilvănean neputînd să vină în București decît după 20 iulie, adică între 20 iulie-1 august 1848. Mai precis, cîs, în preajma lui 1 august, pentru că la 5 august avea făcută numirea.

* Arhivele Statului București, *Arhiva istorică centrală*, Fond Comisia alcătuită pentru cercetarea celor amestecați în fapte revoluționare, Dos. 1/1848, p. 90.

Guvernul m-a însărcinat să predic revoluția

Pină acum nu i se cunoștea activitatea pe care a desfășurat-o în cadrul frămîntărilor revoluționare din Țara Românească. O mărturie a unui pașoptist moldovean aruncă, din fericire, un fascicul de lumină asupra momentului și acțiunii lui în timpul revoluției muntene. Redăm descrierea întîlnirii dintre el și *George Sion*, într-un craș din nordul Moldovei, după „suvenirile“ acestuia din urmă**. Întîlnirea a

„Lepturariul rumînesc“ a fost opera culturală de căpetenie a lui Aron Pumnul

avut loc după terminarea revoluției din Țara Românească:

„Într-una din zile, ieșind și apucînd să mă duc la baia de aburi, cînd treceam

** George Sion, *Souvenirs Contemporaines*, fragment publicat în vol. Aron Pumnul, *Voci asupra vieții și însemnătății lui*, 1889, p. 82.

Dascălul ZAHARIA BOERESCU

GH. PÂRNUȚĂ

peste un pod de piatră, văd un om îmbrăcat în sdrențe, negru la față, pletos, murdar, cu opinci în picioare și cu o pălărie mare mocănească în cap. Acel om se oprește în dreptul meu și-și scoate pălăria. Luându-l drept cerșetor scoase o monedă de aramă și-i oferă. El însă, în loc de a întinde mîna spre a o primi, zice :

— Mulțumesc, dar mai înainte aș întreba pe domnul dacă memoria nu mă înșală : sinteți dl. Sion ?

— Da, domnule, nu te înșeli, dar de unde mă cunoști ?

— Ai dormit o noapte în casa mea,

— Unde ? Cînd ? Cine ești ? Adu-mi aminte, căci nu știu să te fi văzut undeva !

— La Blaj... Pumnul !

— A ! Ce ! D-ta Pumnul... Aron Pumnul ?

— Da domnule Sion. Iată în ce stare mă aflu.

— Cum se poate ? Pentru ce ?

— Ți-oi spune pe scurt. După izbucnirea revoluției din București am trecut în România *. *Guvernul provizoriu m-a însărcinat să predic, să explic poporului spiritul constituției și al principiilor liberale. Am fost în cele din urmă surprins la Focșani (de pătrunderea trupelor țariste, venite să înăbușe revoluția — n.a.) [...] abia am scăpat, și sub acest port, m-am strecurat pînă acilea (subl. autorului).* Și George Sion narează în continuare cum s-a înapoiat acasă, a luat primeneli, l-a îmbăiat și îmbrăcat în straie noi, introducîndu-l apoi în societatea intelectuală a orașului.

Acum deci nu mai există nici un dubiu. Pumnul a funcționat efectiv în calitate de comisar de propagandă într-unul din județele periferice ale Țării Românești.

Se cunoaște destul de bine ultima parte a activității lui Aron Pumnul, închinată culturii românești. *Lepturariul* ** său este mai mult decît o antologie de texte vechi ; este, așa cum au dovedit criticii literari, prima istorie a literaturii românești.

* Este vorba de Țara Românească. Formularea aceasta reprezintă o modalitate de a sublinia ideea existenței nucleului unui stat român.
** Aron Pumnul, *Lepturariul românesc, cules din scriitori rumâni*, 4 vol., Viena, 1862-1865.

După abdicarea domnitorului Gheorghe Bibescu, în noaptea de 13 spre 14 iunie 1848, o parte din boierii Bucureștiului cuprins de flăcările revoluției s-au grăbit să-l urmeze în fuga lui prin Cîmpulung-Muscel, spre Brașov. Un alt grup de boieri, printre care și Alecu Villara, fostul ministru al Treburilor din Lăuntru, precum și Iancu Manu, fostul șef al poliției Capitalei, s-au îndreptat către Giurgiu, intenționînd să-și continue fuga prin Ruscuc spre Constantinopol.

Un raport din primele zile ale revoluției, provenind din orașul Giurgiu, informa Departamentul Treburilor din Lăuntru că „orașul se află sculat în picioare și în pericol”. Totodată, era anunțată prezența lui Alecu Villara, despre care se spunea că unelteste împotriva libertății poporului. Raportul era semnat, între alții, de către profesorul revoluționar Zaharia Boerescu.

Cine a fost acest luptător pentru revoluție, despre care, într-un alt raport, se spunea că este „conducătorul poporului” din orașul Giurgiu ?

S-a născut în Banat, în anul 1809, fiind descendent al unei familii de moșneni din fostul județ Romanat. A desfășurat o susținută activitate didactică, începînd cu anul 1837, cînd a venit din Banat la București și a fost numit profesor de limba latină la Seminarul din capitala Țării Românești. Il găsim în continuare atestat, în 1843, ca profesor și director la Seminarul din Curtea de Argeș. Încă în același an, 1843, a fost însă mutat ca profesor la Școala Normală din Caracal.

Doi ani mai tîrziu, a trecut de la Caracal la Giurgiu, unde a contribuit la im-

bumătățirea activității școlii normale din acest oraș. În perioada respectivă el a adus un aport hotărâtor la formarea învățătorilor pentru școlile sătești din județul Vlașca. Pe drumuri desfundate, lipsite de orice mijloc de transport, Zaharia Boerescu mergea din sat în sat, spre a se convinge personal de felul cum erau aplicate îndrumările pe care le dăduse tinerilor săi ucenici în ale pedagogiei.

Nu o dată a putut, deci, să vadă la fața locului, situația precară a învățămîntului sătesc, dificultățile pe care le întâmpinau învățătorii, siliți să profeseze în localuri necorespunzătoare, lipsite de mobilier, de cărți, în fața unor copii îndurînd frigul și foamea.

La 14 iunie 1848, Zaharia Boerescu a fost delegat de către locuitorii orașului Giurgiu spre „a însoți la București pe șeful Gvardiei Naționale”. Această delegație trebuia să „închine guvernului și la toți frații români steagul tricolor”.

Documentele ne arată că Zaharia Boerescu a întreținut legături strînse de prietenie cu Popa Șapcă, figură legendară a revoluției din Țara Românească, pe care l-a cunoscut încă din anul 1845, pe cînd conducea Școala Normală din Caracal. Amîndoi aveau aceleași țeluri, pentru care au luptat cu dirigenie în tot timpul evenimentelor revoluționare ale verii anului 1848. Ca profesor, Zaharia Boerescu dorea cu ardoare să vadă împlinite prevederile art. 16 din Constituția revoluționară, care decreta instrucția egală, gratuită și întreagă „pentru tot românul”.

Înăbușirea revoluției, la 13 septembrie 1848, nu l-a împiedicat să primească mai departe, în propria-i casă, pe patrioții din orașul Giurgiu, în pofida prigoanei dezlănțuite contra participanților la revoluție.

În noiembrie 1848, aflîndu-se la București, a fost arestat, figurînd în fruntea „listei profesorilor transilvăneni scoși din învățămînt”. Era învinuit că „luase parte la cauza revoluției și pentru întrebuițare de propagandă”. Trebuie subliniat că pe aceeași listă mai erau trecuți, August Treboniu Laurian, Ioan Maiorescu, Aaron Florian, Al. Papiu Ilarian, Simion Bărnuțiu și Eftimie Murgu.

Proscris, rămas fără slujbă, în anul 1849 s-a exilat în Transilvania. Abia după doi ani, în 1851, a fost rechemat la București, fiind din nou numit profesor și director al Seminarului din Curtea de Argeș.

A murit în ziua de 11 iunie 1884. Ziarul „Românul”, al lui C. A. Rosetti, publica aceste rînduri: „Zaharia Boerescu s-a sfîrșit ieri seară, 11 iunie în ziua aniversării sărbătorite a renascerii Romaniei. Toată viața a lucrat [...] fără a părăsi o clipă credințele sale. El a trăit și a murit sărac [...]”.

IMPOTRIVA TUTUROR PRIVILEGIILOR!

(Continuare din p. 57)

„Nu, eu n-am îndemnat la crimă și la jaf! Am îndemnat la folosirea forței. De parte de a o respinge, mă bizui pe ea, căci constituie un mijloc indispensabil al tuturor prefacerilor. Proclamînd-o, cerînd proletariatului să nu conteze decît pe ea și să fie pregătit, eu fac istorie și nu comit crime.

O revoluție ne-a dat egalitatea în fața legii; o alta — votul universal; o alta — regimul politic republican. Logica mă face să contez pe o nouă revoluție pentru a obține egalitatea în ce privește mijloacele de producție, sufragiul în atelier, republica în domeniul economic”.

Guesde și Lafargue, absolviți de acuzarea de a fi îndemnat la crimă și jaf, sînt condamnați la șase luni închisoare pentru „incitare la război civil”.

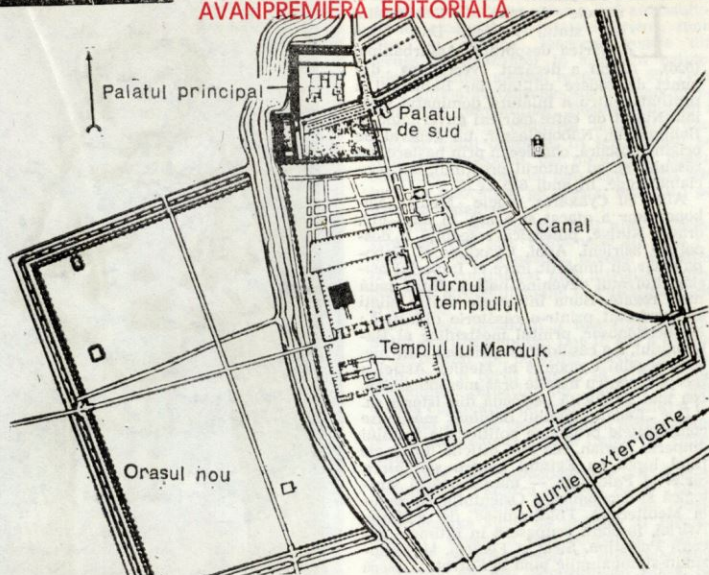
Veritabil apostol al principiilor marxismului în Franța, redactor la „Cri du peuple”, el nu lasă să se consume nici un act de oprimare sau de reprimare împotriva clasei muncitoare fără să riposteze. În timpul marii greve de la Decazeville, în 1886, ia cuvîntul alături de Louise Michel și Lafargue. „Rotschild în închisoare!” cere el. Mulțimea răspunde: „Rotschild la zid!”.

Din nou e acuzat de incitare la omor și jaf. La 24 septembrie, apare în fața juriului parizian. Încă un prilej de a transforma boxa acuzaților în tribună și de a expune public doctrina lui Marx, a cărei răspîndire acuzarea urmărea să o stăvilească.

„În afară de cazul că ați avea pretenția să monopolizați revoluția, așa cum ați monopolizat proprietatea, nu văd pe ce v-ați putea întemeia pentru a interzice eliberarea proletariatului”.

Socialismul revoluționar nu cade sub sancțiunea legii. Pentru a-l atinge, ar trebui fabricate legi noi, în genul celor ale lui Bismarck. Însă în acest caz, vom avea de a face „fără ipocrizia libertăților presei și întrunirilor, cu lupta unei clase care atacă. Veți putea să ne loviți și nu ne vom plînge. Dar ne rezervăm dreptul la ripostă”.

Sub presiunea maselor muncitoare și a opiniei publice democratice, juriul achită pe cei trei acuzați, în aplauzele asistenței.

NABUCODONOSOR

și cea de-a doua strălucire a Babilonului

Prof. dr. doc. DUMITRU TUDOR

Babilonul, capitala Chaldee și cel mai de seamă oraș al Mesopotamiei antice, și-a început istoria în mileniul III î.e.n. În mileniul următor, „Regatul Vechiului Babilon”, condus de regi remarcabili, de talia lui Hammurabi, a cunoscut o primă perioadă de glorie, al cărei sfârșit l-a adus stăpînirea asiriană.

* Vezi „Magazin istoric”, nr. 7/1970.

La mijlocul mileniului I î.e.n., marele dușman al Babilonului era statul asirian. Dar, după moartea despotului Assurbanipal (626), Asiria a decăzut vertiginos din punct de vedere militar, iar Babilonul a profitat pentru a înlătura dominația străină. Numit de către asirieni guvernator al Babilonului, Nabopalassar, un general de origine obscură, chaldeean prin naștere, s-a răscolat și, cu ajutorul preoților, s-a proclamat rege, în anul 625 î.e.n.

Aliat cu Cyaxares, regele Mediei, Nabopalassar a atacat și a ars, în anul 612, orașul Ninive, puternica reședință a despoților asirieni. Apoi, Cyaxares și Nabopalassar au împărțit între ei Imperiul asirian, Eufratul devenind hotarul între două mari regate. Buna înțelegere dintre aliați s-a perfectat printr-o căsătorie dinastică: Nabucodonosor, prințul moștenitor al Babilonului, s-a căsătorit cu prințesa Amyhia, fiica regelui Cyaxares al Mediei. Astfel a început, pentru marele oraș mesopotamian, cea mai strălucită perioadă din istoria sa.

Dar „Regatul Noului Babilon” moștenise complicatele probleme politice ale fostului Imperiu asirian, cea mai dificilă dintre ele fiind lupta cu Egiptul pentru stăpânirea Siriei și Palestinei — marea poartă strategică și economică a Orientului Apropiat la Mediterana. Folosindu-se de slăbirea Asiriei, faraonii ocupaseră în ultimele decenii Palestina, Siria și Fenicia, și, extinzându-și anexiunile până la Eufrat, tăiaseră ieșirea Babilonului la Mediterana Orientală.

Fiul guvernatorului întemeiază o dinastică*

Prea bătrîn ca să mai plece în expediții războinice, Nabopalassar a încredințat comanda trupelor trimise împotriva egiptenilor, fiului și urmașului său, Nabucodonosor (al cărui nume — Nabu-Kudurri-usur, așa cum apare în inscripțiile cuneiforme de pe monumente — înseamnă „Nabo apără hotarul”).

Faraonul Nechao (609-594 î.e.n.) s-a pomenit față în față cu un tânăr, dar priceput strateg: în patru ani „satrapul rebel Nechao”, cum îi spunea prințul, a fost înfrînt. În cîteva luni, toate cuceririle egiptene de pe coasta orientală a Mării Mediterane au trecut sub controlul Babilonului Nabucodonosor l-a urmărit pe Nechao pînă în țara Nilului. Dar, pe cînd se pregătea să treacă granița Egiptului, vestea morții tatălui său la Babilon (605), l-a oprit din marșul triumfal. Temîndu-se ca nu cumva un uzurpator să-i ocupe tronul, a încheiat

* Fragmentul face parte din lucrarea *Mari căpitani ai lumii antice*, vol. III, în curs de apariție la Editura Enciclopedică Română.

Titlul și substituirea apartin redacției.

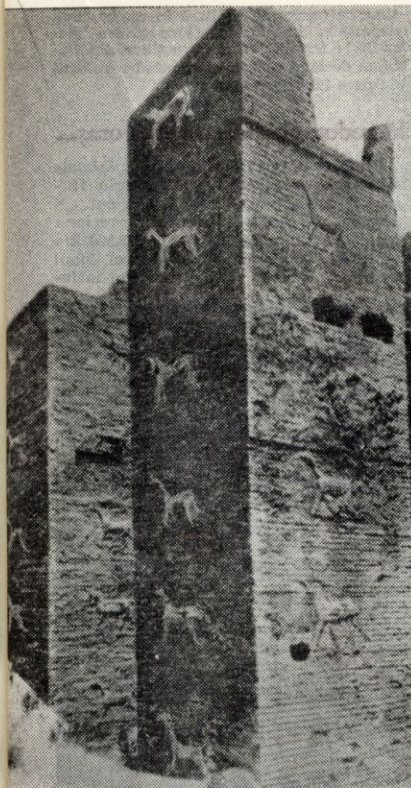
Zeței Iștar, una din protectoarele marelui oraș...

În p. 81: Eufratul împărțea Babilonul în două mari cartiere

grabnic pace, mulțumindu-se cu Siria, Palestina și Fenicia, și însoțit doar de o mică escortă, s-a înapoiat la Babilon scurtînd drumul prin deșertul Arabiei.

Pe neașteptate, Nabucodonosor a apărut la poarta Babilonului. Văzîndu-l, mulțimea l-a aclamat cu înflăcărare. S-a bucurat, la rîndul său, aflînd că preoții marelui templu conduseseră treburile statului și-i păziseră tronul.

Ajuns stăpîn atotputernic pe tronul Babilonului, Nabucodonosor a fost, timp de patru decenii (605-562), cel mai mare cîr-

...îi fusese consacrată o monumentală poartă, decorată cu cărămizi emailate

multor al epocii sale. Talentat conducător de oști și remarcabil organizator administrativ, el s-a evidențiat mai ales prin mărețe construcții, ridicate într-o țară renăscută și prosperă. Babilonul a înviat din cenușă și ruine și a devenit unul din cele mai de seamă focare de cultură ale antichității.

Au fost sau nu învingși faraonii?

Cu toate gravele însucse din Asia, faraonul Nechao nu s-a descurajat; dimpotrivă, și-a refăcut flota cu concursul mari-

narilor fenicieni și a căutat alianțe noi. A reușit să înfiripe chiar o ligă antibabiloniană, alcătuită din statele siriene, feniciene și ebraice. Ioachim, regele din Ierusalim, încrezător în sprijinul egiptenilor, a ridicat steagul revoltei în 597 î.e.n.

De îndată, Nabucodonosor a trimis trupe împotriva răzvrătiților. Regele Ioachim a fost asasinat, iar cadavrul lui aruncat dincolo de zidul orașului. În Ierusalimul pe jumătate depopulat, dar nu distrus, Nabucodonosor a numit un nou rege; după trei luni l-a înlocuit și pe acesta, urcându-l pe tron pe Sedekiah.

Faraonul Nechao n-a luat nici o inițiativă, iar fiul său, Psammetic II, care i-a urmat în 594, a păstrat aceeași atitudine prudentă, continuând însă intrigile și propaganda antibabiloniană în Palestina, Siria și Fenicia.

Un timp, Sedekiah a fost fidel suzerinului său din Babilon. Dar în 593 a apărut la Ierusalim un puternic partid filoegiptean, care a cerut regelui să frângă jugul babilonian. Situația s-a agravat în 588, o dată cu urcarea pe tronul Egiptului a faraonului Apries, care susținea îndeaproape pe partizanii unei revolte împotriva Babilonului.

Trupele lui Nabucodonosor au asediat Ierusalimul pentru a doua oară. După 18 luni de asediu, babilonienii au reușit să străpungă zidul de apărare al Ierusalimului; orașul a fost ocupat și distrus. Soldații, preoții, scribii și nobilimea din Ierusalim au fost deportați în masă pe teritoriul Chaldee, unde au fost împrăștiați în diferite orașe și sate.

După distrugerea orașului, Nabucodonosor a organizat mai multe expediții de jaf în deșerturile Arabiei, trimițând de acolo în Chaldea sclavi folosiți ca mână de lucru la construcțiile sale.

Mai întâi a fost atras de străvechiul oraș fenician Tyr, construit pe o insulă stîncosă, izolată la 2 km de țărmul mării. Sub conducerea regelui Itobaal III, Tyrul — dispunând de o flotă bine organizată, care-l aproviziona ușor pe calea mării — a rezistat 13 ani asediului organizat de babilonieni. Orașul fenician a știut să evite înfrîngerea, ajungînd, în 574, la un compromis cu Babilonul care avea nevoie de flota lui pentru a ataca Egiptul. Merbaal, urmașul lui Itobaal, a semnat cu Nabucodonosor un tratat, asigurîndu-și coroana în schimbul unui tribut anual și al unui ajutor naval imediat împotriva Egiptului.

Stăpîn al întregului țărm al Mediteranei Orientale, regele din Babilon și-a putut concentra toate forțele terestre și navale împotriva Egiptului.

Dar primul atac în regiunea Deltei Nilului nu a reușit. Flota lui Apries, construită cu ajutorul marinarilor greci, a distrus corăbiile feniciene din slujba lui Nabucodonosor. În 573, faraonul a ocupat chiar o parte din coasta Fenicie și orașul

Sidon. Mîndru de această victorie, Apries se considera „cel mai fericit dintre regii ce domniseră pînă atunci, căruia nici zeii nu erau în stare să-i facă vreun rău”. Dar zeii nu i-au dat prea mult răgaz să se bucure de succes: în urma unei răscoale populare în 568, faraonul a fost spînzurat.

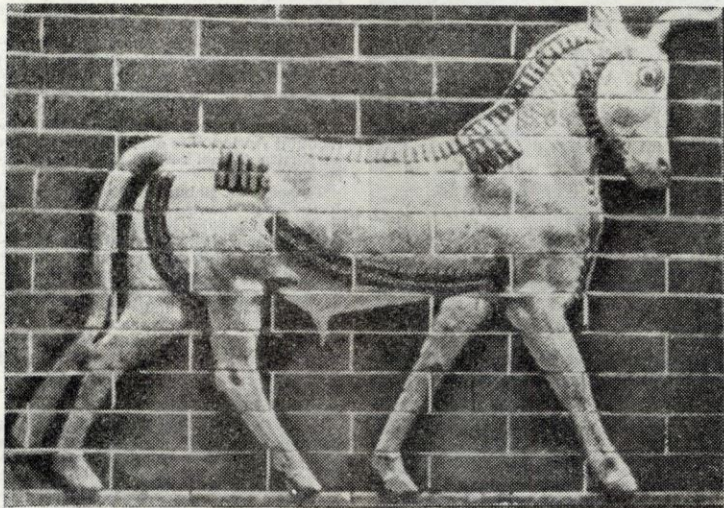
Amasis — noul faraon proclamat de către armată și popor — a trebuit să facă față unui puternic atac al lui Nabucodonosor. Mare protector al coloniștilor greci din Egipt, Amasis a fost sprijinit de grecii din Egipt, din Ionia, din Grecia europeană, putînd organiza o serioasă rezistență în fața agresiunii Babilonului.

Un fragment al unei cronici babiloniene ne informează că în cel de-al 37-lea an

tima sa campanie militară în regiuni mai depărtate. Îmbătrînise și se gîdea mai mult la terminarea construcțiilor din Babilon decît la războaie, adoptînd o politică de pace față de vecinii săi.

Herodot, ghid al marelui oraș...

După cum scrie Herodot, — „părintele istoriei” — Babilonul întrecea prin frumusețe orașele din Grecia și Orient. „E așezat într-o cîmpie întinsă, are forma unui pătrat cu latura de 120 stadii” (22,320 km — *n.r.*), afirmă marele călător al lumii antice. Așadar, după el, perimetrul incin-

Detalii decorative ale porții închinată zeilor Iștar

al domniei sale — adică în 568 î.e.n. — Nabucodonosor a pornit împotriva lui Amasis, și că acesta, deși avea mulți mercenari și cai, ar fi fost învins „prin bunăvoința zeului Marduk”. Același izvor pretinde că Nabucodonosor ar fi ocupat orașul grec Daphne din Delta și ar fi supus Egiptul.

Dar aceste știri sînt necontrolabile, iar după alte dovezi se pare că atacul lui Nabucodonosor n-a fost decît o simplă expediție, fără succese decisive, datorită energiei cu care i s-au împotrivit mercenarii greci în slujba faraonului. În cele din urmă, e posibil ca regele Babilonului să fi suferit un eșec în valea Nilului, trebuind să se mulțumească cu recuperarea coastei feniciene. Aceasta a fost, de altfel, și ul-

tei măsura 480 stadii (89,28 km). Alt călător, grecul Pausanias (sec. II), considera Babilonul „cel mai mare oraș pe care soarele l-a văzut în drumul său”.

Dar să revenim la informațiile lui Herodot. Babilonul era înconjurat de un șanț adînc și lat, umplut cu apă, dincolo de care se ridica, în interior, un zid de apărare cu o grosime de 50 coți regali (27 m). Pe coama zidului fuseseră înălțate turnuri de apărare, iar în corpul lui se deschideau „100 porți cu totul de aramă”. Pe străzile drepte ale orașului, se înșirau case cu

cite 3-4 etaje. Arterele principale, care duceau spre fluviu, erau închise în partea dinspre Euftrat cu mari porți, tot de aramă.

În centrul celor două părți ale așezării, separate de fluviu, se afla „cite un mănunchi de clădiri întărite : într-o parte — palatele regești înconjurate cu un zid mare și puternic ; în cealaltă — un sanctuar cu porți de aramă, închinat zeului Belos. Sanctuarul are forma unui pătrat cu latura de 372 m, în mijlocul căruia se ridică un turn trainic, avînd și în lungime și în lățime cite un stadiu (186 m) ; pe acest turn se înalță un altul, apoi pe acesta din urmă

zei Babilonului. Pe lângă sistemul de fortificații cu ziduri puternice, veritabil scut de protecție a Capitalei, precautul despot mai construise, la apus de Babilon, o rețea de canale și mlaștini, unde apa putea pătrunde ușor în cazul unui atac venit din aceea parte.

...și rectificările arheologilor

Cercetările arheologice întreprinse între anii 1889-1914 de către arheologul german Robert Koldewey au căutat să verifice datele lui Herodot și să obțină noi elemente topografice privitoare la

încă unul, și tot așa pînă la opt turnuri. Urcușul pînă la vîrf se face pe dinafară, pe o scară răsucită care înconjură toate turnurile ; cam pe la mijlocul urcușului, se află un popas și locuri unde se pot așeza cei ce urcă. În ultimul turn se află un mare templu, în care se găsește un pat larg, frumos așternut, lângă care stă o masă de aur. Înăuntru nu-i așezată nici o statuie și nici o făptură omenească nu-și petrece aici nopțile, afară doar de cite o femeie din împrejurimi, pe care zeul a ales-o dintre toate ; așa cel puțin spun chaldeenii, care sînt preoții acestui zeu“.

Din descrierea lui Herodot reiese grija lui Nabucodonosor pentru asigurarea pa-

Babilon. S-a constatat că „părintele istoriei“ este demn de încredere, chiar dacă a exagerat în privința cifrelor sau a omis să menționeze citeva monumente de seamă, ca faimoasele „grădini suspendate“, socotite una din cele șapte minuni ale lumii antice.

Koldewey a stabilit că Babilonul fusese fortificat cu mai multe rînduri de ziduri, dispuse în pătrate concentrice. Orașul propriu-zis era cuprins de incinta cea mai mică, a cărei latură nu depășea 1700 m. Herodot a descris cu atenție numai incinta exterioară, acordindu-i dimensiuni exagerate — 89 km. S-a putut stabili că aceasta avea lungimea totală de numai

16,5 km și că zidurile tuturor inelelor de fortificații erau groase cam de 7-9 m și înalte de 40 m.

După observațiile altor arheologi și așa cum reiese din câteva texte cuneiforme, ar fi existat totuși un zid ce cuprindea la nord de Euftrat și așezări vecine. E așadar posibil ca Herodot să se fi referit la acesta.

Euftratul împărțea orașul în două mari cartiere; unul — destinat palatului regal, altul — marelui sanctuar al zeului Bel (Belos). Arhitecții lui Nabucodonosor au legat aceste cartiere cu un pod de cărămi, lung de 120 m, cu podele de lemn, demontabile în caz de pericol. Pe malul stîng al fluviului se aflau construcțiile cele mai de seamă, destinate suveranului, curtenilor și aristocrației. Pe malul drept, rezervat populației sărace, meșteșugarilor etc., s-a dezvoltat ulterior cartierul nou al metropolei.

Într-o buclă a Euftratului, sub haina de pămînt a colinei Babil, de lângă incinta cea mare a cetății, arheologii au dezgropat un palat-fortăreață, și multă vreme au crezut că acesta ar fi fost cel ridicat de Nabucodonosor. Tot aici au presupus că s-ar fi aflat și celebrele grădini suspendate. Dar la 2,5 km se află o altă colină denumită azi El Kasr (în limba arabă: „castelul” sau „citadela”), sub învelișul căreia s-au găsit ruinele adevăratului palat al lui Nabucodonosor. Lîngă construcția imensă — despre care tradiția pretinde că ar fi fost zidită în 15 zile! — poarta zeiței Iștar străjuia aleea procesiunilor — cea mai de seamă arteră a orașului — pe care în fiecare început de an era purtată cu alai imaginea zeului Marduk. Procesiunea se oprea în fața tuturor templelor din cale, conducînd zeul spre o corabie ce-l ducea dincolo de Euftrat.

Prin mărimea și complexitatea sa (322 × 190 m), palatul lui Nabucodonosor amintește de cele cretane; avea cinci curți interioare, în jurul cărora se grupau complicate „insule” de coridoare, săli și diferite încăperi, precum și faimoasele „grădini suspendate”.

Poarta zeiței Iștar era flancată de patru mari turnuri, înalte de 12 m. Cărămizii emailate decorau pereții exteriori, reprezentînd, în culori strălucitoare (verde, albastru, galben-auriu) lei, tauri, dragoni fantastici — considerați animale sfinte ale celor trei mari zei protectori ai Babilonului: Marduk, Iștar și Hadad.

Calea sacră care pornea de la această poartă avea o lungime de 135 m și o lățime de 22 m și era mărginită de ziduri placate cu cărămizi emailate, de culoare roșie sau albastră. Pe fiecare parte a pereților se distingeau, pictați în emailul cărămizilor, cîte 60 lei, avînd deasupra un fel de friză

realizată din flori galbui. Pavajul era alcătuit din mari dale de piatră, dintre care unele purtau următoarea inscripție: „Eu, Nabucodonosor, regele Babilonului, am pavar drumul din Babilon pentru procesiunile marelui stăpîn Marduk, cu plăci de piatră de sedru. Marduk, stăpîne, dăruiește-mi viață eternă!”

Pe lîngă calea sacră, se ridicau templele zeiței E-Mach (zeița-mamă), al zeiței E-Nin-Mach (zeița-bunică) și al zeiței Iștar.

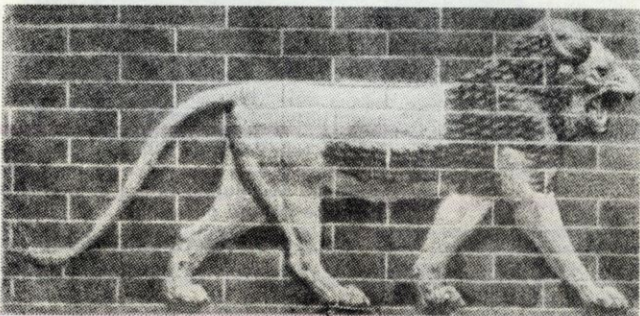
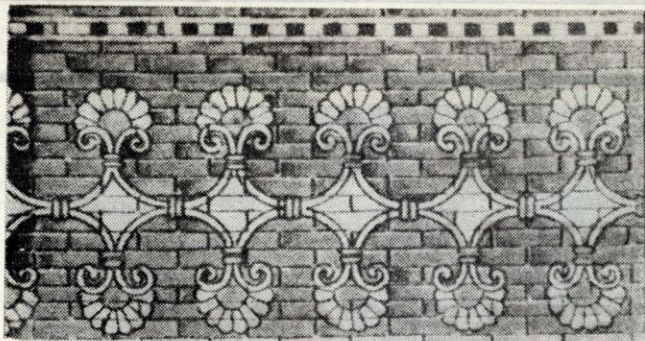
Marele Ziggurat, denumit E-Temenaki (adică „piatra de temelie a cerului și a pămîntului”) domina întregul complex de construcții de cult. Turnul piramidal, înalt de 50 m, avea o bază pătrată, cu latura de 480 m. „Turnul lui Babel” era un monument obișnuit în toate orașele mesopotamiene și asiriene. Avea trei sau șapte etaje, după cum constructorii săi credeau în cele trei elemente fundamentale ale universului (cerul, pămîntul și apa), sau voia să reprezinte cele șapte planete și divinități astrale. Cel din Babilon a avut șapte etaje, vopsite în culori diferite. În vîrf se înălța un templu care adăpostea statuia de aur a lui Marduk. Din acest loc, magii (preoții care aveau grija sanctuarului), făceau observații astronomice.

Arbori și flori pentru regine

Grădinile suspendate se aflau — așa cum au dovedit săpăturile arheologice, — în colțul de nord-vest al palatului regal, nu departe de poarta zeiței Iștar.

O veche legendă babiloniană (reluată apoi de unii autori greci) spunea că grădinile suspendate existau cu mult înainte de domnia lui Nabucodonosor, de pe vremea legendarei, frumoasei și războinice regine Semiramida, care venise din nord și era considerată fondatoarea orașelor Ninive și Babilon. Istoricul grec Diodor din Sicilia (sec. I î.e.n.), informîndu-se dintr-o lucrare, azi pierdută, a lui Ctesias (sec. V î.e.n.), afirmă că grădinile fuseseră construite la cererea soției lui Nabucodonosor; în cîmpia monotonă, aridă și prăfuită a Mesopotamiei, regina născută la munte dorea un colț care să-i amintească vegetația din Munții Mediei.

Autorii greci numesc aceste grădini „suspendate”, pentru că ele au fost zidite pe mai multe planuri, susținute de coloane, bolți, terase și balcoane. După descrierea lui Diodor din Sicilia, construcția avea forma unui amfiteatru pătrat, cu latura de 123 m, compus din mai multe terase etajate, sprijinite pe ziduri de piatră groase de 6,80 m și unite prin bolți alcătuite din

Pe fiecare parte a zidurilor care mărgineau aleea procesiunilor, avind deasupra o friză realizată din flori galbui, se disting cite șaiszeci de lei

mari blocuri de piatră. Pe o astfel de bază, se suprapuneau trei straturi: primul din trestie legată cu asfalt, al doilea din cărămizi prinse cu ipsos și cel de-al treilea din foi de plumb. Această triplă pătură hidrofuğă păstra umezeala în stratul de pământ așternut deasupra ei, în care erau plantate flori, arbuști și copaci „ce uimeau prin mărimea și frumusețea lor”. După Quintus Curtius Rufus (sec. I e.n.), arborii „erau foarte înalți, ajungînd pînă la 24 m și avînd la bază o grosime de aproape 4 m”.

În condițiile climatei secetoase a Mesopotamiei, vegetația s-ar fi uscat repede fără o stropire abundentă. De la Diodor aflăm

că se folosea apa Eufratului, urcată pe diferitele terase cu ajutorul unor mașini hidraulice instalate într-o galerie a ultimei terase de sus. Apa era ridicată printr-o conductă de piatră și se depozita, probabil, în mai multe cisterne, de unde era trimisă prin rețele de tuburi și canale, în straturile de pămînt. Se spune că întreaga rețea de aducție și de răspîndire a apei era invizibilă.

În 1903, misiunea arheologică germană condusă de Koldewey a reușit să identifice locul grădinilor suspendate, dar săpăturile n-au scos la iveală decît fundațiile. Din zidăria acestora, s-au păstrat masive grămezi de piatră, un material foarte rar și costisitor la Babilon, deoarece trebuia adus de la distanțe de sute de kilometri.

„Babilonul a dispărut. Pe locurile lui se mai vîd azi doar cîteva ruine, în care se ascund fiarele deșertului, precum și coronele cîtorva plantații de curmalii.

Noiembrie 1946: CRONICĂ POSTELECTORALĂ

Conf. univ. dr. MIHAI FĂTU

„...nu este vorba de simple alegeri parlamentare și de a avea cîțiva deputați, mai mulți sau mai puțini. În aceste alegeri se hotărăște viitorul poporului“.

NICOLAE CEAUȘESCU

iulie, 1946

19 noiembrie 1946. Moment de memorabilă confruntare politică din istoria României contemporane. Cu un sfert de veac în urmă, forțele patriotice reunite în Blocul Partidelor Democratice — larga coaliție politică — au obținut o impresionantă victorie în primele alegeri parlamentare de după 23 August 1944, care constituiseră totodată, primele alegeri cu adevărat libere din istoria României. Poporul român — muncitori, țărani, intelectuali, oameni de toate naționalitățile — au confirmat prin cele aproape cinci milioane și jumătate de voturi (din 6,93 milioane voturi exprimate) date forțelor democratice un răspuns limpede asupra destinului României. Drumul parcurs pînă la data mării confruntări electorale de masele populare, care, în frunte cu clasa muncitoare, sub conducerea partidului comunist, au impus, la 6 martie 1945, printr-o întinsă mișcare revoluționară, populară, instaurarea guvernului dr. Petru Groza, a deschis larg perspectiva înfăptuirii profundelor transformări cerute imperios de dezvoltarea societății românești. Vorbind despre semnificația acestor alegeri, în iulie 1946, tovarășul Nicolae Ceaușescu, adresindu-se democraților și tuturor cetățenilor de bună credință, arăta că „Alegerile generale parlamentare care vor avea loc, au o importanță istorică în viața poporului român“, că „nu este vorba de simple alegeri parlamentare și de a avea cîțiva deputați, mai mulți sau mai puțini. În aceste alegeri se hotărăște viitorul poporului“.

victoria în alegeri a Blocului Partidelor Democratice

Tot ce este cinstit și patriot în România

Nicolae Ceaușescu vorbind la un miting al tineretului în 1946

Calea pe care s-au orientat partidul comunist și celelalte forțe din coaliția guvernului democratic dr. Petru Groza — a refacerii economice a țării, a reconstrucției, a dezvoltării forțelor de producție, a ameliorării condițiilor de viață ale populației, a consolidării regimului democratic — a demonstrat cât de luminos poate fi acest viitor în pofida marilor greutăți, a lipsurilor de tot felul agravate de secetă, a rănilor grele lăsate de război. La acestea adăugăm împotrivirea înverșunată a forțelor reacționare care căutau să saboteze refacerea țării, să dezorganizeze producția în fabrici și uzine, să lase terenurile agricole nelucrate, mergând pînă la organizarea unor comploturi politice menite a răsturna guvernul, cum a fost așa-zisa „grevă regală” din august 1945-ianuarie 1946, prin care regele a refuzat să semneze decretule-legi, rupind orice contact cu guvernul Groza, în speranța de a provoca demisia lui.

Trecerea la legiferarea și aplicarea reformei agrare, înfăptuită în condițiile unei ascutite lupte de clasă a dus la dispariția moșierimii ca clasă, la subminarea vechiului regim în temelii sale, la restrîngerea sferei de acțiune a forțelor ostile prefacerilor democratice, la închegarea alianței dintre clasa muncitoare și țărănime. Suita de reforme a continuat cu măsurile de

democratizare a aparatului de stat, justiției, administrației locale, armatei, de lichidare a oricăror acte de discriminare națională și de sovînism, de pedepsire a criminalilor de război antonescieni.

Un moment de seamă în viața politică a României a fost Conferința națională a P.C.R. din octombrie 1945 care a apelat la „tot ce este cinstit și patriot” în țara românească pentru a se realiza amplul program de refacere și ridicare a țării, de înaintare pe calea progresului general, în direcția și nemijlocită legătură cu industrializarea, de care depindea în cel mai înalt grad independența României.

Orientarea tot mai hotărîtă a țării spre încheierea procesului de desăvîrșire a revoluției burghezo-democratice a pus grupările politice reacționare — Partidul Național Țărănesc (Maniu) și Partidul Național Liberal (Brătianu) în ridicola postură de a contesta dreptul poporului român de a-și hotărî singur soarta Acționînd în strînsă legătură cu cercurile imperialiste care urmăreau amestecul în treburile interne ale țării, reacțiunea își punea mari speranțe într-o imixtiune de peste hotare în favoarea forțelor sociale și politice ostile regimului democratic. Cu ocazia Conferinței miniștrilor de Externe ai celor trei mari puteri din coaliția antihitleristă (Statele Unite, Marea Britanie

și U.R.S.S.), ce a avut loc la Moscova în decembrie 1945, la cererea puterilor occidentale, reprezentanții celor trei mari puteri au recomandat guvernului român, deci guvernului existent în România să coopteze cîte un reprezentant din partea celor două partide de opoziție — P.N.T. și P.N.L. — și să se porceadă la organizarea alegerilor generale în urma cărora să se constituie un cabinet corespunzător corpului electoral. Guvernul român a acceptat aceste recomandări, după care așa-zisa „grevă regală” a încetat, iar guvernul dr. Petru Groza în scurt timp a fost recunoscut și de către guvernul S.U.A. și Marii Britanii.

O bătălie politică fără precedent

La orizontul vieții politice românești au apărut alegerile, care se vor impune și transforma într-o luptă politică electorală fără precedent. Încă la Conferința națională din octombrie 1945, P.C.R. atrăgea atenția că „punctul de concentrare al reacțiunii îl constituie alegerile” și că „prin manevre murdare, reacționarii nădăjduiesc că vor putea să obțină un număr mai mare de voturi, decît forța lor electorală”. Forțele democratice, în frunte cu partidul comunist, au respins încercarea reacțiunii de a impune ținerea alegerilor sub control extern, considerînd-o drept amestec străin în treburile interne ale țării. Concluzia partidului comunist că „alegerile care vor avea loc vor însemna o mare

Conu' Dinu, înainte și după

Conu' Dinu, înainte și după...
— Doriți și perdaf, boierule ?

(„Scîntela” 1946)

bătălie între forțele democratice și reacțiune și, în această bătălie, reacțiunea va trebui zdrobită” s-a confirmat pe deplin. Partidul atrăgea atenția că de rezultatul acestei confruntări cu reacțiunea depindea întărirea sau nu a regimului democratic, asigurarea, în continuare, sau nu a libertăților cucerite de mase și lărgirea acestora în viitor, dezvoltarea liberă, independentă, suverană pentru România, îndeplinirea marilor sarcini pe linia reconstrucției țării, asigurarea bunăstării poporului. „A cîștiga bătălia alegerilor, — se remarcă la Plenara C.C. al P.C.R. din

P.N.L. și P.N.Ț. — în căutarea unei șanse

E. PETREANU,
G. URECHE

Am răsfoit presa vremii, am consultat arhive și am cercetat documente. Am putut afla astfel amănunte semnificative asupra stării de spirit a opoziției în confruntarea electorală cu un adversar nou și puternic: forțele democratice ale țării unite sub conducerea P.C.R. Nu am vădit o reconstituire, ci mai curînd o rememorară a dăringoladei în care se afla opoziția — în principal P.N.T. (Manlu) și P.N.L. (Brătianu) — într-un moment hotărîtor pentru viitorul poporului nostru: alegerile din noiembrie 1946.

Apropoe o jumătate de veac de cînd intrase în funcțiune „rotativa” guvernamentală — acest instrument al politicianismului burghez — grupările politice burghezo-moșieresti din România încurajate de monarhie și încurajînd-o, își disputau nestingerite, sau își pasau, după împrejurări, puterea. Indiferent care va fi fost „sloganul”, indiferent care vor fi fost „argumentele”, lupta pentru putere avea un unic mobil, nicidecum declarat, dar totdeauna denunțat: „ciolanul” guvernamental. Și, cum era o lege nescrisă că trebuiau să se infrupte toți, se crease

o tradiție: după conservatori, liberalii; după liberali (atunci cînd conservatorii au dispărut de pe arena politică, ca o grupare de sine stătătoare), național-tărăniștii; după aceștia din nou liberalii și iar de la capăt. Opoziția era „ochul vigilent”, seismograful, incorruptibilul! Ea urmărea toate mișcările „guvernamentalelor”, dezvăluind afaceri copioase, legături dubioase, reamintind promisiuni neonorate, speculînd totul pînă la limită și făcîndu-și din orice o armă, pentru a-și compromite adversarul și a-i lua locul. Treceți în opoziție, foștii „guver-

ianuarie 1946, consacrată elaborării tacticii forțelor democratice în alegeri, — înseamnă a hotărî definitiv cursul de dezvoltare democratică a țării noastre. De aceea, se consemna în amintita plenară, „datoria comunistilor este de a arăta că în apropiatele alegeri nu va fi vorba de o simplă numărătoare a voturilor diverselor grupări, ci de o măsurare a forțelor democratice de o parte și a reacțiunii de altă parte, că aceste alegeri decid soarta democrației în țara noastră” și că „sarcina centrală a partidului nostru (P.C.R. — n.a.) este de a pregăti alegerile în așa fel ca ele să ducă la o victorie zdrobitoare a regimului democratic și la înfrângerea decisivă a forțelor reacționare în aceste alegeri”.

Poporul român a înțeles marele sens al consultării electorale de care depindea desfășurarea întregului proces revoluționar, întreaga evoluție social-politică a țării. Pentru prima oară, întregul popor era chemat să-și spună efectiv și real cuvîntul în alegeri. Prin noul sistem electoral, elaborat de guvernul democrat, erau lichidate principalele obstacole din calea exprimării libere a votului, se acordau drepturi electorale militarilor, femeilor, unor categorii de funcționari publici lipsiți înainte de drepturi electorale, tuturor cetățenilor majori, fără nici o deosebire de naționalitate. Pentru prima dată în România, votul devenea realmente universal, egal, direct și secret, iar reprezentarea proporțională, ve-

19 noiembrie

MANIU : „De data asta ni s-a înfundat dea-
binelea...”

(„Scinteia” 1946)

ridică, corespunzătoare voturilor exprimate, fără nici o falsificare a voinței alegătorilor. Totodată se suprima Senatul, acest exponent al celor mai reacționare vîrfuri ale

în contratimp cu istoria

namentele” deveneau, la rîndul lor, peste noapte, intransigenți, incoruptibili etc., etc., uzînd de aceleași metode pentru vestejirea celor ce le lăsaseră iecul. Constituționalismul burghez asigura rîndul la „ciolan”.

Cine ar fi putut cîntî această rînduială ce dura de aproape o jumătate de veac? Ce forță ar fi putut înlătura acest sistem al cărui suport era nu numai instituția monarhică? O asemenea forță exista și ea se afirmase prodigios, într-un scurt rîstimp istoric. Că atîtea alte racle ale societății burgheze, sistemul „rotativei” guvernamentale avea să fie desființat în a treia toamnă de prefaceri revoluționare — în toamna anului 1946, cu prilejul alegerilor parlamentare.

★ ★ ★

Imprejurările istorice noi, determinate de actul de la 23 August 1944 — insurecția națională armată antifascistă înlăturată sub conducerea Partidului Comunist Român — dăduseră clasei muncitoare și partidului său de avangardă nu numai o autoritate fără precedent, dar și puteri și atribuții noi ce-i asigurau un loc primordial în viața politică a țării, în dezvoltarea procesului revoluționar. Devenită forță

politică determinantă în stat, ea își afirma dreptul legitim de a lua parte la conducerea țării, potrivit rolului și locului ce-l avea în societate în făurirea bunurilor materiale și spirituale. Pentru prima dată într-o jumătate de veac, partidele politice reacționare intrau în competiție electorală cu un adversar alît de deosebit prin mijloacele și scopurile sale. Acest „adversar” venea în alegeri nu cu promisiuni, ci cu împliniri (reforma agrară, democratizarea țării, egalitatea în drepturi și armonizarea conviețuirii naționalităților conlocuitoare, orientări ferme pe drumul asigurării independenței naționale) ce garantau proiectele sale de viitor; el venea în alegeri nu pentru a cîștiga voturi, ci o etapă hotărîtoare pentru viitorul țării.

Suficient de versată în luptele electorale, reacțiunea a intuit ascuțimea confruntării ce se anunța. Liderii partidelor politice ale fostelor clase conducătoare nu ignorau aceste temeri și erau conștienți că în confruntarea cu clasa muncitoare și aliații acesteia, cu partidul comunist și aliații săi miza era extrem de mare.

La o adunare cu prezenții de congres a organizației P.N.T., ținută la Timișoara în ziua de 17 martie 1946, unul dintre fruntași P.N.T., Leucă, trimis ca mandatar al șefului partidului,

Moment solemn în ziua alegerilor: votează primul ministru, dr. Petru Groza

Cuprinzător program de înnoire a țării

Desfășurarea campaniei electorale a prilejuit o vastă acțiune politică, a determinat, ca urmare a activității de largi proporții a forțelor democratice, și, în primul rând a comuniștilor, un adânc și întins proces de clarificare a maselor. Partidul comunist a stăruit pentru consolidarea unității forțelor democratice, pentru lărgirea coaliției acestora. În vederea alegerilor, partidele care au pus bazele guvernului dr. Petru Groza la 6 martie 1945 — Partidul Comunist, Partidul Social-Democrat, Frontul Plugarilor, Partidul Liberal (Gh. Tătăreanu), Partidul Național Tărănesc (Anton Alexandrescu), Partidul Național Popular — au reinnoit la 17 mai 1946 acordul lor de colaborare, constituind Blocul Partidelor Democratice. O etapă importantă în alcătuirea acestei coaliții a constituit-o consolidarea unității de acțiune a P.C.R. și P.S.D. în cadrul Frontului Unic Muncitoresc și înfringerea aripii de dreapta din P.S.D., care preconiza prezentarea separată în alegeri a socialiștilor. Plenara C.C. al P.S.D. și Congresul extraordinar al P.S.D. din 10-11 martie 1946 au hotărât participarea în alegeri a acestui partid pe liste comune cu P.C.R. și cu celelalte forțe democratice, înfăptuindu-se astfel un pas hotărâtor înainte spre victoria democrației în alegeri.

În cursul campaniei electorale, P.C.R. s-a afirmat și mai mult ca forța politică principală din țară, ca organizator și conducă-

capitalismului monopolist și al moșierimii statornicindu-se o singură reprezentanță națională: Adunarea Deputaților.

Își ametea auditoriul cu declarații ce dezvăluiau o stare de spirit nu tocmai departe de panică. Transmițind mesajul lui Maniu către „congresiști” („Spune-le să asculte de inimă și de instinctul lor”) Leucutia încerca să-l tălmăcească pe șef, astfel: „Ce vrea să spună aceasta, ce înseamnă această instincție? (sic!). Instinctul este acea forță care ne-a adus astăzi aici. Este simțul, este presimțul pericolului; simțim ceva, nu știm ce, simțim un pericol, sint semne de furtună...”

Între-adevăr erau semne de furtună. De altfel cu mult mai înainte, încă în ianuarie 1946, Maniu presimțind pericolul determinat de forțele politice ce aveau să se înfrunte, aprecia că alegerile aveau să fie „o luptă politică și electorală de mai mare importanță, care va avea efect pe zece de ani înainte”. C.I.C. Brătianu constata, cu spaimă, că alegerile „vor fi hotărâtoare pentru viitorul democrației românești, (desigur democrația burgheză pe care o preconiza — n.r.) și pentru dezvoltarea însuși a statului nostru”.

Pus pe confidențe, la aceeași adunare din Timișoara, Leucutia declara: „Alegerile acestea vor fi ceva hotărâtor. Acum nu mai este indiferent pe cine votez: în trecut nu prea avea importanță dacă votam pe cutare sau cutare partid, unul mai bun sau altul mai puțin bun [...] Acum însă este vorba de ceva hotărâtor. Nu este vorba de a alege un guvern pe un an, doi, sau trei, ci un regim social pe 1000 de ani”. Deși conta pe sprijinul cercurilor reacționare din străinătate, cu care menținea strânse legături, conducătorii partidelor istorice își dădeau oarecum seama de forța înclăștării, de

puterea adversarului lor politic: forțele democratice de sub conducerea P.C.R. Partide cu vechime în viața politică a țării, partidele „istorice” ștuseră, prin promisiunile demagogice, să-și construiască și să-și mențină o efigie și o influență în mase. În conjunctura istorică nouă ele voiau ca măcar să-și păstreze efigia. Liderii de la centru începură lungi turnee în țară.

Constatările erau însă dezastruoase. Organizațiile numărau puțini membri, adunările convocate nu se (ineau sau odată începute, luau o întorsătură neașteptată. La întrunirea organizației P.N.L. (Brătianu) din Brăila din 17 februarie 1946, atacurile permanente la adresa guvernului, a comuniștilor și a autorităților locale, au stîrnit nemulțumirea membrilor de rînd ai organizației. Cînd un vorbitor a afirmat că liberalii ar fi „...apărătorii tărănimii și muncitorimii”, un cetățean din sală i-a amintit acestuia de Grivița și 1907. În alte cazuri, ca, de pildă, în comuna Ususău (jud. Timișoara) la o adunare organizată de P.N.L. țărani „au deschis ușile și au îmbrincit afară pe orator” atunci cînd acesta a încercat să-l asigure că P.N.L. nu ar fi împotriva reformei agrare, cu condiția ca aceasta „să se facă după criteriile cîinstite și umanitare”. Cit de „cîinstite” și de „umanitare” erau acele criterii, țărani știau prea bine. Într-o situație similară, în comuna Cheimac din același județ, țărani își

Mitingul victoriei în alegeri ținut în ziua de 22 noiembrie 1946 cu participarea a peste 300 000 cetățeni

tor al maselor. El a imprimat spiritul intransigent, mereu ofensiv, clarvăzător și organizat, acțiunii tuturor partidelor democratice în această bătălie politică. Fiind cel mai puternic și mai influent dintre partidele B.P.D., partidul comunist a dus

faceau semne și „apoi au început să părăsească sala unul câte unul”.

Fenomenul reflecta un adânc proces de emancipare a maselor care polarizate de eucerile obținute în transformarea revoluționară a țării, se orientau spre acea forță politică nouă ce se anunța capabilă să împlinească năzuințele lor de veacuri, leșind astfel tot mai mult de sub influența partidelor „istorice”.

Derutați, dezarmați de lipsa de popularitate și influență, trimiși de la centru, oratorii, făceau cale întoarsă, scriind rapoarte alarmante, semnalând că sint organizații unde nu sint sefi, iar dacă sint nu se văd niciieri, fiindcă probabil sint numai în registre.

Toate acestea se petreceau în organizațiile de jos, în structura cea mai intimă a partidului, acolo de unde, cu prețul a trei vorbe goale, se culegeau de obicei voturile. Aparent mărunte, astfel de întimplări arată cit de puternică era degringolada în care intraseră partidele „istorice”. Declanșată public prin disidențele lui Anton Alexandrescu (P.N.T.) și Gh. Tătărașcu (P.N.L.), descompunerea celor două partide a continuat vertiginos în tot cursul anului 1946, accentuându-se în plină campanie electorală. Organizații întregi, grupări sau membri izolați au părăsit partidele (îndosebi P.N.T.), explicând sau nu, motivele care le determinau. Scrierile pe care disidenții obișnuiau să le înalțeze sint în acest sens revelatoare. Părăsind P.N.T. dr. N. Lupu, una dintre personalitățile de

greul muncii politice în campania electorală. Datorită prestigiului, marii sale influențe, P.C.R. a exercitat o puternică înrăuțire asupra activității celorlalte partide din B.P.D.

Orientată după prevederile generale stabilite de Conferința națională a P.C.R. și în concordanță cu cerințele claselor și ale păturilor sociale interesate în progresul țării pe calea democrației, platforma B.P.D. — dată publicității la 20 mai — sublinia necesitatea concentrării tuturor forțelor în vederea ridicării bunăstării materiale a populației, în primul rînd prin mărirea producției atît în industrie, cit și în agricultură. Punind la temelia activității economice refacerea și dezvoltarea industriei, platforma B.P.D. preconiza, de asemenea, etatizarea Băncii Naționale a României, democratizarea sistemului fiscal, reforma justiției, asigurarea și lărgirea drepturilor cetățenești, a egalității în drepturi a tuturor cetățenilor, stimularea dezvoltării culturii, a științei ș.a. Astfel se reda noțiunii de democrație, sensul ei real, ținîndu-se seama de rolul de frunte al muncitorimii manuale și intelectuale, de toate categoriile în marea operă de refacere economică și de reconstrucție a țării.

Elaborată în baza unei profunde analize a realităților românești, platforma B.P.D. cuprindea obiectivele economice și social-politice fundamentale cerute de masele largi de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate. Acest fapt oferea garanția participării unanime a oamenilor muncii la realizarea principalelor sarcini

prim plan ale vieții politice românești interbelice, arăta că P.N.T. „se zbate astăzi mai mult decît în trecut, într-o nesfîrșită serie de contradicții, care-i macină ființa și-i amenință însăși existența. Partid de stînga (după părerea dr. N. Lupu firește — n.r.) a ajuns la dreapta vieții politice românești datorită domniilor I. Maniu și I. Mihalache care s-au înconjurat de elemente reacționare, străine de viața partidului [...] a fost împins de miopia politică a lui I. Maniu la remorca partidului bancar liberal”.

Serisoarea disidenților din organizația județeană Sibiu, considerată ca una dintre cele mai „sigure” organizații ale P.N.T., este și ea elocventă, apredînd că „programul partidului național țărănesc [...] nu are un caracter general care să intereseze în prezent întreg poporul românesc, ci unul care a adus și aduce în prezent avantajul materiale unor conducători lipsiți de scrupule [...] Membrii organizației sint la dispoziția și bunul plac al unei elici de intrigați, colegi de breaslă și felurite rubedenii care nu preocupesc nimic pentru a-și atinge țelul lor. În afară de aceasta, biroul partidului și-a rezumat activitatea politică la umplerea clubului cu fum, transformîndu-l în tripon, unde se bea, se birfește, se înjură guvernul (guvernul dr. Petru Groza — n.r.) și pe cei ce nu strigă «Trăiască Iuliu Maniu». Insuși faptul că președintele organizației din Sibiu, pînă mai ieri prieten și năvărit vinător alături de zbirul țării Kilinger, mai are îndrăzneala să

MANIU: „Caută bine coane Dinule vre-un cod de legi mai vechi, să mai găsim vre-un chitibuz electoral guvernului...”

(„Scintela” 1946)

ale refacerii economiei naționale și consolidării regimului democrat-popular în scopul desăvârșirii revoluției burghezo-democratice și al pregătirii condițiilor trecerii la socialism. În timpul celor patru luni de activitate politică electorală, pe

candidate în fruntea listei, este un fapt grăitor de la sine...”

Pînă și Ion Mihalache, liderul numărul doi al P.N.T. își exprima nemulțumirea. Într-o scrisoare adresată lui I. Maniu la 6 iulie 1946, prin care își dădea demisia din postul de președinte al organizației P.N.T. din București el aprecia că în acest partid „s-a cultivat și se cultivă sub ochii noștri un spirit de grup ce urmărește cîștigarea și consolidarea unor poziții dominante în conducerea de partid, fără preocupare de interesele partidului”.

Sînt revelatorii, pentru dezvăluirea stării de dezagregare în care se aflau partidele istorice angrenate în confruntarea electorală cu forțele democratice unite în jurul P.C.R., aprecierile pe care Mihai Popovici, membru marcant al P.N.T., le făcea cu privire la situația partidului său în contextul vieții politice interne a anului 1946. Principiile programatice cu care P.N.T. venea în alegeri îi se păreau lui Mihai Popovici anacronice, lipsite de „elementele [...] cerute de vremurile noastre”. Sintetizînd o situație de fapt, rezultată din rapoartele primite de la organizațiile locale, cît și din relațiile celor ce făceau „turnee” electorale, Mihai Popovici găsea că din punct de vedere organizatoric, P.N.T. era „bolnav greu.”

„Partidul nostru, scria el, așa cum este astăzi merge cu pași repezi spre dezastru”. Remarcînd „dezorganizarea, demoralizarea și depresiunea” din partid, liderul național-țărănist constata că

întregul teritoriu al țării au avut loc la orașe și sate peste 30 000 întruniri electorale organizate de forțele democratice, la care au participat peste 10 000 000 cetățeni, și în cursul cărora s-a manifestat hotărîrea covârșitoarei majorități a poporului român de a-și da votul forțelor democratice, care aveau, ca semn electoral, soarele.

Desfășurarea campaniei electorale a marcat consolidarea regimului democrat și a legăturilor sale cu masele. Clasa muncitoare, care s-a afirmat cu tărie ca forță conducătoare a societății românești, și-a dezvoltat alianțele cu țărănimea, intelectualitatea și cu celelalte păături sociale muncitoare. Acțiunea ei unită a facilitat întărirea alianței muncitorești-țărănești și a dus la biruirea inconștientelor și sovăielilor unor aliați din rîndurile categoriilor mijlocii și ale burgheziei de la orașe și sate.

Adevărații reprezentanți ai poporului

Zdrobind manevrele reacțiunii, exprîmîndu-și liber voința prin vot, oamenii muncii, masele de alegători au trimis în parlament pe adevărații lor reprezentanți.

Alegerile parlamentare din noiembrie 1946 s-au încheiat cu o strălucită victorie a forțelor democratice, care au obținut 78,86% din voturile exprimate și 378 mandate de deputați din totalul de 414. Cu toate acțiunile teroriste ale partidelor „istorice”, alegerile de la 19 noiembrie 1946 s-au desfășurat în deplină

ea se datorează faptului că în conducere „singura preocupare este vinătoarea după locuri”.

*
*
*

Reacțiunea încerca cu disperare să-și adune puterile. A fost reluată o veche formulă electorală: cartelul. În încheierea unui cartel era interesată în primul rînd conducerea P.N.L. (Brătianu). Concluziile alarmante și descurajatoare la care se ajungea după fiecare ședință cu șefii organizațiilor din provincie trebuiau, într-un fel, estompate, voalate. Cartelul cu național-țărăniști era de aceea imperios necesar. Motive similare îl împingeau și pe Iuliu Maniu spre un asemenea pas.

Dar ideea înfăptuirii cartelului electoral a înfrînat împotrivirea multor frunțiști ai P.N.T. Într-o scrisoare pe care i-a înmînat-o lui Maniu la sfîrșitul lunii august 1946, I. Mihalache era împotriva acestei soluții, deoarece — motiva el — nu se putea uita trecutul. „În 26 de ani de existență în viața politică românească, P.N.T. nu a ajuns să înfruncească decît trei ani și jumătate de guvernare, datorită obstacolelor și adversităților pe care le-au manifestat liberalii, dușmanii de moarte care au stîngerit partidul în toate acțiunile sale”.

Și tot Mihalache arăta într-o ședință a biroului P.N.T., că „nu este momentul [...] ca întreaga politică a partidelor istorice să fie dusă cu scopul de a se apăra interesele personale ale unor oameni și ale unor instituții (aluzie la finanța liberală — n.r.) ci că numai țînîn-

Aproape cinci milioane de cetățeni au ales la 19 noiembrie 1946 semnul soarelui, aducând astfel victoria în alegeri a B.P.D.-ului

libertate. Pentru prima dată în istoria poporului român, masele cele mai largi de la orașe și sate au avut toate condițiile de

a-și exprima nestingherite votul, transformând ziua de 19 noiembrie într-o mare sărbătoare. Acest aspect a fost, de altfel, relevat și în Declarația ziariştilor și corespondenților de presă străini asupra alegerilor din România făcută la 20 noiembrie 1946 și semnată de 47 gazetari din Franța, U.R.S.S., S.U.A., Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia, Turcia ș.a. În Declarație se arată, printre altele: „Autoritățile române ne-au acordat toate înlesnirile pentru deplasările noastre în decursul alegerilor. Am putut să vorbim după plac cu alegătorii și să vizităm secțiile de vot așa cum am dorit. Am constatat că operațiunile de vot s-au desfășurat în ordine. De asemenea am constatat că participarea la vot a fost extraordinară de importantă, de dimineață până noaptea târziu; în fața tuturor secțiilor de vot șiruri lungi de bărbați și de femei au făcut coadă, așteptându-și rîndul pentru a-și exprima votul.

Cetățenii care s-au prezentat să-și exprime votul n-au fost supuși nici unei constrîngerii, atît de ordin fizic, cît și de ordin moral, nici un alegător nefiind împiedicat să-și exercite dreptul de vot.

În secțiile de votare, reprezentanții tuturor listelor depuse vegheau la regularitatea operațiunilor. Nici o plîngere nu ne-a fost adresată asupra desfășurării votării. Secretul votului a fost respectat cu strictețe. Ca o concluzie a acestor constatări, pe care le-am putut face fără să-și întinim vreo piedică din partea autorităților și înconjurări de simpatia alegătorilor, după ce am constatat într-o întreagă serie de secții de votare faptele relatate mai

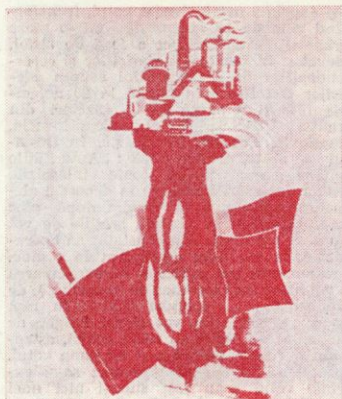
du-se seama de realitățile sociale se poate porni la o luptă grea, cum este actualmente participarea P.N.T. în actualele alegeri legislative”. Același Mihalache, însă, după ce se pronunțase hotărît împotriva cartelușului, declara că, în calitate de membru credincios al partidului „înțelege să se supună deciziei majorității în privința cartelușului electoral ce urmează să se încheie”, convins fiind, spunea el, că „Dinu Brătianu nu este oportunist și vine (în cartel — n.r.) înțelegînd să sacrifice pentru moment, principiile programatice ale partidului și că dorește să asigure o mai bună participare a opoziției în alegeri”. Adoptarea unei asemenea atitudini și, o dată cu ea, ralierea la punctul de vedere manist l-au „entuziasmat” atît de mult pe Maniu, încît în plină ședință s-a ridicat „îmbrățișîndu-se și sărutîndu-se cu Mihalache”.

Cum se explică această surprinzătoare schimbare? Între timp lui Mihalache i se promisese de către Dinu Brătianu că va fi cooptat ca vicepreședinte al Consiliului de Administrație al Băncii Românești. În cercurile informate se spunea că șeful liberalilor l-ar fi fluturat și alte onoruri și avantaje materiale. Edificat, între timp, asupra adevăratelor mobiluri care schimbaseră brusc atitudinea lui Mihalache, ca unul care văzuse multe și care la rîndul lui, fusese amestecat în multe afaceri necurate, Maniu a găsit pe loc explicațiile acestei metamorfoze. „Ai văzut dragă, cum lucrează timpul... și liberalii!” Dar eforturile de ultimă oră ale lui Mihalache erau inutile. Liderii liberali, care trăiau cu amintirea a ceea ce fusese cîndva P.N.L., considerau că „prestigiul partidului li-

beral cere să se pună capăt îndată tratativelor care au ajuns un obiect de senzație pentru mahalaua politică a țării”. În întîlnirea din 19 octombrie 1946, care a avut loc între I. Maniu și D. Brătianu, s-a hotărît încheierea nu a cartelușului electoral, ci a unui pact de neagresiune și ajutor mutual în alegeri. Început în ianuarie 1946, tratativele pentru stabilirea unui cartel electoral între cele două partide s-au încheiat cu un eșec. Compromisul intenționat nu se putuse realiza. Nereușita demonstra, odată mai mult, criza în care se aflau partidele burghezo-moșieresti din România în anul 1946.

* * *

Pentru partidele istorice semnele înfrîngerii în apropiata confruntare electorală erau tot mai vizibile. Lipsa de popularitate a adunărilor organizate, transformarea lor, în cea mai mare parte, în adunări îndreptate împotriva inițiatorilor, dezinteresul față de toate manifestările politice organizate, demonstrau criza de încredere a membrilor de rînd față de liderii partidelor din care făceau parte. Din rapoartele primite de Maniu de la organizațiile P.N.T. din provincie, reieșea că 80% din numărul membrilor partidului nu erau înscrși în liste electorale pînă în ziua de 10 septembrie. În București, lucrurile stăteau și mai rău. Nu se înscriaseră în liste nici 10% din membri, ceea ce l-a făcut pe Maniu să declare, într-una din ședințele biroului, că „este inutil să se mai prezinte în alegeri, dacă pînă la data de 15 septembrie se va menține același procent infim”. Întîlnind insuccesul, Maniu sugera, la un

INAINTE PENTRU RECONSTRUCTIA TARII

sus, declarăm că cetățenii români au putut să-și exprime în deplină libertate și siguranță preferințele lor politice.

Victoria forțelor democratice în alegeri a fost primită cu un entuziasm deosebit

dineu oferit de P.N.T., cu cîteva zile înainte alegerilor, că, după aflarea rezultatelor, să se declanșeze o campanie de denigrare a guvernului (dr. Petru Groza—n.r.) pentru închipuite falsuri și abuzuri în înfăptuirea lor. Ca și în povestea cu vulpea și strugurii, Maniu arăta, unui intim al său, pe la sfîrșitul lunii octombrie că P.N.T. „nu este interesat pentru cîștigarea alegerilor”, deoarece „o vîitoare guvernare național-tărană” ar trebui să rezolve problemele dificile ale situației de după război la careia, declara ritos liderul P.N.T., „nici un guvern nu ar putea să-i facă față”. Iată de ce propunerile venite din partea șefilor de organizații de a nu participa la alegeri, soluție la care se gîndise de altfel și Maniu, au fost respinse. Neparticiparea la alegeri l-ar fi lipsit de posibilitatea de a transforma un insucces într-un instrument de manevră. Maniu, a ales, deci această cale, pentru că, potrivit calculelor sale, era singura prin care mai putea să lovească, să insinueze. Scontînd pe faptul că aveau doi reprezentanți în guvern (ca urmare a recomandărilor conferinței celor trei mari puteri ținută la Moscova, la sfîrșitul anului 1945) ce fuseseră incluși ca miniștri fără portofoliu, Em. Hațieganu (P.N.T.) și M. Romniceanu (P.N.L.), prin intermediul cărora să mai manevreze, pe sprijinul monarhiei și al puterilor occidentale, grupările de opoziție încercau să se fotosească de orice mijloc — indiferent de natura lor — pentru a se opune procesului — obiectiv — de transformare revoluționară a țării.

Reacțiunea — a cărei putere economică nu era de ignorat, pozițiile deținute fiind încă pu-

de masele largi populare. În întreaga țară au avut loc mari mitinguri și manifestații ale maselor, care salutau victoria strălucită a B.P.D. asupra reacțiunii. În ziua de 22 noiembrie, la București, peste 500 000 cetățeni au participat la „marele miting al victoriei”, în cadrul căruia participanții s-au angajat să consolideze această victorie, ajutînd noul guvern și parlamentul ales în îndeplinirea marilor sarcini ce le stăteau în față.

Exprimînd hotărîrea partidului comunist, a guvernului și a tuturor forțelor democratice de a folosi această victorie pentru intensificarea procesului de dezvoltare democratică a României, Gh. Gheorghiu-Dej spunea la acest miting că „guvernul care va fi alcătuit, ajutat de primul parlament liber ales al țării, legat strîns de masele alegătorilor, legat de întregul popor, va realiza în întregime prevederile platformei-program”. La rîndul său, dr. Petru Groza declara: „Unirea tuturor forțelor democratice din această țară ne-a dat această biruință, care ne face de aici încolo să ne prezentăm cu capul sus în fața acelor care pînă acum ar pune la îndoială drepturile noastre. De acum încolo nimeni de pe glob nu va putea să nu țină seama de noi”. A fost deschis astfel drum larg unei înaintări vertiginoase pe calea revoluției populare, cuceririi întregii puteri politice de către poporul muncitor în frunte cu clasa muncitoare, și trecerii la construcția socialismului, creației încununată prin victoria deplină și definitivă a noii orînduirii în țara noastră.

ternice, dar a cărei forță politică era tot mai precară — nu a izbutit să influențeze, în mod sensibil opinia publică românească. Încercările de ? recușită, cu prilejul confruntării electorale, pozițiile pierdute — au eșuat. Acțiunile teroriste, împrumutate din arsenalul organizațiilor fasciste, atragerea, chiar în sinul organizațiilor locale a elementelor legionare „cu experiență”, indicațiile transmise prin circulare și note telefonice cu privire la „atitudinea” pe care „echipele de apărare” trebuiau s-o aibă față de „prietenii” și „neprieteni” (adică cei ce aderaseră la programul Blocului Partidelor Democratice) n-au salvat situația lipsită de sprijin și entuziasm în mase a opoziției. În ziua alegerilor, după datele vremii s-au comis 23 acțiuni teroriste împotriva birourilor electorale, 40 atacuri contra reprezentanților organelor de stat și a unor persoane particulare, precum și devastări de sedii ale partidelor democratice și ale unor instituții etc. Toate acestea nu erau însă decît semnele unei iminente dispariții.

Ultima șansă era pierdută irevocabil. Rezultatele alegerilor au confirmat forța, prestigiul și influența forțelor democratice pe scena vieții politice românești. Exprimîndu-și în mod democratic și pe deplin liber toată încrederea în partidul comunist și forțele care colaborau cu el, majoritatea poporului și-a dat votul pentru Blocul Partidelor Democratice. „Roți-tiva” guvernamentală a fost aruncată la lada de gunoi a istoriei.

CREANGA PUTREDĂ

(Continuare din p. 64)

Timpul trece. Boala regelui Ferdinand se mărturisește. Brătianu, bineînțeles, află. Situația e prea gravă ca să îngăduie șovăiri. Brătianu nu poate îngădui ca guvernul Averescu să fie la cîrmă în ceasul în care Regele va închide ochii pentru veșnicie. [...] De aceea, Brătianu face tot ce-i stă în putință ca să decidă pe Rege, istovit și demoralizat de boală, să înlăture guvernul Averescu. Atunci s-a produs ceea ce Averescu a numit „cărâmidă” — o lovitură de cărâmidă în cap: i s-a cerut demisia. Ministrul de Interne Octavian Goga, în care începuseră să mijască veleități dictatoriale, cerea ca guvernul să reziste. Averescu, însă, e soldat și are simțul disciplinei. [...]

Generalul Nicoleanu, prefect de poliție atunci, vine în ziua de 5 iunie 1927 la Președinția Consiliului de Miniștri. El aduce decretul pentru numirea ca prim-ministru al lui Barbu Știrbey. Averescu trebuia să contrasemneze decretul. Locul Președinției e înconjurat de armată, fără

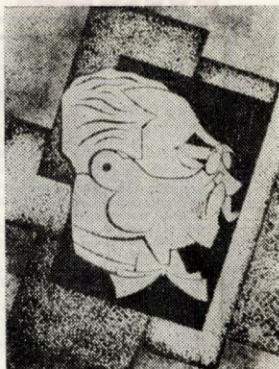
prea multă discreție; trecătorii pot vedea trupe... Dacă Averescu nu va contrasemna... Dar Averescu își pune iscălitura în josul decretului. Teoria rezistenței și a loviturii de stat, susținută impetuos și imprudent de Goga, căzuse.

Știrbey alcătuiește un așa-zis guvern de uniune națională.

Era știut că guvernul Știrbey este numai prefața unui guvern Brătianu. Brătianu, conștient că prin alungarea lui Averescu forțase nota, nu voia să ia puterea direct și socotise necesar să se treacă prin formula intermediară Știrbey.

Trei săptămîni mai tirziu, în plină campanie electorală, reprezentanții partidului național-țărănesc sînt scoși din minister fără multe forme, ba chiar cu destulă brutalitate. Știrbey demisionează, Ion Brătianu își formează guvernul, menținînd pe Nicolae Titulescu, dr. Lupu, Const. Argetoianu și Stelian Popescu.

În aceeași vară, regele Ferdinand moare. Regenta deșune jurămîntul în fața

Al. Valda Volevod (omul compromisurilor)

Caricaturile au fost reproduse după volumul: *Guvern și opoziție 1929*, tiparul Institutului de arte grafice, „Ramuri” Craiova

noului parlament liberal. Brătianu își inchipuie că e stăpîn pe situație.

El nesocotește doi factori: Partidul național-țărănesc, care a fost îndepărtat încă o dată de la putere și [pe] generalul Averescu [...]

(va urma)

IMPORTANT

În atenția cititorilor revistei „Magazin istoric”

Noul nostru concurs va începe în luna ianuarie 1972. În bibliografia viitorului concurs vor figura articole apărute în NUMERELE 10, 11 și 12 ale revistei noastre. REȚINEȚI-LE DIN TIMPI!

În 1972, cînd revista va intra în al 6-lea an de existență, colecția completă va însemna pentru Dv. o veritabilă enciclopedie a marilor probleme de istorie națională și universală. După cum știți, ABONAMENTELE se fac la oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, din instituții și de la sate. Cititorii din străinătate se pot abona prin I.C.E. — LIBRI, Calea Victoriei nr. 126, P.O.B. 134-135, București, România.

Nu uitați ABONAMENTUL Dv. la „Magazin istoric” pe anul 1972!

CĂRȚI ALE ISTORIEI ROMĂNEȘTI PESTE HOTARE

MIHAIL BREBU din Medgidia, ne întreabă ce cărți de istorie românești au apărut peste hotare. Numărul lor este destul de mare, avînd în vedere aprecierea de care istoriografia noastră se bucură în străinătate. Unele dintre ele le-am semnalat în cuprinsul revistei noastre.

Menționăm, ca răspuns la întrebarea de., două apariții recente de o valoare deosebită: Histoire de la Roumanie des origines à nos jours (Istoria României de la origini pînă în zilele noastre) de Miron Constantinescu, Constantin Daicoviciu și Ștefan Pascu. — Editions Horvath. În prefața semnată de profesorul Georges Castellan de la Universitatea din Paris-Vincennes se sub-

liniază că este vorba de o importantă lucrare de sinteză, care pune în valoare cercetările cele mai recente și este menită să devină un instrument de lucru indispensabil pentru istoricii și studenții francezi. În Italia, a apărut acum citeva luni Storia del popolo romano (Istoria poporului român), sub îngrijirea acad. Andrei Oțetea din comitetul de redacție făcînd parte A. Oțetea, I. Popescu-Pufuri, I. Nestor, M. Berza, V. Maciu — Editori Riuniti, Roma. Lucrarea înfățișează procesul istoric unitar al dezvoltării poporului român, de la apariția primilor oameni pe teritoriul țării noastre pînă în anii construirii orînduirii socialiste multilateral dezvoltate.

AL CÎTELEA CAROL?

MOISE HALMAGHI, Brașov. Ne atrageți atenția că în articolul despre Habsburgi (nr. 8/1971) „s-a strecurat o greșeală, și anume: în noiembrie 1918 ultimul reprezentant al dinastiei habsburgice a fost Carol IV și nu Carol I, cum din eroare s-a publicat”. Ați avea dreptate, dacă în noiembrie 1918 Carol de Habsburg ar fi fost doar rege al Ungariei, căci numai între suveranii acestei țări, el este cel de-al patrulea Carol. Cînd a abdicat însă, era împărat al Austriei și în această calitate se intitula Carol I. Vă reamintim că, în 1806, cînd Sfîntul Imperiu romano-german (primul Reich) s-a desființat în mod oficial, o dată cu schimbarea titulaturii imperiale (v. cronologia din același număr, p. 32), s-a reluat și „numerotarea” împăraților. De aceea, desigur, ultimul Habsburg e al optulea purtător al numelui Carol, ca împărat al Austriei el e socotit drept Carol I.

SE CAUȚĂ UN SOLOMON!

ION R. POPA din Vrancea, ne aduce la cunoștință următoarele: „În luna aprilie mi-au fost solicitate numerele 1, 2 și 3 pe lunile ianuarie, februarie și martie de un tovarăș spunînd că-l interesează unele materiale. În schimb, fără să ceară incuviințarea mea mi-a decupat din toate trei numere taloanele de participare la Concursul «Magazin istoric».

Pentru această comportare neîngăduită de mine și descompunerea revistei, vă rog să-mi comunicați dacă îl pot acționa în judecată și ce despăgubiri pot cere”.

În ce privește aspectul juridic al problemei ne declinăm orice competență. Tov. Ion Popa, a căruia bună credință a fost înșelată în mod incalificabil, se bucură de toată simpatia noastră.

VOLUNTARĂ PE FRONTUL CĂRȚILOR

În numărul 7/1971, la rubrica Poșta M.I. sesizam starea proastă în care se află fondul de cărți de la Mănăstirea Cașin.

La semnalul nostru, tov. AURELIA IGNAT, str. Nicolae Bălcescu, nr. 26, Iași, ne scrie: „Sînt profesora de istorie și în luna octombrie 1971 voi ieși la pensie, pentru limită de vîrstă. De la 1 noiembrie a.c. mă ofer să lucrez pentru inventarierea acestui fond de cărți”.

Publicăm aceasta în speranța că cei în drept vor ține seama de o generoasă ofertă, care merită a servi drept exemplu.

GH. MUSTEA din Suceava, dorește să afle cînd și cu ce ocazie s-au schimbat datele calendaristice. Consultăți articolele din revista „Magazin istoric”, numerele 12/1969, (Erele în trecutul omenirii) și 8/1970 (Calendarul de-a lungul veacurilor), precum și lucrarea Documente privind istoria României, Introducere vol. I și II, București, 1956.

CĂUTĂTORII DE COMORI

Prof. GH. SURDU din Brezoi, jud. Vîlcea, ne trimite un fragment dintr-o feavă de lut, însoțit de următoarele rînduri: „Pionierii și școlarii de la Liceul Brezoi-Vîlcea, constituiți în «Cercul căutătorilor de comori» ne-au prezentat spre a fi expusă o bucată de conductă de apă, a cărei vechime nu sîntem în măsură să o determinăm. Vă trimitem piesa cu rugămintea ca specialiștii dv. să ne ajute să-i dezlegăm taina”.

Ne-am adresat arheologului G. Popilian care ne-a răspuns următoarele:

Pentru a se face o datare precisă a conductei de lut este necesar de știut contextul arheologic în care a fost descoperită. Este sigur că este o conductă de apă, dar este greu de precizat cărei epoci aparține. Pe teritoriul comunei Brezoi-Vîlcea a existat o stațiune romană în punctul Văratec la vărsarea Lotrului în Olt. Dacă fragmentul de conductă s-a descoperit în acest punct el poate fi de construcție romană.

Redacția noastră felicită pe tinerii căutători de comori arheologice, pentru sîrguința lor.

ÎN GARĂ, LA GHERTENIȘ

Prof. ION ALBU din Ghertenis, jud. Caraș-Severin, ne scrie: „Am urmărit revista „Magazin istoric” de la primul număr. Pentru cîne iubeste istoria poporului său revista mi se pare o hrană sufletească necesară. După cîțiva ani de documentare, am reușit să alcătuiesc Monografia satului natal, din care vă rog să publicați cîteva rînduri referitoare la anul 1918.

«La începutul lunii noiembrie a anului 1918, (deci înainte de încetarea primului război mondial — n.r.) soldații s-au întors de pe front pătrunși de ideea revoluționară. Împreună cu întreaga populație săracă a satului au deschis conacele moșierilor din localitate, au împărțit între ei produsele aflate în hambare și magazii. Mișcarea țărănească luase o amploare atît de mare, încît trupele de intervenție habsburgice staționate la Ti-

mișoara au venit în gara Ghertenis cu un tren blindat. În timpul confruntării dintre soldați și țărani au fost împușcați patru localnici: trei bărbați și o femeie. Doi soldați originari din Ghertenis au dezertat atunci din armata austro-ungară și, trecînd Căpații, au continuat să lupte alături de frații lor din România.

Cu mare însușețire a petrecut la gară populația satului pe cei doi delegați din localitate care au plecat la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia.»

Acestea sînt numai cîteva fapte din frămîntată istorie a satului meu”.

„CALDE ȘI RECI”

ENE TURCANU, Suceava, str. Samoil Isopeșcu, nr. 23-A: „Materialele publicate de revista „Magazin istoric” constituie pentru cititori o lectură agreabilă și instructivă. Apreciem eforturile ce le depuneți pentru a asigura calitatea și diversitatea acestor materiale. Nu același lucru putem spune despre condițiile grafice.

Să luăm de exemplu numărul 6 (61) din iunie a.c. Cele mai multe fotografii sînt șterse încît nici cu lupa nu poți distinge chipul personajului sau obiectului înfățișat. Harta de la p. 92 nu a fost de nici un folos deoarece n-am putut desluși nici semnele din legendă și nici pe cele din cuprinsul hărții.”

Vă mulțumim pentru sesizare și vă comunicăm că le-am transmis și tovarășilor de la Combinatul poligrafic „Casa Școltilor” — București.

Nicolae MINEI

NUMERE DIN REVISTA „MAGAZIN ISTORIC” SOLICITĂ:

IONEL DOBROTA — municipiul Gheorghie Gheorghiu-Dej, str. Perchiului nr. 12/23;
VLADIMIR I. NISTOR, Buzău, str. Karl Marx, nr. 20; CONSTANTIN SCHIAN, București șos. Mihai Bravu, nr. 64-68, bl. P-7, sc. 3, et. 9, ap. 126, sect. 3; ION APARASCHIVEI, Urziceni, str. Școlii, bl. M-I, ap. 10; TEOCIST GALINESCU, Neamț, com. Hangu, sat. Chirițeni; PETRE MARCONE, Timiș, com. Periam, sat. Pesac, nr. 429; ION și TIBERIU PECURARU, București, B-dul Ion Sulea, nr. 1-3, bl. 55, sc. 4, et. 3, ap. 147, sect. 4; DUMITRU TEODORESCU, Dorohoi, str. Republicii, nr. 121, jud. Botoșani.

OFERĂ:

DUMITRU TEODORESCU, Dorohoi, str. Republicii nr. 121, jud. Botoșani; ION și TIBERIU PECURARU, București, B-dul Ion Sulea nr. 1-3, bl. 55, sc. 4, et. 3, ap. 147, sect. 4; P. ANDRITOIU, com. Clinici, jud. Gorj; VASILE D. DRAGOMIR, București, str. Theodor Speranția, nr. 14 A, sect. 4; DUMITRU POPEȘCU, București, str. Dealul Cernei nr. 43, bl. M-I, et. 1, ap. 7, sect. 5; NICOLAE CROITORU, București, str. Gabriel Peri, nr. 6, sect. 1; FLOREA IONESCU, București, str. I. L. Caragiale, nr. 28, sect. 2, of. poșt. 13; DRAGOȘ NICOLAE, Maramureș, str. Narciselor, nr. 3/31, Baza Mare.

CONTENTS

DAN PLEȘIA and G.D. FLORESCU: The Early Foundations of the Romanian Country....	2
ALBERT RHYS WILLIAMS: Ten months with Lenin.....	10
* The life of the Romanian Revolutionary Militant M. Gh. Bujor	20
STEFAN ZWEIG: History Focussed on Waterloo.....	38
V. BORONEANT: Mileniums of History at the Iron Gates.....	47
I.M. ȘTEFAN: The Miracle of Lepenski Vir	52
MARCEL WILLARD: Against all Privileges	54
TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE: 1930 — Background Maneuvres for the return of Carol II to the throne	58
MICHEL RICHARD: Wilhelm the Taciturn	65
* From the History of the Revolutionary Year 1848 in the Romanian Countries	73
DUMITRU TUDOR: Nabuchodonosor and the Second Glory of Babylon	81
* 25 Years since the Electoral victory of the Bloc of Democratic Parties	88

SOMMAIRE

DAN PLEȘIA et G.D. FLORESCU Les anciens fondements de la Vaachie (documents confirmatifs du XIIIe siècle)....	2
A.R. WILLIAMS Dix mois avec Lénine	10
* La vie du militant révolutionnaire roumain Mihail Gheorghe Bujor	20
STEFAN ZWEIG „La minute du monde“ à Waterloo.....	38

V. BORONEANT Une histoire millénaire à Porțile de Fier.....	47
I.M. ȘTEFAN Le miracle de Lepenski Vir	52
MARCEL WILLARD Contre tous les privilèges	54
TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE 1930: Les menées visant la restauration de Carol II.....	58
MICHEL RICHARD Guillaume le Taciturne	65
* Pages d'histoire de l'année révolutionnaire 1848 dans les Principautés Roumaines.....	73
DUMITRU TUDOR Nabuchodonosor et le nouvel éclat de Babylone	81
* 25 ans depuis la victoire électorale du Bloc des Partis Démocratiques.	88

СОДЕРЖАНИЕ

ДАН ПЛЕШИЯ и Г.Д. ФЛОРЕСКУ Древние основы Валахии (документальные подтверждения XIII-го в.).....	2
А.Р. УИЛЬЯМС Десять месяцев с Лениным.....	10
* Жизнь румынского революционера Михайла Георге Бужора	20
СТЕФАН ЦВЕЙГ «Мировая минута» в Ватерлоо.....	38
В. БОРОНЕАНЦ Тысячелетия истории Железных Ворот.....	47
И.М. ШТЕФАН Чудо в Лененском Вире	52
МАРСЕЛЬ ВИЛЬЯР Против всех привилегий	54
ТУДОР ТЕОДОРЕСКУ-БРАНИȘTE 1930: закулисные маневры для возврата на трон Карла II-го	58
МИШЕЛЬ РИШАР Вильгельм Молчаливый	65
* Страницы истории 1848-го революционного года в Румынских Княжествах	73

ДУМІТРУ ТУДОР Навуходоносор и новый блеск Вавилона	81
* 25-летие победы в выборах Блока Демократических Партий.	88

INHALT

DAN PLEȘIA und G.D. FLORESCU: Die uralten Grundlagen der Walachei (dokumentarischer Beweis aus dem XIII. Jahrhundert)	2
A.R. WILLIAMS: Zehn Monate mit Lenin	10
* Das Leben des rumänischen revolutionären Kämpfers Mihail Gheorghe-Bujor	20
STEFAN ZWEIG: „Der Welt- augenblick“ bei Waterloo.....	38
V. BORONEANT: Jahrhunderte Geschichte bei den Eisernen Toren	47
I.M. ȘTEFAN: Das Wunder von Lepenski Vir	52
MARCEL WILLARD: Gegen alle Privilegien	54
TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE: 1930: Kulissenmanöver um Karl den II. auf den Thron zu bringen	58
MICHEL RICHARD: Wilhelm der Taciturn	65
* Aus der Geschichte des Revolutionsjahres 1848 in den rumänischen Fürstentümern	73
DUMITRU TUDOR: Nabuchodonosor und die zweite Blüte Babylons	81
* 25 Jahre vom Wahlsieg des Blocks der demokratischen Parteien.....	88

ABONNEMENTS: I E—LI RI Bucarest, Roumanie: Calea Victoriei 126, P.O.B. 134—13; Telex: 226

magazin istoric

București, str. Onesti, nr. 5 —
Sectorul 1. Oficial postal Nr. 1,
telefon 16 68 72, 15 16 68

REDACTORI: Ștefan Andreescu, Geta Apreotesei,
Ștefan Sorin Gorovei, Elisabeta Petreanu, Vasile
Șimandan, I.M. Ștefan, Marian Ștefan, Valentin
Urum
SECRETAR DE REDACȚIE: Valeriu Buduru
PREZENTAREA GRAFICĂ: Radu Ion Popescu

Apare lunar. se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la
oficiile poștale, factorii poștali, difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate. Prețul
unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Științei” — București

A collage featuring three black silhouettes of figures wearing crowns and capes, standing against a background of a large, textured, reddish-brown rock formation. The figures are positioned in the foreground, with the rock formation behind them. The overall style is graphic and artistic.